

TRAVAUX
DU
CERCLE LINGUISTIQUE
DE COPENHAGUE

VOL. XXV

Louis Hjelmslev

*Omkring
Sprogteoriens Grundlæggelse*

THE LINGUISTIC CIRCLE OF COPENHAGEN

COPENHAGEN
1993

OMKRING
SPROGTEORIENS GRUNDLÆGGELSE

© 1993 by Susanne Agersnap
© to »DEFINITIONS« University of Wisconsin Press
Produced by Bianco Luno, A/S, Copenhagen
Printed i Denmark 1993

ISBN 87-7421-856-5

Distributed by
Reitzels Boghandel A/S
Nørregade 20
DK-1165 Copenhagen K
Denmark

No part of this publication may be reproduced in any form
without the prior permission of the copyright owners.
Enquiries should be addressed to the publishers.

TRAVAUX
DU
CERCLE LINGUISTIQUE
DE COPENHAGUE

VOL. XXV

*Omkring
Sprogteoriens Grundlæggelse*

*af
Louis Hjelmslev*

Med et essay af
Francis J. Whitfield

THE LINGUISTIC CIRCLE OF COPENHAGEN

COPENHAGEN
1993

INDHOLD

	side
1. Sprogstudium og sprogteori.....	1
2. Sprogteori og humanisme	9
3. Sprogteori og empiri.....	11
4. Sprogteori og induktion.....	12
5. Sprogteori og realitet	13
6. Sprogteoriens formaal.....	15
7. Sprogteoriens perspektiver.....	19
8. Definitionssystemet	20
9. Analysens princip	21
10. Analysens form	26
11. Funktioner.....	31
12. Tegn og figurer	37
13. Udtryk og indhold	44
14. Invarianter og varianter	55
15. Sprogbygning og sprogbrug.....	68
16. Varianter i sprogbygningen.....	73
17. Funktion og sum.....	76
18. Synkretisme.....	78
19. Katalyse.....	83
20. Analysens størrelser.....	86
21. Sprog og ikkesprog.....	90
22. Konnotationssprog og metasprog.....	101
23. Sidste perspektiv	110
Definitioner.....	113
<hr/>	
Noter	115
Omkring sprogteoriens grundlæggelse & Prolegomena to a Theory of Language ved <i>Francis J. Whitfield</i>	131
Efterskrift	141

*Krydshenvisninger inden for teksten
angaar overalt paragraffer.*

1. *Sprogstudium og sprogteori.* — Sproget — mennesketalen — er en uudtømmelig rigdom af mangfoldige værdier. Sproget er uadskillelig knyttet til mennesket og følger ham i al hans færd. Sproget er det redskab hvormed mennesket former tanke og følelse, stemning, stræben, vilje og handling, det redskab hvormed han paavirker og paavirkes, menneskesamfundets sidste og dybeste forudsætning. Men ogsaa menneskeindividets sidste uundværlige redningsplanke, hans tilhold i ensomme stunder, hvor sindet brydes med tilværelsen, og konflikten udløses i digterens, tænkerens, grublerens monolog. Før vor bevidstheds første opvaagnen har sproget lydt omkring os, parat til at svøbe sig om tankens første spæde spire, og til uløseligt at følge os gennem livet, fra dagliglivets jævne færd ind til vore sublimeste og intimeste øjeblikke, hvorfra dagliglivet netop gennem sprogets erindrende fastholden laaner varme og styrke. Ikke en ydre følgesvend er sproget, men en traad tvundet dybt i menneskesindet, individets, slægtens nedfældede mindeskat og vaagent erindrende, manende samvittighed. Talen er personlighedens kendemærke paa godt og ondt. Hjemegnens kendemærke. Nationens. Menneskeheden adelsmærke. Saa uløseligt er sproget voxet indvendig fra i personligheden, hjemegnen, nationen, menneskeheden og livet selv, at man imellem kan fristes til at spørge, om sproget er et blot spejlbillede af alt dette, eller om sproget ikke direkte er alle disse ting: selve hjertebladet i deres væxt.

Sproget har dærfør fængslet mennesket som genstand for undren og for beskrivelse, i digtning og i videnskab. Videnskaben fortes til i sproget at se serier af lyd og udtryksbevægelser, tilgængelige

for exakt fysisk og fysiologisk beskrivelse, ordnende sig til tegn for livets bevidsthedsfænomener, hvori man, gennem psykologiske og logiske interpretationer, søgte menneskepsykens fluktuation og mennesketankens konstans, den første i sprogets lunefulde liv og forandring, den sidste i tegnene, hvis arter var to: ordet og sætningen, de haandgribelige sindbilleder paa henholdsvis begrebet og dommen. Sproget som tegnsystem og som tilstand skulde aabne døren til mennesketankens system, til menneskepsykens væsen; sproget som overindividuel samfundsinstitution skulde aabne døren til en karakteristik af nationen; sproget som fluktuation og forandring skulde aabne døren til en erkendelse baade af personlighedens stil og af henfarne slægters fjerne omskiftelser. Sproget blev en nøglestilling, hvorfra der skulde aabnes udsyn til mange sider.

Ud fra et saadant synspunkt bliver sproget, selv naar det er videnskabens genstand, ikke maal i sig selv, men middel: middel til en erkendelse hvis hovedgenstand ligger uden for sproget selv, omend maaske kun fuldt tilgængelig igennem det, og som næres af andre forudsætninger end dem sproget selv indebærer. Sproget er her middel for en — i ordets egentlige og etymologiske forstand — transcendent erkendelse, ikke maal for en immanent erkendelse. Saaledes udarter sproglydenes fysiske og fysiologiske beskrivelse let til ren fysik og ren fysiologi, tegnenes — ordenes og sætningernes — psykologiske og logiske beskrivelse let til ren psykologi, logik og ontologi, saa at det sproglige udgangspunkt tabes af syne. Historiens erfaring bekræfter dette. Men selv hvor det ikke direkte er tilfældet er dog selve de fysiske, fysiologiske, psykologiske, logiske fænomener ikke sproget selv men kun løsrevne ydre sider af dette, valgte som genstand for studium ikke for sprogets skyld men for nogle af de fænomeners skyld som sproget vender sit ansigt ud imod. Dette gentager sig naar sproget videre, paa grundlag af disse beskrivelser, betragtes som nogle til forstaaelse af samfundstilstande, og som nogle til rekonstruktion af forhistoriske sammenhænge mellem folk og nationer.

Dette er ikke sagt for at mindske værdien af alle disse synspunkter og bestræbelser men for at paapege en fare: den der bestaar i, af iver for at haste hen imod erkendelsens egentlige maal, at overse erkendelsens middel, sproget selv. Faren er en realitet fordi sproget *vil* overses: det er sprogets naturgivne bestemmelse

at være middel og ikke maal, og kun ved et kunstgreb kan søgelyset rettes imod selve erkendelsesmidlet. Det gælder i dagliglivet, hvor sproget normalt ikke kommer til bevidsthed; men det gælder i samme grad i forskningen. Længe har man gjort sig klart at der ved siden af filologien, beskæftigelsen med sproget og dets tekster som middel til litterær og historisk indsigt, maatte kunne skabes en lingvistik, en beskæftigelse med sproget og dets tekster som maal i sig selv. Men der var lang vej fra planen til udførelsen. Sproget skuffede endnu en gang sin videnskabelige bejler. Thi det der kom til at udgøre den klassiske lingvistik's hovedindhold: sproghistorien og den genetiske sprogsammenligning, havde hverken til formaal eller til resultat en erkendelse af sprogets væsen men en erkendelse af historiske og forhistoriske samfundstilstande og folkeberøringer, vundet gennem sproget som middel. Ogsaa dette er filologi. Vel mener man i denne art sprogsammenlignings indre teknik ofte at beskæftige sig med sproget selv; det er en illusion: det er ikke sproget selv men sprogets *disiecta membra*, der ikke giver mulighed for at begribe den helhed som sproget er; sprogets fysiske og fysiologiske, psykologiske og logiske, sociologiske og historiske udfældninger, ikke sproget selv.

For at konstituere en lingvistik maa man gore noget andet. Den kan ikke være en blot hjælpevidenskab eller en blot afledet videnskab. Den maa søge at fatte sproget ikke som et konglomerat af ikkesproglige fænomener (f. ex. fysiske, fysiologiske, psykologiske, logiske, sociologiske), men som en i sig selv hvilende helhedsdannelse, en struktur *sui generis*. Kun paa denne maade kan sproget i sig selv gøres til genstand for videnskabelig behandling, uden paany at narre sin udforsker og undslippe betragtningen.

Betydningen af at gøre noget saadant maa paa langt sigt kunne maales i de tilbagevirkninger som en saadan lingvistik maa faa paa de forskellige transcendent synspunkter, filologierne og den hidtidige formentlige lingvistik. Ikke mindst maatte en saadan lingvistik gennem sin lærebygning kunne tilvejebringe et ensartet sammenligningsgrundlag for sprogstudiet gennem fjernelse af den regionale bundethed i begrebsdannelsen, som er filologens fare, og først derved virkelig muliggøre en rationel sproggenetik. Hvad enten sprogets struktur tør sættes lig med tilværelsens eller den skal opfattes som et spejlbillede af denne, mere eller mindre de-

formeret, maa desuden paa kortere sigt lingvistikkens betydning kunne maales paa dens bidrag til den almindelige erkendelseslære.

Forudsætningen for en saadan lingvistik maa være opstilling af en sprogteori, der udfinder og formulerer dens forudsætninger, fastlægger dens metoder og anviser dens veje.

Nærværende skrift er prolegomena til en saadan sprogteori.

Sprogstudiet, med dets mangfoldige, væsentlig transcendent formaal, har mange dyrkere. Sprogteorien, med dens udelukkende immanente formaal, faa. Sprogteorien maa i denne sammenhæng ikke forvexles med sprogfilosofi. Sprogstudiets historie kender som vel ethvert studiums historie til forsøg paa filosofiske begrundelser for den herskende forskningspraxis, og i forbindelse med de senere aars voxende grundlagsinteresse har ogsaa visse transcendent arter af sprogvidenskab fundet deres formentlige axiomsystemer¹). Yderst sjældent er det imidlertid at disse sprogfilosofiske betragtninger antager en saa tilsyneladende exakt form, eller at de anstilles i større systematisk omfang af tænkere med klare lingvistiske og med klare erkendelsesteoretiske forudsætninger. Det normale er at de kan henregnes til kategorien subjektiv spekulation, og ingen af dem har dærfor, uden maaske temporært som lidet reflekterede moderetninger, vundet større tilslutning. Sprogteoriens historie kan dærfor ikke skrives og dens udvikling ikke spores; dærfor er den for diskontinuert. Sprogteoretiske forsøg er paa grund af denne situation hos mange kommet i miskredit som tom filosoferen og dilettantisme, karakteriseret ved apriorisme; og for saa vidt med rette som disse egenskaber faktisk har floreret paa dette omraade i en saadan grad at det udefra kan være svært at skelne sandt fra falsk. Nærværende skrift skulde kunne bidrage til at lade forstaa at disse egenskaber ikke for sprogteoretiske bestræbelser er en iboende nødvendighed. Formaålet naas bedst ved i nogen grad at forglemme fortiden, og begynde forfra overalt hvor fortiden ikke har ydet noget der positivt lader sig udnytte. Vi bygger paa den hittidige sprogforsknings erfaringsmateriale, der i reinterpreteret form udgør sprogteoriens stof. Vi slutter os explicit til fortiden paa de enkelte punkter hvor resultaterne os bekendt er naaet

¹) Leonard Bloomfield, *A set of postulates for the science of language* (*Language* II, 1926, p. 153—164). — Karl Bühler, *Sprachtheorie*, Jena 1934. id., *Die Axiomatik der Sprachwissenschaften* (*Kantstudien* XXXVIII, 1933, p. 19—90).

af andre før os. Een sprogteoretiker fortjener at fremhæves som tydelig forgænger: svejtseren *Ferdinand de Saussure*¹⁾.

En meget væsentlig forberedelse af den sprogteori der her fremstilles fandt sted ved et samarbejde med enkelte medlemmer af Lingvistkredsen i København, i første række med *H. J. Uldall* i aarene 1934—39. For teoriens uddybelse har forfatteren haft udbytte af drøftelser i Selskabet for filosofi og psykologi og desuden af udførligere tankeudvexlinger med *Jørgen Jørgensen* og *Edgar Trane-kjær Rasmussen*. Ansvar for selve teorien²⁾ saa vel som for nærværende skrift er forfatterens alene.

2. *Sprogteori og humanisme.* — En sprogteori der saaledes gennem et udelukkende formalt forudsætningssystem søger sprogets specifikke struktur maa nødvendigvis, under stadig hensyntagen til talens fluktuationer og forandringer, men uden at give disse eneherredømmet, søge en *konstans*, der ikke forankres i en uden for sproget liggende »virkelighed«. En konstans der gør sproget til sprog hvilket sprog det end er, og som gør det enkelte sprog identisk med sig selv under alle dets forskellige manifestationer. En konstans der efter at være fundet og beskrevet lader sig projicere paa den sproget omgivende »virkelighed«, af hvilken art denne end er (fysisk, fysiologisk, psykologisk, logisk, ontologisk), saaledes at sproget som samlende midtpunkt forbliver hovedgenstanden ogsaa ved betragtningen af denne. Ikke et konglomerat men en organiseret helhed med sprogstrukturen som dominerende princip.

En saadan midtpunktsamlet og helhedsdannende konstanssøgen er sikker paa at møde modstand fra en vis humanistisk tradition, som ogsaa i forskellige iklædninger har været fremherskende i den hidtidige sprogvidenskab. I sin udprægede form benægter denne humanistiske tradition *a priori* konstansens existens og berettigelsen af en konstanssøgen. De humanistiske fænomener er, hedder det, i modsætning til naturfænomenerne eengangsfænomener, individualfænomener, der netop dærfor ikke som naturfænomenerne kan gøres til genstand for en exakt og generaliserende behandling. Metoden maatte da paa humanistisk omraade være en anden,

¹⁾ Ferdinand de Saussure, *Cours de linguistique générale* publ. par Ch. Bally & Alb. Sechehaye, Paris 1915, 2. udg. 1922, 3. udg. 1931.

²⁾ Sprogteorien vil fremkomme i *Humanistisk samfunds skrifter*, Aarhus.

nemlig den blot skildrende, der staar digtningen nærmere end den exakte videnskab, eller som i hvert fald indskrænker sig til en diskursiv fremstillingsform der lader fænomenerne passere revy uden at fortolke dem gennem et system. Inden for *historien* har denne tesis været hævdet som doktrin, og synes egentlig at være forudsætningen for historien i dens klassiske form. I overensstemmelse hermed har ogsaa de discipliner, der maaske kan betegnes som ekstremt humanistiske: videnskaberne om litteraturen og om kunsten, været historisk skildrende mere end systematiserende discipliner. Paa visse omraader spores en tendens til systematisering, men historien og dærmed humanismen i dens helhed synes endnu langt fra at ville anerkende berettigelsen og muligheden af noget saadant.

Paa forhaand skulde den sætning synes at maatte have generel gyldighed, at der til ethvert *forløb* svarer et *system*, gennem hvilket forløbet lader sig analysere og beskrive ved hjælp af et begrænset antal forudsætninger. Ethvert forløb maa antages at kunne anskues som sammensat af elementer af et begrænset antal, der stadig kommer igen i forskellige kombinationer. Disse elementer maatte da paa grundlag af forløbsanalysen kunne ordnes i klasser med ensartede kombinationsmuligheder, og der maatte videre paa grundlag heraf kunne opstilles en almindelig og udtømmende kalkyle over de mulige kombinationer. En saaledes anlagt historie maatte fra det blot primitivt skildrende stadium stige til en systematisk, exakt og generaliserende videnskab, i hvis teori alle begivenheder (mulige forbindelser af elementer) er forudset og betingelserne for deres realisation fastlagt.

Det synes ubestrideligt, at saa længe den humanistiske videnskab ikke har gennemprøvet denne sætning som arbejdshypotese, har den forsømt den fornemste af sine opgaver, den nemlig, at søge humanismen konstitueret som videnskab. Man bør gøre sig klart, at for skildringen af humanistiske fænomener staar valget imellem digtning og videnskab; mellem paa den ene side digterisk behandling alene som den eneste mulige, og paa den anden side digterisk og videnskabelig behandling som to koordinerede beskrivelsesformer. Og at valget staar paa det her angivne punkt, i gennemprøvningen af tesen om et system bag forløbet.

Sproget synes paa forhaand et emne over for hvilket denne

tesis har udsigt til at kunne gennemprøves med positivt udfald. Over for dette emne har en blot diskursiv forløbsskildring ingen mulighed for at vække tilstrækkelig interesse, og et supplerende systemsynspunkt har derfor altid gjort sig gældende: man søger i sproget, bag tekstens forløb, et lydssystem, et betydningssystem, et grammatisk system. Men den hidtidige sprogvidenskab, dyrket af filologer med transcendent formaal og med stærk paavirkning fra en mere systemfornægtende humanisme, har ikke ført analysen til bunds, ikke klargjort sig forudsætningerne, ikke bestræbt sig for et ensartet analyseprincip, og er derfor forblevet vag og subjektiv, æstetiserende og metafysisk, selv naar bortses fra de ikke helt faa tilfælde hvor den har forskanset sig i en helt anekdotisk skil-dringsform.

Sprogteoriens hensigt er at gennemprøve denne tesis om et system bag forløbet, en konstans bag fluktuationen, paa et emne der synes særlig at indbyde dertil. Røster, der paa forhaand vilde hæve sig imod et saadant forsøg paa humanistisk omraade under paaberaabelse af at menneskets aandelige liv og dets emner overhovedet ikke kan gøres til genstand for videnskabelig analyse uden at livet dræbes og genstanden altsaa samtidig unddrages betragtningen, er kun aprioriske og kan ikke afholde videnskaben fra forsøget. Mislykkes forsøget — ikke i den enkelte udførelse, men principielt — har disse røster ret, og humanistiske emner kan da kun underkastes subjektiv og æstetisk behandling. Lykkes dærimod forsøget — saaledes at princippet viser sig gennemførligt — vil disse røster forstumme af sig selv, og tilsvarende forsøg vilde da være at anstille paa humanismens øvrige omraader.

3. *Sprogteori og empiri.* — En teori vil naa sin simpleste form ved ikke at bygge paa andre forudsætninger end dem som dens emne nødvendigvis kræver. For at være i overensstemmelse med sin hensigt maa teorien desuden i sine anvendelser helt igennem kunne føre til resultater der stemmer med — faktiske eller formentlige — saakaldte erfaringsdata.

Enhver teori er her stillet over for et metodisk krav, hvis betydningsindhold det paahviler erkendelsesteorien at undersøge. En saadan undersøgelse mener vi at kunne undlade her. Vi mener at imødekomme de ovenfor vagt formulerede krav om saakaldt

empiri ved at lade os lede af følgende princip, der sættes over alle andre, hvorved sprogteorien allerede tydelig afviger fra alle hidtidige sprogfilosofiske bestræbelser:

Beskrivelsen skal være modsigelsesfri, udtømmende og den simplest mulige. Kravet om modsigelsesfrihed er overordnet kravet om udtømmende beskrivelse. Kravet om udtømmende beskrivelse er overordnet kravet om simpelhed.

Vi vover at benævne dette princip *empiriprincippet*. Men vi er villige til at fravige denne benævnelse dersom erkendelsesteorien gennem undersøgelse finder den inadækvat. Dette er for os kun et terminologisk spørgsmaal, der ikke berører princippet oprettholdelse.

4. *Sprogteori og induktion*. — Hævdelsen af vort saakaldte empiriprincip er ikke ensbetydende med hævde af induktivisme, naar herved forstaas kravet om en gradvis opadstigen fra noget specielt til noget alment, eller fra noget mere begrænset til noget mindre begrænset. Atter her bevæger vi os i termini der kræver erkendelsesteoretisk analyse og præcisering, denne gang termini som vi selv senere vil faa lejlighed til at anvende i præcisere bemærkelse end det her er muligt. Og atter her vil der baade nu og senere blive et terminologisk mellemværende tilbage med erkendelsesteorien. Det drejer sig foreløbig for os om at klare vor position lige over for den hidtidige lingvistik. I sin typiske form stiger denne i sin begrebsdannelse fra de enkelte lyd til fonemet (lydklassen), fra de enkelte fonemer til deres kategori, fra de enkelte særbetydninger til almenbetydningen eller grundbetydningen, fra denne til betydningskategorien. Denne fremgangsmaade plejer vi i lingvistikken at betegne som *induktiv*. Kort kan den bestemmes som en fremadskriden fra afsnit til klasse, ikke modsat fra klasse til afsnit. Det er en syntetisk bevægelse modsat en analytisk, en generaliserende metode modsat en specificerende.

Denne metode har allerede rent erfaringsmæssigt sine tydelige ulemper. Den fører uundgaaeligt til abstraherende opstilling af begreber der hypostaseres som reelle; denne realisme (i ordets middelalderlige forstand) afgiver ikke et brugbart sammenligningsgrundlag, eftersom de begreber man her naar til ikke er almene og altsaa ikke generaliserbare ud over den enkelte sprogtilstand.

Hele den nedarvede terminologi lider under denne mislykkede realisme: grammatikkens induktivt naaede klassebegreber som »genitiv«, »perfektum«, »konjunktiv«, »passiv« osv afgiver slaaende eksempler; ingen af dem lader sig i deres hidtidige bemærkelser definere alment: genitiv, perfektum, konjunktiv og passiv er noget helt andet i eet sprog som f. ex. latin, end i et andet sprog som f. ex. græsk. Tilsvarende gælder uden nogen undtagelse om den klassiske sprogvidenskabs øvrige begreber. Induktionen fører derfor paa dette omraade ikke fra fluktuation til konstans men kun til tilfældighed; induktionen er da i sidste instans i strid med det af os opstillede empiriprincip: den egner sig ikke til at sikre en modsigelsesfri og simpel beskrivelse.

En udgaaen fra de formentlig givne erfaringsdata byder netop den modsatte procedure. Dersom noget er givet (vi hensætter dette conditionaliter i erkendelsesteoretisk forstand), er dette givne for sprogforskeren den endnu uanalyserede *text* i dens uinddelte og absolutte helhed. Den eneste mulige fremgangsmaade for at søge tilordnet et system til denne texts forløb vil være en analyse, hvorigennem teksten anskues som en klasse der deles i afsnit, disse afsnit paany som klasser der deles i afsnit o. saal. v. indtil inddelingen er udtømt. Fremgangsmaaden kan da kort bestemmes som en fremadskriden fra klasse til afsnit, ikke modsat fra afsnit til klasse; en analytisk og specificerende bevægelse, ikke en syntetisk og generaliserende. Det modsatte af en induktion i hævdvunden sprogvidenskabelig forstand. I den nyeste tids sprogvidenskab, hvor denne kontrast er aktualiseret, har man betegnet denne fremgangsmaade eller tilnærmelser til den med ordet *deduktion*. Denne benævnelse støder erfaringsmæssigt erkendelsesteoriens dyrkere, men vi bibeholder den her, idet vi senere mener at kunne vise at den terminologiske modsætning paa dette punkt ikke er uovervindelig.

5. *Sprogteori og realitet*. — Vi har, med den valgte terminologi, kunnet betegne sprogteoriens metode som nødvendigvis empirisk og nødvendigvis deduktiv, og har hermed fra een side belyst det primitive og umiddelbare spørgsmaal om sprogteoriens forhold til de saakaldte erfaringsdata. Tilbage staar imidlertid at belyse dette samme spørgsmaal fra en anden side, nemlig i den hensigt

at undersøge den gensidige eller ensidige retning af mulige paa-virkninger mellem teorien og dens emne (eller emner). Er det saaledes — for at formulere problemet i en simplificeret, tendentiøs og bevidst naiv form — at emnet bestemmer og paavirker teorien, eller at teorien bestemmer og paavirker sit emne.

Atter her nødsages vi til at skyde det rent erkendelsesteoretiske problem i hele dets rækkevidde fra os, og indskrænke os til at indkredse det i den form hvori det er aktuelt for os. Det staar os klart at det ofte misbrugte og forkætrede ord *teori* kan tages i forskellige bemærkelser. Blandt andet kan *teori* betyde et system af hypoteser. Tages ordet i denne — i vor tid hyppig forekommende — bemærkelse, er det givet, at paavirkningsforholdet mellem teori og emne er ensidigt: emnet bestemmer og paavirker teorien, ikke omvendt. Hypotesen kan gennem verifikation vise sig sand eller falsk. Det turde imidlertid allerede fremgaa at vi bruger ordet *teori* i en anden forstand. To momenter er herved i lige grad væsentlige:

1. Teorien fremtræder i sig selv som uafhængig af enhver erfaring. Den udsiger i sig selv ikke noget som helst om hvorvidt den i sine anvendelser kan faa relation til erfaringsdata eller ikke. Den indebærer i sig selv intet existenspostulat. Den udgør hvad man har kaldt et rent deduktivt system i den forstand at den i sig selv ene og alene muliggør en beregning af de muligheder der følger af de indførte forudsætninger.

2. Teorien indfører visse forudsætninger, om hvilke teoretikeren ud fra forudgaaende erfaring véd at de opfylder betingelserne for anvendelse paa visse erfaringsdata. Disse forudsætninger er af saa stor almenhed som muligt og faar derved chance for at opfylde betingelserne for anvendelse paa et højt antal erfaringsdata.

Det første af disse momenter vil vi kalde teoriens *vilkaarlighed*; det andet vil vi kalde teoriens *hensigtsmæssighed*. Det forekommer nødvendigt at indoptage begge disse to momenter i tilrettelæggelsen af en teori. Men det følger af det sagte at erfaringsdata aldrig kan bekræfte eller afkræfte teorien selv men kun teoriens anvendelighed.

Teorien tillader at deducere teoremer, der alle maa have form af implikationer i logikkens forstand, eller maa kunne omsættes i en saadan konditionel form. Et saadant teorem udsiger kun, at dersom en forudsætning er opfyldt, følger rigtigheden af en given

sætning. I teoriens anvendelse vil det vise sig om forudsætningen er opfyldt i et foreliggende tilfælde.

Paa grundlag af teorien og dens teoremer lader der sig opstille hypoteser (heriblandt de saakaldte love), hvis skæbne i modsætning til teorien selv udelukkende er afhængig af verifikation.

Der har her ikke været tale om axiomer eller postulater. Vi henviser til erkendelsesteorien at afgøre hvorvidt den af os opstillede sprogteori nødvendiggør opstilling af saadanne forudsætninger bagved de forudsætninger sprogteorien indfører explicit. Sprogteorien fører imidlertid sine forudsætninger saa langt tilbage, at saadanne forudsatte axiomer bliver af saa stor almenhed at ingen af dem synes at kunne blive specifikke for sprogteorien i modsætning til andre teorier. Vi gør dette fordi formaalet netop er en klaring af forudsætningerne saa langt tilbage som det er os muligt uden at forlade det der for sprogteorien forekommer direkte hensigtsmæssigt. Vi nødsages derved i nogen grad til at trænge ind paa erkendelsesteoriens domæne, saaledes som det er sket i de forudgaaende paragraffer; det er sket ud fra den overbevisning at uden et aktivt samarbejde med erkendelsesteorien lader en fagvidenskabelig teori sig ikke gennemføre.

Sprogteorien bestemmer da suverænt sit emne gennem en vilkaarlig og hensigtsmæssig forudsætningsstrategi. Teorien bestaar i et ud fra de færrest mulige og almenest mulige forudsætninger, hvoraf ingen specifikke synes af axiomatisk natur, foretaget beregningsarbejde, der tillader at forudsige muligheder, men ikke paa staar noget om disse muligheders realisation. Sættes sprogteorien fra dette synspunkt i relation til begrebet realitet, besvares altsaa spørgsmaalet med et baade og: i kraft af sin vilkaarlighed er teorien *arealistisk*, i kraft af sin hensigtsmæssighed *realistisk* (idet ordet realisme her tages i moderne og ikke, som før, i middelalderlig bemærkelse).

6. *Sprogteoriens formaal.* — En teori, i den forstand hvori vi her tager dette ord, kan da siges at have til formaal at tilvejebringe en fremgangsmaade ved hjælp af hvilken forelagte emner af en forudsat beskaffenhed kan beskrives modsigelsesfrit og udtømmende. En saadan modsigelsesfri og udtømmende beskrivelse fører til det man sædvanlig kalder kendskab til eller erkendelse

af det paagældende emne, og vi kan for saa vidt ogsaa, uden risiko for misforstaaelse eller uklarhed, sige at teoriens formaal er at anvise en fremgangsmaade til at kende eller erkende et givet emne. Teorien skal imidlertid ikke blot give os midler i hænde til at kende eet bestemt emne men skal være indrettet saaledes at vi ved hjælp af den kan lære alle tænkelige emner at kende der er af samme forudsatte beskaffenhed som det foreliggende. En teori skal være almen i den forstand at den udstyrer os med et fond af redskaber, som vi kan bruge til at erkende ikke blot et foreliggende emne, eller de emner vi hidtil har oplevet, men alle tænkelige emner af en forudsat beskaffenhed. Gennem teorien rustes vi os til at møde ikke blot de hidtil foreliggende eventualiteter men enhver eventualitet.

De emner sprogteorien interesserer sig for er tekster. Sprogteoriens formaal er at tilvejebringe en fremgangsmaade ved hjælp af hvilken en forelagt tekst kan erkendes gennem en modsigelsesfri og udtømmende beskrivelse. Men sprogteorien skal tillige give anvisning paa hvorledes man paa samme maade kan erkende hvilke som helst andre tekster af samme forudsatte beskaffenhed, og dette sker ved at sprogteorien udruster os med et fond af redskaber der kan bruges over for enhver saadan tekst.

Vi forlanger f. ex. af sprogteorien at vi ved hjælp af den skal kunne beskrive modsigelsesfrit og udtømmende ikke blot en foreliggende dansk tekst men ogsaa alle andre foreliggende danske tekster, og ikke blot alle foreliggende men alle tænkelige eller overhovedet mulige danske tekster, ogsaa dem der først bliver til i morgen eller naar som helst senere, saa længe det er tekster af samme slags, dvs tekster der stadig væk er af samme forudsatte beskaffenhed som de hidtil betragtede. Dette krav opfylder sprogteorien paa den maade, at den bygger paa de danske tekster der hidtil har foreligget; og da alene disse er af uhyre antal og udstrækning, maa den endda nøjes med at bygge paa et udvalg af dem. Men ud fra dette textudvalg kan vi ved hjælp af sprogteoriens redskaber skaffe os et fond af kundskaber som vi kan bruge igen over for andre tekster. Disse kundskaber omhandler ikke blot eller væsentlig de *forløb* eller *tekster* som de er udvundet af, men de omhandler det *system* eller *sprog* som alle tekster af samme forudsatte beskaffenhed er bygget efter, og ved hjælp af hvilket vi kan bygge nye. Vi vil ved

hjælp af de saaledes erhvervede sprogkundskaber kunne konstruere hvilke som helst saadanne tekster paa samme sprog som overhovedet er tænkelige eller teoretisk mulige.

Men sprogteorien skal ikke blot kunne bruges til at beskrive og forudse enhver mulig text affattet i et bestemt sprog, men enhver mulig text affattet i et hvilket som helst sprog, paa grundlag af kundskaber om sproget i almindelighed. Ogsaa dette krav maa sprogteoretikeren naturligvis søge opfyldt ved at gaa ud fra et vist udvalg af tekster i forskellige sprog; at gennemgaa alle eksisterende tekster er selvsagt en menneskelig umulighed, og det vilde desuden være unyttigt, eftersom teorien jo ogsaa skal gælde for tekster der endnu ikke eksisterer i realiseret skikkelse. Sprogteoretikeren maa her, som enhver anden teoretiker, reservere sig ved at forudse alle tænkelige muligheder, selv saadanne muligheder han ikke selv har oplevet eller set realiserede, og indpasse dem i teorien paa en saadan maade at teorien ogsaa er anvendelig paa tekster og paa sprog der ikke har forekommet i hans praxis, eller som maaske aldrig endnu har været realiserede, og hvoraf nogle antagelig heller aldrig vil blive realiserede. Kun paa denne maade kan der tilvejebringes en sprogteori hvis anvendelighed er sikret.

Sprogteoriens arbejde er i kraft af dens hensigtsmæssighed et erfaringsarbejde, og i kraft af dens vilkaarlighed et beregningsarbejde. Ud fra visse erfaringer, der nødvendigvis maa være begrænsede, selv om det er nyttigt at sørge for at de er saa mangartede som muligt, anstiller sprogteoretikeren en beregning af alle tænkelige muligheder inden for visse rammer. Disse rammer sætter han vilkaarligt, paa den maade at han udfinder visse egenskaber der er til stede ved alle de emner som der er enighed om at kalde sprog, for dærefter at generalisere disse egenskaber og fastsætte dem definitorisk. Fra det øjeblik har sprogteoretikeren — vilkaarligt, men hensigtsmæssigt — selv dekretet hvilke emner hans teori kan anvendes paa og hvilke ikke. For alle emner af den i definitionen forudsatte beskaffenhed opstiller sprogteoretikeren dærnæst en almindelig kalkyle, i hvilken alle tænkelige tilfælde forudses. Denne kalkyle, der uafhængig af al erfaring deduceres af den opstillede definition, tilvejebringer det fond af redskaber som kan anvendes til at beskrive eller erkende en forelagt text og det sprog den er bygget over. Sprogteorien lader sig ikke verificere, bekræfte eller

afkræfte, ved at afbildes paa disse forelagte tekster og sprog. Den lader sig kun kontrolere ved at efterprøve om kalkylen er modsigelsesfri og udtømmende.

Dersom sprogteorien gennem denne almindelige kalkyle naar til at opstille flere mulige fremgangsmaader der alle vil kunne føre til en modsigelsesfri og udtømmende beskrivelse af en hvilken som helst forelagt text og dærmed af et hvilket som helst sprog, skal blandt disse mulige fremgangsmaader den vælges, som sikrer det simplest mulige resultat af beskrivelsen. Og dersom flere fremgangsmaader giver lige simpelt resultat af beskrivelsen, maa den vælges der gennem den simpleste procedure fører til resultatet. Dette princip, som er deduceret af vort saakaldte empiriprincip, benævner vi *simpelhedens princip*.

I henhold til dette princip, og kun i henhold til det, vil der kunne lægges nogen mening i en paastand om at en given modsigelsesfri og udtømmende løsning er rigtig og en anden urigtig. Den løsning anses for den rigtige, der i videst grad imødekommer simpelhedens princip.

Sprogteorien og dens anvendelser lader sig da kontrolere ved at efterprøve om den tilvejebragte løsning under bibeholdelse af kravene om modsigelsesfrihed og udtømmende beskrivelse er den simplest mulige.

Det er da over for sit eget »empiriprincip«, og kun over for det, at sprogteorien skal staa sin prøve. Der kan følgelig tænkes flere forskellige sprogteorier, i betydningen: tilnærmelser til det opstillede ideal, formuleret i »empiriprincippet«. Een af disse maa nødvendigvis være den definitive, og enhver konkret udformet sprogteori haaber at være netop denne. Men sprogteorien som disciplin er altsaa ikke defineret ved sin konkrete udformning, og det er baade muligt og ønskeligt at sprogteorien gør fremskridt, gennem tilvejebringelse af nye konkrete udformninger der giver en endnu strengere tilnærmelse til det til grund liggende princip.

I teoriens prolegomena beskæftiger vi os fortrinsvis med det erfaringsarbejde der indgaar i teorien som dens forudsætning. Det er teoriens realistiske side der skal interessere os, gennem en redegørelse for hvorledes kravet om hensigtsmæssighed synes bedst at kunne imødekommes. Det vil ske gennem en undersøgelse af hvilke træk der tør siges at være konstituerende i ethvert sprogs struktur,

og hvilke logiske konsekvenser en definitiv fastsættelse af disse træk vil medføre.

7. *Sprogteoriens perspektiver.* — Idet sprogteorien undgaar det hidtil herskende transcendent synspunkt og søger en immanent erkendelse af sproget som en i sig selv hvilende, specifik struktur (1), og idet den søger en konstans i sproget selv, ikke uden for det (2), foretager den i første instans en indkredsning af sit emneomraade, der vel paatvinger sig med nødvendighed, men som kun er en midlertidig foranstaltning. I indkredsningen ligger ingen indskrænkning af synsfeltet i form af bortskæren af væsentlige momenter i den globale totalitet som sprogets verden er. I indkredsningen ligger kun en deling af vanskelighederne og en tankens fremadskriden fra det simple til det sammensatte i overensstemmelse med Descartes' anden og tredje regel. Denne indkredsning er en simpel følge af nødvendigheden af at adskille for at kunne sammenligne, og af analysens uundgaaelige princip (4).

Indkredsningen kan hævdes som berettiget, dersom den bag efter tilsteder en udtømmende og modsigelsesfri udvidelse af perspektivet gennem en projektion af den fundne struktur paa dens omgivende fænomener, saaledes at disse fyldestgørende forklares i belysning af denne. Dersom den globale totalitet og sproget i liv og virkelighed efter analysen paany lader sig syntetisk anskue som en helhed, denne gang ikke som et tilfældigt eller blot »faktisk« konglomerat, men organiseret omkring et ledende princip. I samme grad som dette lykkes tør sprogteorien betegnes som vellykket. Dette prøves ved at efterprøve det omfang i hvilket sprogteorien opfylder empiriprincippets krav om udtømmende beskrivelse. Prøven maa foretages ved af det valgte strukturprincip at drage de sidste almene konsekvenser.

Sprogteorien muliggør herved perspektivdannelse. Hvorledes denne in concreto former sig vil afhænge af hvilken art emner vi først vil sigte paa i vore betragtninger. Vi vælger at gaa ud fra den hidtidige sprogforsknings forudsætninger og at betragte det saakaldte »naturlige« talesprog og det alene som udgangspunkt for en sprogteori. Fra dette første perspektiv vil ringene udvides indtil de sidste konsekvenser synes dragne. Der vil her blive tale om flere udvidelser af perspektivet, hvorigennem ogsaa de sider af

mennesketalens globale totalitet, der i første instans udelukkedes af betragtningen, paany inddrages i denne og genindtager deres plads i en ny helhed.

8. *Definitionssystemet.* — Sprogteorien, hvis hovedopgave er at klargøre lingvistikkens specifikke forudsætninger saa langt tilbage som muligt, opstiller til brug herfor et system af definitioner. Til sprogteorien bør stilles det krav, at den skal være i extrem grad umetafysisk, hvormed menes at den rummer saa faa implicite forudsætninger som overhovedet muligt. Dens begreber maa derfor være definerede, og definitionerne skal i størst muligt omfang hvile paa definerede begreber. Formaålet er altsaa i praxis at definere det mest mulige, og at indføre forudsatte definitioner for de forudsættende.

Definitioner der saaledes forudsætter andre og forudsættes af andre er det hensigtsmæssigt at give en strengt *formal* og tillige explicit karakter. De afviger fra de *realdefinitioner* som den hidtidige sprogvidenskab i regelen har tilstræbt, for saa vidt den overhovedet har tilstræbt definitioner. Det drejer sig i teoriens formaldefinitioner ikke om noget i retning af at udtømme emnernes intentionale væsen, heller ikke engang om at afgrænse dem extensionalt til alle sider, men kun om at forankre dem relativt i forhold til andre, ligeledes definerede eller som grundbegreber forudsatte.

Foruden formaldefinitionerne er det i visse tilfælde af hensyn til sprogbeskrivelsens procedure nødvendigt under dennes forløb at indføre *operationelle* definitioner, hvis rolle kun er midlertidig; herunder dels saadanne der paa et senere stadium af proceduren lader sig omforme til formaldefinitioner, dels rent operationelle definitioner hvis definable slet ikke indgaar i formaldefinitionernes system.

Den vidtdrevne defineren synes at være en medvirkende aarsag til sprogteoriens frihed for specifikke aksiomer (5). Det forekommer os overhovedet at en passende definitionsstrategi i videnskaben i almindelighed vil være et egnet middel til at nedbringe antallet af aksiomer eller i visse tilfælde reducere dette til nul. En maalbevidst bestræbelse for at undgaa implicite forudsætninger fører til at erstatte postulater dels med definitioner dels med teoretisk indførte betingelser, saa at postulaterne som saadanne fjernes af apparatet.

Rene existenspostulater synes saaledes i de fleste tilfælde at kunne erstattes af konditionelt formulerede teoremer.

9. *Analysens princip.* — Idet sprogteorien udgaar fra texten som det givne og søger at anvise vejen til en modsigelsesfri og udtømmende beskrivelse af denne gennem en analyse eller fortsat inddeling, en deduktiv fremadskriden fra klasse til afsnit og afsnits afsnit (4, 6), maa de dybeste lag af dens definitionssystem (8) omhandle denne analyses princip, fastsætte analysens natur og de begreber der indgaar i den. Disse dybeste lag af definitionssystemet vil tillige netop være de første vi kommer i berøring med naar vi begynder at overveje hvilken fremgangsmaade sprogteorien har at vælge for at gennemføre sin opgave.

Valget af inddelingsgrund vil ud fra hensigtsmæssighedshensyn (dvs under hensyntagen til de tre i empiriprincippet indgaaende krav) kunne blive forskelligt over for forskellige tekster. Det kan altsaa ikke fastsættes som universelt, men kun gennem en almen kalkyle der optager de tænkelige muligheder til diskussion. Det universelle er dærimod selve analysens princip, som vi foreløbig alene interesserer os for.

Ogsaa dette maa opstilles med empiriprincippets krav som rettesnor, og her er det empiriprincippets krav om udtømmende beskrivelse som især faar praktisk interesse. Vi maa anstille de overvejelser som er nødvendige for at sikre os at analysens resultat i største almindelighed kan blive udtømmende, at vi ikke paa forhaand indfører en metode der afskærer os fra at registrere momenter der gennem en anden analyse vilde komme for dagen som hørende med til det emne der udgør lingvistikkens genstand. Vi kan udtrykke det ved at sige at analysens princip skal være adækvat.

Den naive realisme vilde antagelig mene at inddelingen simpelt hen bestod i at dele en foreliggende genstand i dele, altsaa i andre genstande, dærefter disse igen i dele, altsaa i igen andre genstande, og saaledes videre. Men selv for den naive realisme vilde valget komme til at staa mellem flere mulige maader at dele paa. Man naar hurtig til den erkendelse, at hovedsagen egentlig slet ikke kan være at dele en genstand i dele, men at indrette analysen saaledes at den underordner sig og tillader fyldestgørende at gøre rede for de forbindelseslinier, de afhængigheder, der bestaar mellem disse

dele indbyrdes, hvorved delingen alene bliver adækvat og ud fra en metafysisk erkendelsesteori kan siges at afspejle genstandens og dens deles »natur«.

Naar den fulde konsekvens drages af denne erkendelse, naar man til det resultat, som er yderst vigtigt for at forstaa analysens princip, at saavel undersøgelsesgenstanden som dens dele kun har existens i kraft af disse forbindelseslinier eller afhængigheder, at undersøgelsesgenstandens helhed kun lader sig definere ved indbegrebet af dem, og hver af dens dele kun ved de forbindelseslinier eller afhængigheder som gaar fra den til andre sideordnede dele, fra den til helheden og fra den til dens dele af næste grad, og ved indbegrebet af de forbindelseslinier og afhængigheder som disse dele af næste grad indgaar med hinanden. Den naive realismes genstande er for denne betragtning, efter denne erkendelse, kun krydsningspunkter for bundter af saadanne afhængigheder eller forbindelseslinier, i den forstand at genstande kun lader sig beskrive ved hjælp af dem og kun lader sig definere og opfatte videnskabeligt ad denne vej. Forbindelseslinierne eller afhængighederne, som for den naive realisme staar som det sekundære, der forudsætter genstandene, bliver for denne betragtning det primære, der forudsættes af deres krydsningspunkter.

Denne erkendelse, at en totalitet ikke bestaar af ting men af sammenhænge, og at ikke substansen men kun dens relationer indadtil og udadtil har videnskabelig existens, er visselig ikke ny i videnskaben, men turde være det i sprogvidenskaben. Postuleringen af genstande som noget fra relationernes termer forskelligt er et overflødigt axiom og følgelig en metafysisk hypotese, som sprogvidenskaben vil have nytte af at befri sig for.

I nyere sprogvidenskab er man ganske vist paa en maade paa vej til at gøre visse erkendelser som i virkeligheden, dersom de blev tænkt igennem, konsekvent maatte føre til denne opfattelse. Siden F. de Saussure har det ofte været hævdet at der bestaar en interdependens mellem visse emner inden for et sprog, saaledes at et sprog ikke kan have det ene af disse emner uden ogsaa at have det andet. Tanken er utvivlsomt rigtig, selv om den ofte er blevet overdrevet og har været urigtigt udført. Alt tyder paa at Saussure har indset forbindelsesliniernes prioritet i sproget. Han søger overalt »rapports«, og han hævder at sproget er form, ikke substans.

Vi maa paa dette trin af vor undersøgelse vogte os for en cirkelbevægelse. Hævder man f. ex. at substantiv og adjektiv eller vokal og konsonant paa denne maade forudsætter hinanden, saaledes at et sprog ikke kan have substantiver uden ogsaa at have adjektiver og omvendt og ikke kan have vokaler uden tillige at have konsonanter og omvendt — sætninger som vi for vort vedkommende mener at kunne hævde som teoremer — saa vil disse sætninger kunne blive sande eller falske alt efter den definition man indfører af begreberne substantiv, adjektiv, vokal, konsonant.

Vi befinder os altsaa paa dette stadium paa et vanskeligt omraade. Men vanskelighederne forøges ved at de eksempler man hidtil fortrinsvis har søgt paa den slags gensidige afhængigheder eller interdependenser er hentede fra sprogets system, ikke fra dets forløb (2), samt at man kun har søgt netop denne art afhængigheder og ikke andre. Foruden interdependenser maa der kunne forudses ensidige afhængigheder, hvor den ene term forudsætter den anden men ikke omvendt, og endvidere friere afhængigheder der bestaar i at to termer vel ikke indgaar noget forudsætningsforhold men dog har den egenskab at kunne forbindes med hinanden (i forløbet eller i systemet), hvorved de staar i modsætning til termer der ikke har denne egenskab men skyr hinanden.

Saa snart man har indset existensen af disse forskellige muligheder paatrænger sig det praktiske krav om en hensigtsmæssig terminologi. Vi vil foreløbig operationelt indføre termini for de muligheder vi her har regnet med. De gensidige afhængigheder, hvor den ene term forudsætter den anden og omvendt, vil vi vedtægtsmæssigt kalde *interdependenser*. De ensidige afhængigheder, hvor den ene term forudsætter den anden men ikke omvendt, kalder vi *determinationer*. Og de friere afhængigheder, hvor to termer har indbyrdes forbindelse men hvor den ene ikke forudsætter den anden og den anden ikke den ene, kalder vi *konstellationer*.

Hertil føjer vi med det samme særbetegnelser for de tre slags afhængigheder efter som de indgaar i et forløb eller i et system. Interdependens mellem termer i et forløb vil vi kalde *solidaritet*; interdependens mellem termer i et system kalder vi *komplementaritet*¹⁾. Determination mellem termer i et forløb benævner vi *selek-*

¹⁾ Forholdet mellem substantiv og adjektiv og forholdet mellem vokal og konsonant vil da være eksempler paa komplementariteter.

tion, og determination mellem termer i et system *specifikation*. Konstellationer inden for et forløb kalder vi *kombinationer*, og konstellationer inden for et system *autonomier*.

Det er praktisk saaledes at disponere over tre sæt termini: eet sæt til anvendelse naar man taler om forløb, et andet sæt til anvendelse naar det drejer sig om et system, og endelig et tredje sæt der indifferent kan bruges baade om forløb og om systemer. Der findes nemlig en del tilfælde hvor en og samme termsamling indifferent lader sig anskue som et forløb og som et system, hvor altsaa forskellen mellem forløb og system udelukkende er en forskel i synspunkt. Teorien selv er et eksempel: definitionernes hierarki kan anskues som et forløb, idet først een definition udsiges, skrives eller læses, dernæst en anden, osv, eller som et system, der anskues som liggende potentielt bag ved et muligt forløb. Imellem definitionerne bestaar der determinationer, idet de definitioner, der er bestemte til at staa foran i definitionsforløbet, forudsættes af dem der er bestemte til at staa efter dem, men ikke omvendt; anskues definitionshierarkiet som et forløb, bestaar der selektion mellem definitionerne; anskues det som et system, bestaar der specifikation imellem definitionerne.

Før vor undersøgelse i øjeblikket, hvor det drejer sig om analyse af en tekst, er det forløbet og ikke systemet der har interesse. Søger man her inden for et enkelt sprogs tekster efter solidariteter, finder man dem let; lad os t. ex. henvise til at der i et sprog af tilvant struktur meget ofte er solidaritet mellem morfemer af forskellige kategorier inden for en »grammatisk form«, saaledes at et morfem af den ene kategori inden for en saadan grammatisk form nødvendigvis ledsages af et morfem af den anden kategori og omvendt; i et latinsk nomen indgaar der saaledes altid baade et kasusmorfem og et numerusmorfem, aldrig en af delene alene. Mere iøjnefaldende er imidlertid selektionerne; nogle af dem er forlængst kendt under navnet styrelse (reaktion), selv om dette begreb henstaar som udefineret og hurtigt vil vise sig at være flertydigt. Imellem en præposition og dens styrelse (regimen) kan der være selektion; saaledes mellem lat. *sine* og ablativ, idet *sine* forudsætter koeksistens i teksten af en ablativ men ikke omvendt. I andre tilfælde vil der foreligge kombination; saaledes mellem lat. *ab* og ablativ, der har mulig men ikke nødvendig koeksistens; ved at have mulig koeksistens

afviger de fra f. ex. *ad* og ablativ, der skyr hinanden og altsaa ikke har nogen indbyrdes forbindelseslinie; at *ab* og ablativ ikke har nødvendig koexistens sluttes af at *ab* tillige kan fungere som præverbium. Fra et andet synspunkt, der ikke som ved de hidtidige eksempler er bundet til det enkelte sprogs tekster men er universelt, er der undertiden solidaritet mellem en præposition og dens styrelse, i den forstand at en præpositionsstyrelse ikke kan forekomme uden en præposition og en præposition (som *sine*) ikke uden en styrelse.

Den klassiske sprogvidenskab har kun interesseret sig systematisk for saadanne afhængigheder inden for teksten for saa vidt som de fandt sted imellem to eller flere forskellige ord, ikke indenfor et og samme ord. Det hænger sammen med den inddeling i formlære og syntax, som den klassiske sprogvidenskab siden oldtiden har villet hævde nødvendigheden af, og som vi hurtigt vil fores til — forøvrigt her i tilslutning til nyere retninger — at forlade som inadækvat. Drager man konsekvensen deraf, saaledes som det ogsaa undertiden er sket, er formlæren kun tilgængelig for en systembeskrivelse, og sætningslæren kun for en forløbsbeskrivelse; det er sundt at drage denne konsekvens, fordi den faar paradoxet til at springe i øjnene. Der skulde da logisk kun kunne registreres forløbsafhængigheder inden for sætningslæren, ikke inden for ordlæren, dvs mellem sætningens ord indbyrdes, men ikke inden for det enkelte ord eller mellem dettes dele. Deraf den ensidige interesse for styrelsen.

At der imidlertid inden for ordet foreligger afhængigheder af ganske analog natur med sætningens, og tilgængelige for den samme inddeling og tilsvarende beskrivelse, kan vi se uden at behøve at forlade tilvante forestillinger. Et sprog kan være bygget saaledes at en ordstamme kan optræde baade alledet og ualledet; under denne forudsætning bestaar der da selektion mellem alledningsendelsen og stammen. Fra et mere universelt eller alment synspunkt er der altid selektion her, idet en alledningsendelse nødvendigvis forudsætter en stamme men ikke omvendt. Selve den klassiske sprogvidenskabs begreber viser sig i virkeligheden for en nærmere analyse at maatte defineres paa grundlag af selektionen, ganske som f. ex. begreberne hovedsætning og bisætning. Vi har allerede anført et morfemexempel der viser at der ogsaa inden for ordets

endelse og imellem dennes bestanddele bestaar afhængigheder af de arter vi har omtalt; det følger nemlig umiddelbart, at solidariteten mellem de nominale morfemer under givne strukturelle betingelser kan være ombyttet med en selektion eller med en kombination. Et nomen kan f. ex. have eller ikke have komparation, saa at altsaa komparationsmorfemerne ikke er solidariske med f. ex. kasusmorfemerne saaledes som numerusmorfemerne er, men ensidigt forudsætter disses koeksistens; her foreligger altsaa selektion. En kombination faar vi bl. a. frem, saa snart vi ikke som i exemplet ovenfor betragter hvert morfemparadigme (kasusparadigmet, numerusparadigmet) som en helhed, men betragter hver kasus for sig og hver numerus for sig: mellem den enkelte kasus, f. ex. akkusativ, og den enkelte numerus, f. ex. pluralis, er der kombination; kun mellem paradigmerne betragtede en bloc er der solidaritet. En stavelse kan inddeles efter samme princip; der vil under givne (sædvanligt forekommende) strukturbetingelser kunne adskilles en central stavededel (vokalen eller sonanten) og en marginal stavededel (konsonanten eller non-sonanten), i kraft af at en marginal stavededel forudsætter tekstuel koeksistens af en central stavededel men ikke omvendt; der er altsaa atter her selektion. Dette princip ligger i virkeligheden bag ved en af den høje videnskab efterhaanden forlængst forglemt, men vistnok i barne-skolen bevaret, og utvivlsomt fra oldtiden nedarvet definition af vokal og konsonant.

Det turde da kunne anses for givet, at en text og en hvilken som helst af dens dele lader sig inddele i dele definerede ved afhængigheder af den omtalte art. Analysens princip maa følgelig være respekt for disse afhængigheder: de dele som analysen skal fore til maa helt igennem kunne opfattes som krydsningspunkter for bundter af forbindelseslinier. Analysen kan da ikke foretages førend disse forbindelseslinier er beskrevne i deres hovedarter, idet nemlig inddelingsgrunden i det enkelte tilfælde maa være afhængig af hvilke forbindelseslinier der er relevante, hvilket igen vil sige: hvilke forbindelseslinier det gælder om at faa beskrevet for at faa beskrivelsen til at være udtømmende.

10. *Analysens form.* — Analysen bestaar altsaa i virkeligheden i en registrering af visse afhængigheder eller forbindelses-

linier der bestaar mellem visse termer, som vi efter hævdvunden sprogbrug kan kalde textens dele, og som eksisterer netop i kraft af disse afhængigheder eller forbindelseslinier og kun i kraft af dem. At vi kan kalde disse termer dele, og hele processen en inddeling eller en analyse, beror paa at der ogsaa findes afhængigheder eller forbindelseslinier af en særlig art mellem de omtalte termer og den helhed (texten) hvori de siges at indgaa, afhængigheder som det da ligeledes er analysens opgave at registrere; det særlige moment som præger afhængigheden mellem helheden og delene, og som gør den forskellig fra en afhængighed mellem helheden og andre helheder, og bevirker at de fundne emner (delene) kan anskues som liggende inden i og ikke uden for helheden (texten), synes at være afhængighedens *ensartethed*: sideordnede dele, der fremgaar af en enkelt inddeling af en helhed, afhænger paa indbyrdes ensartet maade af denne helhed. Dette ensartethedstræk genfinder vi i den afhængighed der bestaar imellem de saakaldte dele indbyrdes; deler vi f. ex. en texthelhed i sætninger, hvoraf vi finder to (ved en specifik indbyrdes afhængighed definerede) slags: hovedsætninger og bisætninger, vil vi (saa længe ingen yderligere analyse er foretaget) bestandig finde samme afhængighed mellem en hovedsætning og en bisætning, hvilken hovedsætning og bisætning det end er; ligesaa imellem stamme og afledningsendelse eller imellem stavelsens centrale og marginale del, og tilsvarende i alle andre tilfælde.

Dette kriterium vil vi benytte os af ved den definition af analysen, som tilsigter at fastsætte og fastholde denne metodisk entydigt. *Inddeling* eller *analyse* kan vi da i en formaldefinition bestemme som beskrivelse af et emne ved andre emners ensartede afhængighed af det og af hinanden. Det emne der gøres til genstand for inddeling vil vi kalde en *klasse*, og de andre emner, der ved en enkelt inddeling registreres som ensartet afhængige af klassen og af hinanden, vil vi kalde klassens *afsnit*.

I denne første lille prøve paa sprogteoriens definitionssystem forudsætter definitionen af afsnit definitionen af klasse, og definitionen af klasse definitionen af inddeling. Definitionen af inddeling forudsætter udelukkende saadanne termini eller begreber der ikke defineres i sprogteoriens specifikke definitionssystem, men som vi hensetter som indefinable: *beskrivelse, emne, afhængighed, ensartethed*.

En klasse af klasser vil vi kalde et *hierarki*, og vi véd at vi faar brug for at skelne mellem to slags hierarkier: *forløb* og *systemer*. Vi vil kunne nærme os mere til baade tilvant og hævdvunden sprogbrug ved at indføre særbetegnelser for klasse og afsnit henholdsvis inden for et forløb og inden for et system. Klasser inden for et sprogligt forløb vil vi kalde *kæder*, og en kædes afsnit kalder vi dens *dele*. Klasser inden for et sprogligt system kalder vi *paradigmer*, og et paradigmes afsnit kalder vi dets *led*. Svarende til adskillelsen mellem *dele* og *led* vil vi, hvor det er hensigtsmæssigt at specificere, kunne kalde en forløbsinddeling en *deling*, og en systeminddeling en *leddeling*.

Analysens første opgave er da den at foretage en deling af textens forløb. Texten er en kæde, og alle delene (f. ex. sætninger, ord, stavelser, og hvad man ellers vil nævne) er ligeledes kæder, undtagen saadanne eventuelle sidstedele der ikke kan gøres til genstand for inddeling.

Kravet om udtømmende beskrivelse vil medføre at man ikke kan blive staaende ved en enkelt deling af texten men at de heraf fremgaaede dele igen maa deles, og saaledes videre gennem en stadig fortsat deling, indtil denne er udtømt. Vi har defineret inddeling saaledes at der intet er involveret om hvorvidt den er enkel eller fortsat; en inddeling (og altsaa ogsaa en deling) kan i henhold til definitionen indbefatte een, to eller flere inddelinger; (ind)deling er et »harmonikabegreb«. Videre kan det nu tænkes, at beskrivelsen af det forelagte emne (texten) ikke er udtømt med en saadan fortsat (og i sig selv udtømt) deling ud fra een inddelingsgrund, men at beskrivelsen kan fortsættes (dvs nye afhængigheder registreres) gennem andre delinger ud fra andre inddelingsgrunde. Vi vil i saa fald tale om et (*ind*)delingskomplex, dvs en klasse af (ind)delinger af en og samme klasse (kæde).

Den samlede textanalyse vil altsaa tage form af en procedure, bestaaende af en fortsat deling eller et delingskomplex, og hvori hver enkelt operation bestaar i en enkelt mindstedeling. Inden for denne procedure vil hver operation forudsætte de forudgaaende operationer og forudsættes af de efterfølgende operationer. Ligeledes vil, dersom proceduren er et delingskomplex, hver af de udtømte delinger der indgaar i dette forudsættes af og/eller forudsætte andre dæri indgaaende udtømte delinger. Der bestaar mellem

procedurens afsnit determination, saaledes at det efterfølgende bestandig forudsætter det forudgaaende men ikke omvendt; ligesom determinationen mellem definitionerne (9) kan ogsaa determinationen mellem operationerne anskues enten som en selektion eller som en specifikation. En saadan procedurehelhed vil vi kalde en *deduktion*, idet vi formaldefinerer deduktion som en fortsat inddeling eller et inddelingskomplex med determination mellem de dæri indgaaende inddelinger.

En deduktion er altsaa en speciel art procedure, medens induktion er en anden speciel art procedure. Lad os definere en *operation* som en beskrivelse der er i overensstemmelse med empiriprincippet, og en *procedure* som en klasse af operationer med indbyrdes determination. (I henhold til disse definitioner er baade *operation* og *procedure* »harmonikabegreber« paa tilsvarende maade som *inddeling* ovenfor.) En procedure kan da bl. a. enten bestaa af analyser og være en deduktion, eller modsat bestaa af *synteser* og være en *induktion*. Ved en *syntese* forstaa vi en beskrivelse af emner som afsnit af en klasse (og *syntese* er da atter et »harmonikabegreb« ligesom sin modsætning *analyse*), og ved en *induktion* vil vi forstaa en fortsat syntese med determination mellem de dæri indgaaende synteser. Dersom en procedure bestaar baade af en analyse og af en syntese, vil forudsætningsforholdet mellem analysen og syntesen bestandig kunne vises at være en determination, hvor syntesen forudsætter analysen men ikke omvendt; dette er en simpel følge af at den uinddelte helhed er det umiddelbart givne (saaledes *texten*, cf 4). Heraf følger videre at en blot induktiv procedure (nødvendigvis med implicit deduktion) ikke vilde kunne imødekomme det i empiriprincippet indgaaende krav om udtømmende beskrivelse. Hermed er givet en formal begrundelse af den i 4 hævdede deduktive metode; denne hindrer iøvrigt ikke at hierarkiet bagefter kan gennemløbes i modsat retning, hvorved der ikke fremkommer nye resultanter men kun en ny synsvinkel som det undertiden kan være hensigtsmæssigt at anlægge over for de samme resultanter.

Vi har ikke ment at der paa dette punkt skulde være nogen reel grund til at ændre den terminologi som i sprogvidenskaben er ved at vinde hævd. Den her givne formale underbygning af terminologi og begrebsdannelse skulde meget vel muliggøre en bro over til

erkendelsesteoriens hævdvundne sprogbrug. I de givne definitioner er der ikke involveret noget som modsiger eller umuliggør brugen af ordet *deduktion* i betydningen 'logisk slutning'; sætninger der følger af andre sætninger kan i vor forstand siges at fremgaa af disse ved en analyse¹⁾: følgesætningerne er paa hvert trin emner der afhænger ensartet af hinanden og af den forudsatte sætning. Det er rigtigt at dette strider mod tilvante forestillinger om begrebet inddeling; men vi har netop ved at benytte formaldefinitioner villet gardere os mod nogen postulater om genstandes væsen, og har dærfør heller intet postuleret om inddelingens eller analysens væsen eller natur, ud over det i definitionen liggende. — Dersom *induktion* benyttes om en særlig art logisk slutning fra visse sætninger til andre, hvorved induktionen i logisk terminologi bliver at betegne som en art deduktion, er det flertydige ord *induktion* anvendt i en helt anden bemærkelse end den hos os tilsigtede; den gennemførte defineren skulde da forhindre at denne flertydighed kan komme til at virke forstyrrende.

Vi har hidtil brugt *afsnit*, *del* og *led* som modsætninger henholdsvis til *klasse*, *kæde* og *paradigme*. Men vi vil kun benytte *afsnit*, *del* og *led* som betegnelse for resultanterne af en enkelt inddeling (se definitionen af *afsnit* ovenfor); ved en fortsat inddeling vil vi tale om *derivater*. Et hierarki er da en klasse med dens derivater. Dersom vi tænker os at en text deles i perioder, disse i sætninger, disse i ord og disse i stavelser, vil perioderne være derivater af texten, sætningerne derivater af texten og af perioderne, ordene derivater af texten, perioderne og sætningerne, og stavelserne derivater af texten, perioderne, sætningerne og ordene; stavelserne vil være afsnit (dele) af ordene men ikke af sætningerne, af perioderne eller af texten; ordene vil være afsnit (dele) af sætningerne men ikke af perioderne eller af texten; sætningerne vil være afsnit (dele) af perioderne men ikke af texten; perioderne vil være afsnit (dele) af texten. Omsat i definitioner: Ved en klasses *derivater* vil vi forstaa dens afsnit og afsnits afsnit inden for en og samme deduktion; vi tilføjer med det samme, at klassen siges at *indbefatte* derivaterne, og derivaterne at *indgaa* i klassen. Ved derivaters *grad* vil vi forstaa antallet af de klasser gennem hvilke de er afhængige af deres laveste fælles klasse. Dersom dette antal er 0, benævnes de deri-

¹⁾ Der vendes tilbage til dette emne i 18.

vater af 1. grad; dersom antallet er 1, derivater af 2. grad; o. saal. v. I det tænkte eksempel ovenfor, hvor en text tænkes delt i perioder, disse i sætninger, disse i ord og disse i stavelser, vil saaledes perioderne være førstegradsderivater af texten, sætningerne førstegradsderivater af perioderne og andengradsderivater af texten, ordene førstegradsderivater af sætningerne, andengradsderivater af perioderne og trediegradsderivater af texten, o. saal. v. *Førstegradsderivat* og *afsnit* er herefter ensbetydende termini.

11. *Funktioner*. — En afhængighed der opfylder betingelserne for en inddeling vil vi benævne en *funktion*. Der siges altsaa at bestaa funktion mellem en klasse og dens afsnit (en kæde og dens dele resp. et paradigme og dets led) og mellem afsnittene (delene resp. leddene) indbyrdes. En funktions termer vil vi benævne dens funktiver, idet vi ved et *funktiv* vil forstaa et emne der har funktion til andre emner. Et funktiv siges at *indgaa* sin funktion. Af definitionerne følger at funktioner kan være funktiver, idet der kan bestaa funktion imellem funktioner; saaledes bestaar der en funktion mellem den funktion der indgaaes af kædens dele indbyrdes, og den funktion der indgaaes mellem kæden og delene. Et funktiv der ikke er en funktion vil vi benævne en *størrelse*. I vort tænkte eksempel ovenfor vil texten, perioderne, sætningerne, ordene og stavelserne være størrelser.

Udtrykket *funktion* har vi her knæsat i en bemærkelse der ligger formidlende imellem den matematisk-logiske og den etymologiske (hvilken sidste ogsaa har spillet en betydelig rolle i videnskaben, herunder sprogvidenskaben), i formal henseende nærmest ved den første uden dog at være identisk med den. Det er netop et saadant formidlende og forenende mellembegreb vi i lingvistikken har brug for. Vi vil kunne sige at en størrelse inden for texten (eller inden for systemet) har givne funktioner, og dærmed mene for det første, med tilnærmelse til den matematisk-logiske betydning, at den omtalte størrelse har afhængigheder eller forbindelseslinier til andre størrelser, saaledes at visse størrelser forudsætter andre, og for det andet, med tilnærmelse til den etymologiske betydning, at den omtalte størrelse fungerer paa en bestemt maade, udfylder en bestemt rolle, indtager en bestemt »plads« i kæden. Paa en maade kan man sige at den etymologiske betydning af

ordet *funktion* er dets realdefinition, som vi undgaar at explicitere og indrangere i definitionssystemet, fordi den bygger paa flere forudsætninger end den givne formaldefinition og viser sig reducerbar til denne.

Samtidig med indførelsen af den tekniske terminus *funktion* ønsker vi at undgaa den tvetydighed der ligger i den videnskabelig-traditionelle brug af den, naar den bruges baade om forbindelseslinien mellem to termer og om den ene eller begge termene — det sidste naar den ene term siges at være »funktion af« den anden. Til forebyggelse af denne tvetydighed tjener indførelsen af den tekniske terminus *funktiv* samt af en sprogbrug der undgaar den talemaade at det ene funktiv er »funktion af« det andet, og erstatter den med talemaaden: det ene funktiv *har funktion til* det andet. Den tvetydighed vi her finder i den traditionelle brug af ordet *funktion* genfindes oftere i de termini der i den hidtidige terminologi betegner særarter af funktioner; saaledes naar *styrelse* baade betyder *rectio* og *regimen*. Tvetydigheden rammer ogsaa ordet *forudsætning*, der baade kan bruges til at betegne en funktion og et funktiv; dette dobbeltbegreb ligger, som vi har set, bagved funktionsarternes realdefinition (9), men egner sig netop paa grund af sin tvetydighed ikke til at indoptages i deres formaldefinition. Endnu et eksempel paa denne tvetydighed er ordet *betydning*, der baade betegner designationen og designatum (og som forøvrigt ogsaa i andre henseender er uklart).

Vi vil nu kunne give en systematisk oversigt over forskellige arter af funktioner som vi maa forudse at faa brug for i sprogteorien, og samtidig give formaldefinitioner af de funktionsbegreber vi i det forudgaaende har indført operationelt.

Ved en *konstant* vil vi forstaa et funktiv hvis tilstedeværelse er en nødvendig betingelse for tilstedeværelsen af det funktiv som det har funktion til; ved en *variabel* vil vi modsat forstaa et funktiv hvis tilstedeværelse ikke er en nødvendig betingelse for tilstedeværelsen af det funktiv som det har funktion til. Disse definitioner forudsætter visse ikkespecifikke indefinable: *tilstedeværelse*, *nødvendighed*, *betingelse*, og definitionerne af funktion og af funktiv.

Paa dette grundlag kan vi definere *interdependens* som en funktion mellem to konstanter, *determination* som en funktion mellem en konstant og en variabel, og *konstellation* som en funktion mellem to variable.

I visse tilfælde kan vi faa brug for et fællesnavn for interdependens og determination (de to slags funktion blandt hvis funktiver der forekommer en eller flere konstanter): vi kalder dem tilsammen *konnexioner*. Ligeledes kan vi i visse tilfælde faa brug for en fællesbetegnelse for interdependens og constellation (de to slags funktion som har det træk fælles at hver af dem har funktiver af een og kun een slags: interdependensen lutter konstanter, constellationen lutter variable): vi kalder dem tilsammen *reciprociteter*, et navn der frembyder sig naturligt fordi disse to slags funktion i modsætning til determinationen ikke er »retningsbestemte«.

Paa grund af determinationens »retningsbestemthed« (dvs paa grund af dens funktivers forskelligartethed) maa dens to funktiver benævnes forskelligt; konstanten i en determination (resp. selection, resp. specifikation) benævner vi den *determinerede* (*selekterede, specificerede*), og den variable i en determination den *determinerende* (*selekterende, specificerende*): det funktiv hvis tilstedeværelse er en nødvendig betingelse for tilstedeværelsen af det andet funktiv i determinationen siges at *determineres* (*selekteres, specificeres*) af dette, og det funktiv hvis tilstedeværelse ikke er en nødvendig betingelse for tilstedeværelsen af det andet funktiv i determinationen siges at *determinere* (*selektere, specificere*) dette. Funktiver der indgaar reciprocitet kan dærimod benævnes ens: funktiver der indgaar interdependens (solidaritet, komplementaritet) kalder vi naturligt *interdependente* (*solidariske, komplementære*), og funktiver der indgaar constellation (kombination, autonomi) *konstellative* (*kombinerede, autonome*). Funktiver der indgaar reciprocitet benævnes *reciprokke*, og funktiver der indgaar konnexion *konnexe*.

Definitionerne af de tre slags funktioner har vi formuleret saaledes at der regnes med det tilfælde at der er 2 og kun 2 funktiver der indgaar dem. Det kan forudses for alle tre slags funktioner at de kan indgaas af flere end 2 funktiver; men disse *flersidige* funktioner kan betragtes som funktioner mellem *tosidige* funktioner.

En anden for sprogteorien vigtig adskillelse er den mellem funktionen baade-og eller den logiske konjunktion og funktionen enten-eller eller den logiske disjunktion. Det er den der ligger til grund for adskillelsen mellem forløb og system: i forløbet, i teksten, foreligger et baade-og, en konjunktion eller koeksistens mellem de dæri indgaaende funktiver; i systemet foreligger et enten-eller, en dis-

junktion eller en alternation mellem de dæri indgaaende funktiver. Betragt f. ex.

l a k
s æ t

Ved i udtalen at udskifte henholdsvis *l* og *s*, *a* og *æ*, *k* og *t* med hinanden faas forskellige ord, nemlig dem der ortografisk skrives *Lak*, *ladt*, *læk* (eller *læg*), *let*, *sak* (jf. *sak ikke agterud*, *Siksak*), *sat*, *Sæk*, *sæt* (eller *Sæt*). Disse størrelser (*lak*, *lat*, *læk*, *læt*, *sak*, *sat*, *sæk*, *sæt*) er kæder og indgaar i sprogets forløb (texten); dærimod udgør *l* og *s* tilsammen, *a* og *æ* tilsammen, *k* og *t* tilsammen et paradigme, der indgaar i sprogets system. I *lak* er der konjunktion, koexistens mellem *l* og *a* og *k*: vi har »faktisk« for vore øjne eller for vort øre *baade l og a og k*; paa samme maade er der konjunktion eller koexistens mellem *s* og *æ* og *t* i *sæt*. Men mellem *l* og *s* er der disjunktion, alternation: hvad vi »faktisk« har for vore øjne, er *enten l eller s*; paa samme maade er der disjunktion eller alternation mellem *a* og *æ* og mellem *k* og *t*.

I en vis mening kan det siges at være de samme størrelser der indgaar i det sproglige forløb (texten) og i det sproglige system: betragtet som bestanddel (derivat) af ordet *lak* indgaar *l* i et forløb og altsaa i konjunktion, og betragtet som bestanddel (derivat) af paradigmet

l
s

indgaar *l* i et system og altsaa i disjunktion. Fra forløbets synspunkt er *l* en del, fra systemets synspunkt er *l* et led; de to synspunkter fører til erkendelse af to forskellige emner, fordi den funktionelle definition skifter; men ved at forene eller multiplicere de to forskellige funktionelle definitioner kan man anlægge et synspunkt der berettiger til at sige at vi har at gøre med det »samme« *l*. For saa vidt kan man sige at alle sprogets funktiver indgaar baade i et forløb og i et system, indgaar baade konjunktion eller koexistens og disjunktion eller alternation, og at deres bestemmelse i det enkelte tilfælde som konjunkte eller disjunkte, koeksisterende eller alternerende, afhænger af det synspunkt ud fra hvilket de anskues.

Vi beflitter os i sprogteorien — i modsætning til den hidtidige

sprogvidenskab og i bevidst reaktion imod den — paa en entydig terminologi. Men faa steder befinder sprogteoretikeren sig i en saadan terminologisk nød som her. Vi har tentativt kaldt funktionen baade-og en konjunktion (i tilslutning til logikkens terminologi) eller en koexistens, og funktionen enten-eller en disjunktion (igen i tilslutning til logikkens terminologi) eller en alternation. Men det vil være afgjort uhensigtsmæssigt at bibeholde disse betegnelser. Sprogforskere er vant til ved en *konjunktion* at forstaa noget ganske andet, og ogsaa vi nødes til i tilslutning til traditionen at bruge *konjunktion* paa tilsvarende maade (om en saakaldt »ordklasse«, selv om vi ikke mener at kunne bestemme den som saadan). *Disjunktion* er i nyere sprogvidenskab i en temmelig udbredt sprogbrug blevet brugt om en specifik art enten-eller-funktioner, og det vilde skabe forvirring og misforstaaelser hvis man indførte den samme terminus som generel benævnelse for samtlige enten-eller-funktioner. *Alternation* endelig er en dybt rodfæstet og sikkert uudryddelig, desuden ogsaa bekvem, sprogvidenskabelig benævnelse for en meget specifik funktionsart (nemlig hovedsagelig dels den saakaldte aflyd dels den saakaldte omlyd), der tilmed har stærke berøringer med enten-eller-funktionen og i virkeligheden er en særlig indviklet enten-eller-funktion; det gaar altsaa ikke an at indføre *alternation* som generel benævnelse for enten-eller-funktioner. *Koexistens* er ganske vist ikke en beslaglagt terminus, men vi anbefaler den ikke, bl. a. fordi der i kraft af en udbredt sproglig sædvane lader sig forbinde en vis mening med at tale om koexistens mellem leddene i et paradigme.

Vi maa altsaa søge andre veje, og vil her som ellers helst saa vidt muligt søge tilknytning til allerede eksisterende sprogvidenskabelig terminologi. Nu er det i nyere sprogvidenskab blevet en udbredt praxis at kalde funktionen mellem leddene i et paradigme *korrelation*. Denne terminus synes da særdeles velegnet for enten-eller-funktionen. Og som en brugbar betegnelse for baade-og-funktionen standser vi ved ordet *relation*. Dette ord vil vi da knæsette i en snævrere bemærkelse end det har inden for logikken, hvor *relation* bruges væsentlig i samme bemærkelse hvori vi bruger ordet *funktion*. Dette synes kun at kunne afstedkomme en let overvindelig begyndelsesvanskelighed.

Vi vil da ved *korrelation* forstaa funktionen enten-eller, og

ved *relation* funktionen baade-og. De funktiver der indgaar disse funktioner kalder vi henholdsvis *korrelater* og *relater*. Og paa dette grundlag kan vi definere et *system* som et korrelationelt hierarki, og et *forløb* som et relationelt hierarki.

Nu er, som vi allerede har set (2), forløb og system begreber af stor generalitet, som ikke udelukkende kan finde anvendelse paa sproglige emner. Bekvemme og traditionstilknyttede særbe- tegnelser for et sprogligt forløb og et sprogligt system finder vi henholdsvis i benævnelserne *syntagmatik* og *paradigmatik*. Naar det drejer sig om dagligsproget eller talesproget, som jo foreløbig alene interesserer os, kan vi ogsaa bruge simplere betegnelser: forløbet kan vi her kalde en *text*, og systemet et *sprog*.

Et forløb og det dertil hørende (»bagved liggende«) system ind- gaar en indbyrdes funktion, der alt efter synspunktet lader sig anskue som en relation eller som en korrelation. En nærmere undersøgelse af denne funktion viser os let at den er en determina- tion i hvilken systemet er konstanten: *forløbet determinerer sy- stemet*. Det afgørende er nemlig ikke det udvendige forhold, at forløbet er det for iagttagelsen mest umiddelbart tilgængelige, medens systemet først maa »tilordnes« forløbet, »opdages« bagved det gennem en procedure, og saaledes kun er middelbart erkendeligt, for saa vidt det ikke foreligger fremstillet for vore øjne paa grund- lag af en tidligere gennemført procedure. Dette udvendige forhold kunde faa det til at se ud som om forløbet kan foreligge uden et system men ikke omvendt; men det afgørende er at existensen af et system er en nødvendig forudsætning for existensen af et forløb: forløbet bliver til i kraft af at der findes et system bagved som be- hersker og bestemmer det i dets mulige udformning. Et forløb er utænkeligt — fordi det vilde være i absolut og uigenkaldelig for- stand uforklarligt — uden et bagved liggende system. Dærimod er et system ikke utænkeligt uden et forløb; existensen af et system forudsætter ikke existensen af et forløb. Systemet bliver ikke til i kraft af at der findes et forløb.

Man kan altsaa ikke have en foreliggende text uden at det be- tyder at der bagved den findes et sprog. Dærimod kan man have et foreliggende sprog uden at der findes en over dette sprog bygget text. Dette vil betyde, at det paagældende sprog vel er forudset af sprogteorien som en systemmulighed, men at intet tilhørende for-

løb foreligger *realiseret*. Textforløbet er *virtuelt*. Denne bemærkning forpligter os til at definere *realisation*.

En operation med givet resultat vil vi benævne *universel*, dersom den hævdes at have mulighed for anvendelse paa et hvilket som helst emne; dens resultanter vil vi benævne *universelle*. En operation med givet resultat benævner vi dærimod *partikulær*, og dens resultanter *partikulære*, dersom den hævdes at have anvendelse paa et foreliggende emne men ikke at have mulighed for anvendelse paa et hvilket som helst andet emne. Vi vil paa grundlag heraf kalde en klasse *realiseret* dersom den kan gøres til genstand for *partikulær inddeling*, og *virtuel* dersom dette ikke er tilfældet. Vi mener hermed at have naaet en formaldefinition der garderer os imod metafysiske forpligtelser, den nødvendige og tilstrækkelige fixering af hvad vi mener med ordet *realisation*.

Dersom der kun foreligger et (af sprogteoretikeren som mulighed forudset) sprog (system) men ingen tilhørende (naturligt foreliggende eller af sprogteoretikeren ud fra systemet konstruerede) tekster (forløb), kan sprogteoretikeren vel hævde saadanne texters existens som mulighed, men ikke gøre dem til genstand for partikulær inddeling. I henhold hertil siger vi altsaa at teksten er virtuel. Men selv en blot virtuel text forudsætter et i definitionernes forstand realiseret sprogsystem. For en realbetragtning hænger dette forhold sammen med at et forløb har en mere »konkret« karakter end et system, og at et system har en mere »afsluttet« karakter end et forløb.

Vi vil slutte denne paragraf med, under henvisning til den detaljerede funktionsinddeling vi foretog i 9, at opstille en skematisk oversigt over de funktionsarter vi har forudset:

	funktion	relation	korrelation
konnexion	determination	selektion	specifikation
reciprocitet	interdependens	solidaritet	komplementaritet
	konstellation	kombination	autonomi

12. *Tegn og figurer*. — Vi vender tilbage til vort model-eksempel hvor teksten deles i perioder, disse i sætninger, disse i ord

og disse i stavelser. Ved størrelser der, som disse tænkte, fremgaar af en deduktion, kan man iagttage en ejendommelighed som vi foreløbigt kan formulere ved at sige at en periode kan bestaa af een sætning, en sætning af eet ord, og et ord af een stavelse. Fænomenet genfindes bestandig i de mest forskelligartede tekster. I den latinske imperativ i 'gaa!' eller i den danske interjektion *ih* har vi en størrelse der paa een gang maa siges at være en periode, en sætning, et ord, en stavelse, og — vi kan endda føre analysen et trin videre — en stavelsedel (central, cf 9). Denne mulighed maa vi sørge for at tage behørigt hensyn til ved inddelingens tilrettelæggelse; man maa i dette øjemed indføre en særlig »overførelsesregel«, som tjener til at hindre at en given størrelse videredeles paa et for tidligt trin af proceduren, og som sikrer at visse størrelser under givne betingelser overføres udelte fra trin til trin, samtidig med at størrelser af samme grad underkastes deling.

Ved hver enkelt deling vil vi kunne opstille et inventar over de størrelser der har samme relationer, dvs som kan indgaa paa een og samme »plads« i kæden. Vi kan f. ex. opstille et inventar over alle de sætninger der kunde indsættes paa en given sætnings plads og udfylde de samme funktioner som denne; under givne betingelser vilde dette kunne føre til et inventar over alle hovedsætninger og et inventar over alle bisætninger. Ligeledes kan der opstilles et inventar over alle ord, alle stavelser, alle stavelsedele med given funktion; under givne betingelser vilde optagelsen af et inventar over stavelsedele med ensartet funktion kunne føre til et inventar over alle centrale stavelsedele og et inventar over alle marginale stavelsedele. For at imødekomme kravet om udtømmende beskrivelse vil optagelsen af saadanne inventarer være en nødvendighed. Den vil tillade at registrere en særlig art funktion mellem de størrelser indbyrdes som kan indtage en og samme plads i kæden.

Naar man sammenligner de inventarer der herved fremkommer paa de forskellige trin af deduktionen vil det være iøjnefaldende at deres antal sædvanligvis aftager jævnsides med procedurens fremadskriden. Dersom teksten er ubegrænset, dvs forlængelig gennem stadig tilføjelse af yderligere dele, saaledes som det vil være tilfældet for et levende sprog anskuet som text, vil man kunne registrere et ubegrænset antal perioder, et ubegrænset antal sæt-

ninger, et ubegrænset antal ord. Før eller senere i løbet af deduktionen kommer der imidlertid et punkt hvor de inventarierede størrelses antal bliver begrænset, og fra da af sædvanligvis stadig faldende. Saaledes synes det sikkert at et sprog har et begrænset antal stavelser, selv om dette antal er relativt højt. Dersom vi kan dele stavelserne i centrale og marginale dele, vil disse klasser omfatte et ledantal der er lavere end sprogets antal af stavelser. Deles stavelседелene videre naar man ned til de størrelser som i hævdvunden terminologi benævnes fonemer; deres antal turde i alle sprog være saa ringe at det kan skrives med et tocifret tal, og ligger for mange sprogs vedkommende helt nede omkring 20.

Dette antalforhold, der er konstateret gennem induktiv erfaring i alle hidtil observerede sprog, danner basis for alfabetets opfindelse og er overhovedet en væsentlig forudsætning for at sprogteorien kan naa sit maal: muliggørelsen af en simpel og udtømmende beskrivelse af det system der ligger bag ved textens forløb. Dersom inventarantallet vedblev at være ubegrænset, hvor langt inddelingen end fortsattes, vilde overhovedet en udtømmende beskrivelse være umulig. Og jo lavere inventarantallet ved den afsluttende inddeling bliver, i desto højere grad kan empiriprincippets krav om simpel beskrivelse imødekommes. Der ligger dærfors for sprogteorien megen vægt paa at muliggøre en forfinet gennemførelse af den tanke som siden forhistorisk tid har ligget til grund for skriftens opfindelse, nemlig tanken om tilvejebringelse af den inddeling der fører til størrelser af mindst mulig udstrækning og af det lavest mulige antal.

De to iagttagelser vi her har gjort: at en størrelse undertiden kan være af samme udstrækning som en størrelse af en anden grad (tilfældet $\bar{i}$), og at inventarlistens omfang aftager gennem proceduren, begynder som ubegrænset, dærefter bliver begrænset og dærefter stadig mere begrænset, vil være af betydning for os naar det faar interesse at betragte sproget som *tegnsystem*.

At et sprog er et system af tegn synes paa forhaand en evident og fundamental sætning, som sprogteorien paa et tidligt stadium vil have at tage hensyn til. Hvad mening der kan lægges i denne sætning, og specielt i ordet *tegn*, maa sprogteorien kunne sige os. Vi maa foreløbig blive staaende ved den vage realbestemmelse som er os overleveret fra traditionen. Ifølge denne er et tegn først

og fremmest bestemt ved at være tegn *for* noget andet — en ejendommelighed der paa forhaand er egnet til at gøre os interesserede, da det ser ud til at et tegn er defineret ved en funktion. Et tegn fungerer, betegner, betyder; et tegn er, i modsætning til et ikke-tegn, bærer af en betydning.

Vi bliver staaende herved og prøver paa dette vage grundlag at tage stilling til i hvilket omfang den sætning kan være rigtig at et sprog er et system af tegn.

Paa sine første stadier bekræfter textanalysen fuldt ud denne sætning. Saadanne størrelser som perioder, sætninger og ord synes at opfylde den stillede betingelse: de er bærere af en betydning, altsaa tegn, og de inventarlistes vi opstiller under analysen vil føre os til et tegnsystem bag tegnforløbet. Her som overalt vil det have interesse at føre analysen saa vidt som muligt, for at sikre saavel en udtømmende som den simplest mulige beskrivelse. Ordene er ikke de sidste, irreduktible tegn, saaledes som den klassiske sprogvidenskabs stærke centrering netop omkring ordet kunde lade formode. Ord lader sig analysere i dele der lige saa vel som ordene selv er betydningsbærende: rod, afledningsendelse, bøjningsendelse. Nogle sprog gaar i denne henseende videre end andre; den latinske endelse *-ibus* lader sig ikke opløse i tegn af mindre udstrækning, men er i sig selv et enkelt tegn der paa een gang bærer kasus- og numerusbetydningen; den ungarske endelse for dativ pluralis i et ord som *magyar-ok-nak* (af *magyar* 'ungarer') er et sammensat tegn der bestaar af eet tegn, *-ok*, der bærer pluralisbetydningen, og et andet tegn, *-nak*, der bærer dativbetydningen. Denne ordanalyse ændres ikke ved at der findes sprog uden aflednings- og bøjningsendelser, og at der selv i sprog der har saadanne kan forekomme ord der blot bestaar af en rod alene. Efter at vi har gjort den generelle iagttagelse at en størrelse undertiden kan være af samme udstrækning som en størrelse af højere grad, og i saa fald maa overføres uinddelt fra operation til operation, kan dette ikke længere genere os. Analysen har netop i kraft heraf samme karakter i dette som i alle andre tilfælde, og maa gennemføres til den kan anses for udtømt. Naar den gennemføres viser det sig at der i et dansk ord som *for-sam-l-ing-er-ne-s* kan skelnes 7 hver for sig betydningsbærende størrelser og altsaa 7 tegn.

Idet vi antyder en saa vidtgaaende tegnanalyse paa et traditio-

nelt grundlag vil det maaske ikke være overflødigt at gøre opmærksom paa at den »betydning«, som hver saadan mindstestørrelse kan siges at være bærer af, maa være at forstaa som en ren kontekstbetydning. Ingen af mindstestørrelserne, heller ikke roden, har en saadan »selvstændig« existens at der kan tilskrives dem en lexikalsk betydning. Men ud fra det grundsynspunkt vi har anlagt: den fortsatte inddeling paa basis af funktioner i teksten, eksisterer der overhovedet ikke andre erkendelige betydninger end kontekstbetydninger; enhver størrelse, og altsaa ogsaa ethvert tegn, er defineret relativt, ikke absolut, og kun ved sin plads i konteksten. Det er fra dette synspunkt meningsløst at skelne mellem betydninger der kun opstaar i konteksten og betydninger der kunde antages at have en existens uafhængigt af den, eller — med de gamle kinesiske grammatikere — mellem »tomme« og »fulde« ord. De saakaldte lexikalske betydninger i visse tegn er ikke andet end kunstigt isolerede kontekstbetydninger, eller kunstige omskrivninger af saadanne. I absolut isolerethed har intet tegn nogen betydning; enhver tegnbetydning opstaar i en kontekst, idet vi hermed mener en situationskontext eller en explicit kontekst, hvilket er uden forskel, da vi i en ubegrænset eller produktiv tekst (et levende sprog) altid kan transformere en situationskontext til explicit. Altsaa maa man ikke indbilde sig at f. ex. et substantiv er mere meningsfuldt end en præposition, eller et ord mere meningsfuldt end en allednings- eller bojningsendelse. Der kan fra tilfælde til tilfælde være tale ikke blot om forskellig betydning men ogsaa om forskellig betydningsart, men om betydning kan der i alle tilfældene tales med nøjagtig den samme relative berettigelse. At betydning i traditionel bemærkelse er et vægt begreb som vi ikke i længden vil blive staaende ved uden nærmere analyse, ændrer ikke dette forhold.

Selv om nu tegnanalysen føres til bunds indtil den kan siges at være udtomt, viser induktiv erfaring at der i alle hidtil observerede sprog kommer et trin i deduktionen hvor de størrelser der fremgaar ikke længere kan siges at være betydningsbærende og altsaa ikke længere er tegn. Stavelser og fonemer er ikke tegn, men kun tegndelev eller tegnderivater. At et tegn, f. ex. et ord eller en endelse, kan bestaa af een stavelse og kan bestaa af eet fonem, betyder ikke at stavelsen er et tegn eller at fonemet er et tegn; det betyder blot at visse størrelser maa overføres uinddelte fra een

operation til en anden, og selv om disse størrelser i en vis mening kan siges at være identiske, er de dog fra textanalysens synspunkt forskellige emner alt efter den operation de henhører i, fordi deres funktionelle definition skifter ved overgangen fra en operation til en anden. *l* i *for-sam-l-ing* er fra eet synspunkt (i een inddelings-operation) et tegn, fra et andet synspunkt (i en anden inddelings-operation) et fonem; de to synspunkter fører til erkendelse af to forskellige emner; man kan meget vel bibeholde den formulering af tegnet *l* indbefatter eet og kun eet fonem, men det er ikke det samme som at identificere tegnet med dette fonem; fonemet indgaar i andre forbindelser hvor det ikke er tegn (f. ex. i ordet *tal*).

Der passerer altsaa i løbet af en fortsat og gennemført inddeling to grænser som det har interesse at være opmærksom paa: vi overskrider een grænse hvor vi fra ubegrænsede inventarer gaar over til begrænsede, og en anden grænse hvor vi fra tegn gaar over til tegndele der ikke selv er tegn.

Særlig interesse har det nu at afbilde disse to grænser paa hinanden, idet vi bygger paa induktiv erfaring i alle hidtil observerede sprog. Der viser sig at gælde den lov, *at overgangen fra tegn til ikketejn aldrig ligger senere end overgangen fra ubegrænsede til begrænsede inventarer.*

Grænserne kan falde sammen, men det sædvanlige er at der er en større eller mindre afstand imellem dem. Hovedsagen er at en inddeling af tegn i ikketejn senest indtræffer i den operation i hvilken inventaret i alle klasser for første gang er begrænset. Antallet af ord er i alle kendte sprog ubegrænset, produktivt. Men en del af de tegn der indgaar i ord vil sædvanlig vise sig at føre til begrænsede inventarlistes: sædvanlig vil et sprog have et stærkt begrænset antal aflednings- og bøjningsendelser. Men sædvanlig har et sprog et ubegrænset, produktivt antal rødder eller stammer. I dette tilfælde vil altsaa overgangen fra tegn til ikketejn indtræffe tidligere end overgangen fra ubegrænset til begrænset inventar i samtlige klasser. De to overgangsgrenser vil kun kunne falde sammen dersom sprogets ord er indrettede saaledes at de alle er sammensatte af mindre tegn (heriblandt saakaldte rødder) hvis inventarantal er begrænset; denne sprogstruktur er yderst sjælden, men har i nyeste tid vist sig at kunne forekomme: den kan paa-vises i det australske sprog *aranta* paa grundlag af den reviderede

analyse som Alf Sommerfelt i 1938 har foretaget af dette sprog¹). Men i alle sprog synes det at gælde, at saa snart vi kommer ned under tegnenes undergrænse har vi at gøre med begrænset inventar i alle klasser: stavelserne og endnu mere fonemerne er af et begrænset antal.

Vi tør antage at denne samstemmighed mellem alle os bekendte sprog ikke er nogen tilfældighed. Den relative økonomi mellem inventarlisterne for tegn og for ikketejn svarer ganske til det der formentlig er sprogets formaal. Et sprog er efter sit formaal først og fremmest et tegnsystem; det skal for at være fuldt formaalstjenligt altid være parat til at danne nye tegn, nye ord eller nye rødder. Men et sprog skal tillige for at være fuldt formaalstjenligt til trods for denne ubegrænsede rigdom være let at haandtere, overkommeligt i tilegnelsen og brugen, hvilket under kravet om en ubegrænset tegnmængde kun kan opnaas ved at tegnene alle er opbyggede af ikketejn hvis antal er begrænset, og helst stærkt begrænset. Saadanne ikketejn der indgaar som tegnbestanddele i et tegnsystem vil vi her kalde *figurer*; det er en rent operationel benævnelse der blot indføres af bekvemmelighedshensyn. Sproget er altsaa saaledes indrettet at der ved hjælp af en haandfuld figurer og gennem stadig nye sammenstillinger af dem kan bygges legio af tegn. Hvis sproget ikke var saaledes indrettet vilde det være et til sit formaal ubrugeligt redskab. Vi har saaledes al grund til at formode at vi i dette træk: tegnenes opbygning af et stærkt begrænset antal figurer, har fundet et væsentligt grundtræk i sprogets struktur.

Sprog lader sig da ikke beskrive som blotte tegnsystemer. Efter deres formentlige formaal er de først og fremmest tegnsystemer; men efter deres interne struktur er de først og fremmest noget andet, nemlig figursystemer der kan udnyttes til tegndannelse. Definitionen af sproget som et tegnsystem har da efter nærmere analyse vist sig at være ufyldestgørende. Den tager kun sigte paa sprogets externe funktioner, sprogets forhold til de ikkesproglige

¹) Alf Sommerfelt, *La langue et la société* (Institutet for sammenlignende kulturforskning, serie A, bd. XVIII, Oslo 1938). En fortolkning af Sommerfelts resultater fra det her hævdede synspunkt er fremsat af forf. af nærv. afh. i Lingvistkredsen ¹/₄ 1943; referat heraf forventes at kunne fremkomme i *Bulletin du Cercle linguistique de Copenhague* IX.

faktorer der omgiver det, men ikke paa sprogets egne, interne funktioner. Det er hvad man maatte vente af en sætning der er nedarvet fra en ensidigt transcendent sprogbetragtning.

13. *Udtryk og indhold.* — Vi har hidtil forsætlig henholdt os til den gamle tradition ifølge hvilken et tegn først og fremmest er tegn for noget. Vi er hermed i sikker overensstemmelse med populær opfattelse og desuden med en udbredt opfattelse hos erkendelsesteoretikere og logistikere. Det staar imidlertid tilbage for os at vise at denne opfattelse er lingvistisk uholdbar, og vi er her i overensstemmelse med nyere sprogtænkning.

Medens for den første betragtning tegnet er et *udtryk* der viser hen til et uden for tegnet selv liggende *indhold*, er for den anden betragtning (der især er fremsat af F. de Saussure og efter ham af L. Weisgerber¹⁾) tegnet en helhed der fremkommer ved en forbindelse af et udtryk og et indhold.

Hvilken af betragtningerne der skal foretrækkes er et spørgsmaal om hensigtsmæssighed. For at tage stilling til dette spørgsmaal vil vi i øjeblikket undgaa at tale om tegn, som vi ikke véd hvad er, og som vi netop skal søge at faa bestemt, og i stedet tale om det vi mener at have konstateret existensen af, nemlig *tegnfunktionen*, poneret mellem to størrelser: et *udtryk* og et *indhold*. Ud fra denne grundbetragtning vil vi saa kunne afgøre, om det er hensigtsmæssigt at betragte tegnfunktionen som en extern eller en intern funktion hos den størrelse som vi vil kalde *tegnet*.

Udtryk og indhold har vi her indført som betegnelser for de funktiver der indgaar den omspurgte funktion, tegnfunktionen; det er en rent operationel og formal bestemmelse, og der skal i denne sammenhæng ikke lægges andet eller mere i benævnelserne *udtryk* og *indhold*.

Der vil altid bestaa solidaritet mellem en funktion og (klassen af) dens funktiver: en funktion er utænkkelig uden sine termer, og termerne er kun endepunkter for funktionen og altsaa utænkkelige uden den. Dersom en og samme størrelse skiftevis indgaar forskellige funktioner, og saaledes tilsyneladende kunde kaldes selek-

¹⁾ Leo Weisgerber, *Germanisch-romanische Monatsschrift* XV, 1927, p. 161 ff.; id., *Indogermanische Forschungen* XXXXVI, 1928, p. 310 ff.; id., *Muttersprache und Geistesbildung*, Göttingen 1929.

teret af disse, drejer det sig fra tilfælde til tilfælde ikke om et og samme funktiv, men om forskellige funktiver, forskellige emner alt efter det synspunkt der anlægges, dvs alt efter den funktion de betragtes ud fra; dette hindrer ikke at der ud fra andre synspunkter ogsaa kan tales om den »samme« størrelse, f. ex. ud fra en betragtning af de funktioner der indgaar i den (indgaas af dens afsnit) og etablerer den. Dersom flere sæt af funktiver indgaar en og samme funktion, betyder det at der er solidaritet mellem funktionen og indbegrebet af disse funktiver, og at hvert enkelt funktiv som følge heraf selekterer funktionen.

Saaledes bestaar der ogsaa solidaritet mellem tegnfunktionen og dens to funktiver: udtryk og indhold. Der vil aldrig foreligge en tegnfunktion uden at begge disse funktiver samtidig er til stede, og et udtryk og dets indhold eller et indhold og dets udtryk vil aldrig foreligge sammen uden at ogsaa tegnfunktionen imellem dem er til stede.

Tegnfunktionen er i sig selv en solidaritet; udtryk og indhold er solidariske, forudsætter nødvendigvis hinanden. Et udtryk er kun udtryk i kraft af at det er udtryk for et indhold, og et indhold er kun indhold i kraft af at det er indhold for et udtryk. Der kan derfor ikke — undtagen gennem en kunstig isolering — foreligge et indhold uden et udtryk eller et udtryksløst indhold, ej heller et udtryk uden et indhold eller et indholdsløst udtryk. Tænker man uden at tale, er tanken ikke et sprogligt indhold og ikke funktiv for en tegnfunktion. Taler man uden at tænke og i form af lyd-rækker hvortil der ikke af nogen tilhører kan knyttes et indhold, er denne tale en abracadabra, ikke et sprogligt udtryk og ikke funktiv for en tegnfunktion. Indholdsløshed maa naturligvis ikke forvexles med meningsløshed: et udtryk kan meget vel have et indhold, som fra et eller andet synspunkt (f. ex. den normative logiks eller fysikalismens) lader sig karakterisere som meningsløst, men et indhold er det.

Dersom man ved delingen af teksten undlod at tage hensyn til tegnfunktionen vilde man ikke kunne afgrænse tegnene fra hinanden og vilde ikke kunne dele det enkelte tegn i de figurer hvoraf det bestaar (12) og vilde overhovedet ikke kunne levere en udtømmende, følgelig heller ikke en i vor forstand empirisk, beskrivelse af teksten med respekt for de funktioner der etablerer den (9).

Man vilde overhovedet være berøvet et objektivt kriterium der kunde afgive en brugbar inddelingsgrund.

Saussure har, for at klarlægge tegnfunktionen, indladt sig paa det kunststykke at prøve at betragte udtryk og indhold hver for sig uden hensyn til tegnfunktionen, og naar til følgende resultat:

»Prise en elle-même, la pensée est comme une nébuleuse où rien n'est nécessairement délimité. Il n'y a pas d'idées préétablies, et rien n'est distinct avant l'apparition de la langue. ... La substance phonique n'est pas plus fixe ni plus rigide; ce n'est pas un moule dont la pensée doit nécessairement épouser les formes, mais une matière plastique qui se divise à son tour en parties distinctes pour fournir les signifiants dont la pensée a besoin. Nous pouvons donc représenter ... la langue .. comme une série de subdivisions contiguës dessinées à la fois sur le plan indéfini des idées confuses .. et sur celui non moins indéterminé des sons .... la langue élabore ses unités en se constituant entre deux masses amorphes .... *cette combinaison produit une forme, non une substance.*«¹⁾

Men dette pædagogiske tankeexperiment, saa fortrinligt det end er udført, er i virkeligheden meningsløst, og Saussure maa ogsaa selv have ment dette. I en videnskab der undgaar unødvendige postulater findes der ingen holdepunkt for den antagelse at »indholdssubstansen«, tanken, eller »udtrykssubstansen«, lydkæden, i tid eller i hierarkisk orden gaar forud for sproget, eller omvendt. Bibeholder vi Saussures terminologi, maa man — ogsaa netop ud fra hans forudsætninger — gøre sig klart at substansen afhænger i den grad af formen at den lever udelukkende af dens naade og ikke i nogen mening kan siges at have selvstændig existens.

Dærimod synes det experiment berettiget, der bestaar i at sammenligne forskellige sprog og saa uddrage, subtrahere det moment der er fælles for dem, og som vedbliver at være fælles for alle sprog hvor mange sprog der end inddrages i sammenligningen. Dette moment vil, naar bortses fra selve det strukturprincip der involverer tegnfunktionen og alle deraf deducerbare funktioner, et princip der naturligvis qua princip er fælles for alle sprogene, men hvis udførelse er særegent for hvert sprog for sig, være en størrelse der kun er defineret ved at have funktion til sprogenes strukturprincip og til alle de momenter der gør sprogene indbyrdes forskellige. Dette fælles moment kan vi kalde *meningen*.

¹⁾ F. de Saussure, *Cours*², p. 155—157.

Saaledes kan vi finde, at kæderne
 dansk *jeg véd det ikke*
 engelsk *I do not know*
 fransk *je ne sais pas*
 finsk *en tiedä*
 eskimoisk *naluvara*

trods alle forskelligheder har et moment fælles, nemlig meningen, selve tanken, der, saaledes betragtet, foreløbig henstaar som en amorf masse, en uanalyseret størrelse, der kun er defineret ved sine externe funktioner, nemlig sin funktion til hver af de sproglige sætninger vi har anført. Denne mening kunde nu tænkes gjort til genstand for analyse fra mange synspunkter, for mange forskellige analyser, hvorved denne mening vilde fremtræde som lige saa mange forskellige emner. Den kunde f. ex. analyseres fra et eller andet logisk eller fra et eller andet psykologisk synspunkt, eller den kunde analyseres fra et eller andet talesprogs synspunkt. I hvert af de betragtede talesprog viser den sig at maatte analyseres paa sin maade, hvilket vi kun kan forstaa saaledes, at meningen er ordnet, artikuleret, formet paa forskellig maade i de forskellige sprog: i dansk først *jeg*, saa *véd*, saa et objekt, saa nægtelsen; i engelsk først 'jeg', saa et verbalbegreb, der ikke er særskilt til stede i den danske sætning, saa nægtelsen, og saa først begrebet 'vide' (men ingensteds begrebet 'véd', og intet objekt); i fransk først 'jeg', saa en slags nægtelse (som dog er en helt anden end den danske og engelske, da den ikke i alle forbindelser har en nægtelses mening), saa 'véd', og endelig et mærkeligt særtegn, der af nogle kaldes en nægtelse, men som ogsaa kan betyde 'et skridt'; ligesom i engelsk intet objekt; i finsk først et verbum der betyder 'jeg-ikke' (eller nøjagtigere 'ikke jeg', da tegnet for 'jeg' staar sidst; nægtelsen er i finsk et verbum der bøjes i person og numerus: *en* 'jeg ikke', *et* 'du ikke', *ei* 'han ikke', *emme* 'vi ikke', osv), og dærfølgelig begrebet 'vide' i den form der i andre forbindelser har imperativisk mening; intet objekt; i eskimoisk 'ikkevidende-er-jeg-det', et af *nalo* 'uvidenhed' afledet verbum med suffix for 1. persons subjekt og 3. persons objekt¹⁾.

¹⁾ Vi har set bort fra at den samme mening ogsaa i nogle af sprogene kan formes i helt andre sproglige kæder: fransk *je l'ignore*, eskimoisk *asuk* eller *asukiak* (afledet af *aso*, der omtrent betyder 'basta').

Vi ser altsaa, at den uformede mening, som kan udtrages af alle disse sproglige kæder, i hvert sprog formes paa sin maade; hvert sprog lægger sine grænser ind i den amorfe »tankemasse« og fremhæver forskellige momenter i den i forskellig orden, lægger tyngdepunktet forskellige steder og giver tyngdepunkterne forskelligt relief. Det er som en og samme haandfuld sandskorn, der formes i vidt forskellige mønstre, eller som den sky paa himlen, der for Hamlets blik skifter skikkelse fra minut til minut. Ligesom de samme sandskorn kan lægges i forskellige mønstre, og den samme sky antage stadig nye skikkelser, saaledes er det ogsaa stadig den samme mening, der formes eller struktureres forskelligt i forskellige sprog. Det der bestemmer dens form er udelukkende sprogets funktioner, tegnfunktionen og de deraf deducerbare. Meningen bliver hver gang substans for en ny form, og har ingen mulig existens uden at være substans for en eller anden form.

Vi konstaterer altsaa i det sproglige *indhold*, i dettes *forløb*, en specifik *form*, *indholdsformen*, der er uafhængig af og staar i arbitrært forhold til *meningen*, og former denne til en *indholdssubstans*.

Der behøves ikke lang overvejelse for at se at dette gentager sig for indholdets *system*. Et paradigme i eet sprog og et tilsvarende paradigme i et andet sprog kan siges at dække en og samme meningszone, der løsrevet fra disse sprog er et uinddelt, amorft kontinuum, hvori der først gennem sprogenes formning indlægges grænser.

Bag de paradigmer der i de forskellige sprog udgøres af farvebetegnelserne kan vi ved subtraktion af forskellighederne afdække et saadant amorft kontinuum, farvespektret, hvori hvert sprog arbitrært lægger sine grænser. Medens formningen af denne meningszone i det store og hele er nogenlunde den samme i de moderne europæiske hovedkultursprog, behøver man ikke at gaa langt uden for dem for at finde formninger der er inkongruente hermed; paa kymrisk hedder 'grøn' dels *gwyrdd* dels *glas*, 'blaa' hedder *glas*, 'graa' hedder *glas* eller *llwyd*, 'brun' hedder *llwyd*; det vil sige, at det omraade af spektret der dækkes af vort farveord *grøn*, i kymrisk gennemskæres af en linie der henfører en del af det til samme omraade som vort ord *blaa*, samtidig med at den grænse dansk lægger mellem *grøn* og *blaa* ikke findes i kymrisk; desuden mangler

i kymrisk den grænse dansk lægger mellem *blaa* og *graa*, og ligeledes den grænse dansk lægger mellem *graa* og *brun*; til gengæld er det omraade der dækkes af dansk *graa* i kymrisk gennemskaaret saaledes at halvdelen af dette omraade henfores til samme omraade som vort *blaa*, og halvdelen til samme omraade som vort *brun*. Ved en skematisk konfrontering ser man den manglende dækning mellem grænserne:

<i>grøn</i>	<i>gwyrdd</i>
<i>blaa</i>	<i>glas</i>
<i>graa</i>	
<i>brun</i>	<i>llwyd</i>

Latin og græsk viser ligeledes paa dette omraade inkongruens med de moderne europæiske hovedsprog. — Rækken fra 'lys' til 'mørk', der i dansk og flere sprog er inddelt i tre omraader: *hvid*, *graa*, *sort*, er i andre sprog inddelt i et afvigende antal omraader, gennem inddragning eller modsat gennem udpensling af mellemomraadet *graa*.

Morfemparadigmerne viser lignende forhold. Numeruszonen er inddelt forskelligt i sprog der kun adskiller en singularis og en pluralis, i sprog der hertil føjer en dualis (som oldgræsk og litauisk), i sprog der yderligere har en paucalis: enten blot en trialis (som de fleste melanesiske sprog, det vestindonesiske sprog sajir paa øerne mellem Mindanao og Celebes, og det sydøstaustralske sprog kulin i nogle af dets dialekter) eller tillige en kvatralis (som det mikronesiske sprog paa Gilbert-øerne). Tempuszonen er inddelt forskelligt i sprog der (bortset fra perifrastiske dannelser) kun har et præteritum og et præsens (som f. ex. dansk), og hvor altsaa præsens tillige dækker det omraade der i andre sprog dækkes af futurum, og i sprog der lægger en grænse mellem præsens og futurum; igen anderledes bliver grænselægningen i et sprog der (som latin, oldgræsk, fransk) adskiller flere slags præteritum.

Denne inkongruens inden for en og samme meningszone genfindes overalt. Sml. endnu f. ex. følgende konfrontering:

<i>træ</i>	<i>Baum</i>	<i>arbre</i>
	<i>Holz</i>	<i>bois</i>
<i>skov</i>	<i>Wald</i>	<i>forêt</i>

Vi kan af dette forhold slutte, at i den ene af de to størrelser der er tegnfunktionens funktiver, nemlig indholdet, instituerer tegnfunktionen en form, *indholdsformen*, der set fra meningens synspunkt er arbitrær, og som kun kan forklares ved tegnfunktionen, og øjensynlig er solidarisk med den. I denne forstand har Saussure indlysende ret i at skelne mellem form og substans.

Nøjagtig det samme kan iagttages i den anden af de to størrelser der er tegnfunktionens funktiver, nemlig udtrykket. Ganske som f. ex. farvezonen eller morfemzonerne inddeles forskelligt i forskellige sprog, idet hvert sprog har sit antal farveord, sit antal numeri, sit antal tempora osv, saaledes kan vi ogsaa ud fra en sprogsammenligning gennem subtraktion afdække fælleszoner paa fonetisk omraade, der inddeles forskelligt i forskellige sprog. Vi kan f. ex. tænke paa et lydfysiologisk bevægelsesomraade, der naturligvis kan forestilles spatialiseret i adskillige dimensioner, og som kan fremstilles som et uinddelt men inddeleligt kontinuum f. ex. paa basis af Jespersens antalfabetiske formelsystem; i en saadan amorf zone indfældes i forskellige sprog arbitrært et forskelligt antal figurer (fonemer), idet grænserne lægges paa forskellige steder inden for kontinuet. Saaledes det kontinuum der udgøres af overmundens medianprofil fra farynx til læberne; i tilvante sprog er denne zone sædvanlig delt i tre omraader, et bagerste *k*-omraade, et mellemste *t*-omraade og et forreste *p*-omraade; holder vi os blot til okklusiverne, adskiller imidlertid bl. a. eskimoisk og lettisk to *k*-omraader, hvis skillelinie ikke falder sammen i de to sprog; eskimoisk lægger grænsen mellem et uvulært og et velært omraade, lettisk mellem et velært og et velopalatalt omraade; mange indiske sprog

adskiller to *t*-omraader, et retroflect og et dentalt; o. saal. v. Et andet saadant elementært anskueligt kontinuum udgøres af selvlydszonen; antallet af selvlyd varierer fra sprog til sprog, idet grænserne lægges forskelligt; eskimoisk skelner kun mellem et *i*-omraade, et *u*-omraade og et *a*-omraade; det første er i de fleste tilvante sprog opspaltet i et snævrere *i*-omraade og et *e*-omraade, det andet i et snævrere *u*-omraade og et *o*-omraade; i nogle sprog kan hvert af disse omraader eller det ene af dem være gennemskaaet af en linie der adskiller rundede selvlyd (*y, ø; u, o*) fra urundede (*i, e; u, ø*; disse sidste, i Europa sjældne, ejendommelige »dumpe« selvlyd eller den ene af dem findes bl. a. i tamulsk, i flere af de østlige uraliske sprog og i rumænsk); med *i*'s og *u*'s aperture kan der yderligere dannes mellemtungeselvlyd, dels rundede (*u*) som i norsk og svensk dels urundede (*ï*) som i russisk; osv. Paa grund af særlig tungens overordentlige bevægelighed er de muligheder som sproget kan udnytte helt ubegrænset stort; men det karakteristiske er at hvert sprog lægger sine grænser ind imellem denne uendelighed af muligheder.

Da forholdet øjensynlig for udtrykkets vedkommende er aldeles det samme som for indholdets vedkommende, vilde det være hensigtsmæssigt at kunne understrege denne parallelisme gennem anvendelse af samme terminologi for udtrykket som for indholdet. Vi skulde da her kunne tale om en *udtryksmening*, og selv om dette er uvant synes der ikke herudover at være noget til hinder derfor. De eksempler vi har nævnt: overmundens medianprofil og selvlydskontinuet, er da fonetiske meningszoner, der formes forskelligt i forskellige sprog alt efter disses specitikke funktioner, og som derved tilordnes deres udtryksform som *udtrykssubstans*.

Vi har konstateret dette for udtrykkets *system*; men ligesom for indholdets vedkommende kan vi ogsaa paavise det samme forhold for *forløbet*. Systemets specifikke formning i et givet sprog medfører selvfølgelig paa grund af den blotte konnexion mellem system og forløb virkninger i forløbet. Dels selve de grænser, som er lagt i systemet, og som er inkongruente fra sprog til sprog, dels fonemernes relationsmuligheder i kæden (nogle sprog, f. ex. adskillige australske og afrikanske, kender overhovedet ikke konsonantgrupper, andre sprog kun visse bestemte konsonantgrupper, forskellige i forskellige sprog; akcentens placering i ordet beherskes

i forskellige sprog af forskellige love, osv) bevirker at en og samme *udtryksmæning formes* forskelligt i forskellige sprog. Engelsk [bə:'lɪn], tysk [bɛr'li:n], dansk [bæw'li'n], japansk [bɛrulinu] repræsenterer forskellige formninger af en og samme udtryksmæning (bynavnet *Berlin*). Det er naturligvis ligegyldigt at ogsaa indholdsmæningen netop i dette eksempel tilfældigvis er den samme; paa samme maade vilde vi kunne sige at f. ex. udtalen af engelsk *got*, tysk *Gott* og dansk *godt* repræsenterer forskellige formninger af en og samme udtryksmæning. I dette eksempel er udtryksmæningen den samme men indholdsmæningen forskellig, ganske som i *jeg véd det ikke* og *I do not know* indholdsmæningen er den samme men udtryksmæningen forskellig.

Den som er fortrolig med et givet sprogs (f. ex. modersmaalets) funktionssystem vil efter at have opfattet en indholdsmæning eller en udtryksmæning forme den i dette sprog. En væsentlig del af det der populært kaldes »at tale med accent« bestaar i formning af en opfattet udtryksmæning ud fra de funktionsforudsætninger der er givne i vedkommende persons modersmaal.

Denne undersøgelse viser os da, at de to størrelser der indgaar tegnfunktionen: udtrykket og indholdet, forholder sig paa ensartet maade over for denne: i kraft af tegnfunktionen, og kun i kraft af den, eksisterer dens to funktiver, der nu helt nøjagtig kan betegnes som indholdsformen og udtryksformen; og i kraft af indholdsformen og udtryksformen, og kun i kraft af dem, eksisterer henholdsvis indholdssubstansen og udtrykssubstansen, der fremkommer ved at formen projiceres paa mæningen, ligesom naar et udspændt net kaster sin skygge ned paa en uinddelt flade.

Vender vi nu tilbage til vort udgangsspørgsmaal, om den mest hensigtsmæssige betydning af ordet *tegn*, er vi i stand til at se klarere ind bag kontroversen mellem den traditionelle og den nyere lingvistiske opfattelse. Det synes rigtigt at et tegn er tegn for noget, og at dette noget i en vis forstand ligger uden for tegnet selv; saaledes er ordet *træ* tegn for denne bestemte ting i min have, og denne ting indgaar i en vis (traditionel) forstand ikke i tegnet selv. Men denne ting i min have er en indholdssubstansstørrelse, der gennem betegnelsen tilordnes en indholdsform og indordnes under denne sammen med forskellige andre indholdssubstansstørrelser (f. ex. det stof min dør er lavet af). At et tegn er tegn for noget betyder

da at tegnets indholdsform kan subsumere dette noget som indholdssubstans. Ligesom vi før følte trang til at bruge ordet *mening* ikke blot om indholdet men ogsaa om udtrykket, føler man her, i klarhedens interesse, trang til, paa trods af hævdvundne forestillinger hvis ensidighed nu bliver os mere og mere klar, at krænge tegnorienteringen rundt ogsaa her: man skulde egentlig med nøjagtig samme ret kunne sige at et tegn er tegn for en udtrykssubstans: selve lydrækken [tʰeʔ], som eengangsfænomen, udtalt hic et nunc, er en udtrykssubstansstørrelse der gennem betegnelsen, i kraft af tegnet og kun i kraft af det, tilordnes en udtryksform og indordnes under den sammen med forskellige andre udtrykssubstansstørrelser (andre mulige udtaler, af andre personer eller ved andre lejligheder, af det samme tegn).

Tegnet er da — lad det henstaa som paradox om man vil — tegn for en indholdssubstans og tegn for en udtrykssubstans. I denne forstand kan tegnet siges at være tegn for noget. Der ses dærimod ingen berettigelse i kun at kalde tegnet tegn for indholdssubstansen, eller (hvad ingen ganske vist endnu har fundet paa) kun for udtrykssubstansen. Tegnet er en tosidet størrelse, med janus-agtigt perspektiv til to sider, virkning i to retninger; »udad« mod udtrykssubstansen og »indad« mod indholdssubstansen.

Al terminologi er arbitrær, og intet kan følgelig forhindre brugen af ordet *tegn* som særnavn for udtryksformen (eller, om man vilde, for udtrykssubstansen, hvilket sidste dog turde være mere absurd end nødvendigt). Men det forekommer mere hensigtsmæssigt at bruge ordet *tegn* som navn for den enhed af indholdsform og udtryksform der etableres af den solidaritet som vi har kaldt tegn-funktionen. Anvendes *tegn* som navn for udtrykket alene eller for en del af dette, vil terminologien, selv naar den garderer sig bag formale definitioner, løbe fare for bevidst eller ubevidst at foranledige eller favorisere den udbredte misopfattelse ifølge hvilken et sprog er en blot nomenklatur eller et lager af etiketter beregnede til at hæftes paa præeksisterende ting. Ordet *tegn* vil altid naturligvis være knyttet til forestillingen om et designatum; ordet *tegn* bør derfor hensigtsmæssigt bruges paa en saadan maade at forholdet mellem tegn og designatum fremgaar saa klart som muligt og ikke bliver genstand for forvanskende simplificationer.

Udtrykkets og indholdets adskillelse og sammenspil i tegnfun-

tionen er grundlæggende for ethvert sprogs struktur. Ethvert tegn, ethvert tegnsystem, ethvert til tegnformaal indrettet figursystem, ethvert sprog indbefatter i sig en udtryksform og en indholdsform. Textens analyse maa derfor ogsaa paa allerførste trin føre til en deling i disse to størrelser. For at være udtømmende maa analysen indrettes saaledes at man paa hvert trin deler i de dele der er af størst udstrækning, dvs af laveste antal enten inden for den delte kæde i dens helhed eller inden for et hvilket som helst vilkaarligt udsnit af denne; dersom en text f. ex. baade indbefatter perioder og sætninger, kan man vise at antallet af sætninger er højere end antallet af perioder; man maa da ikke springe direkte ned til delingen i sætninger, men skal først dele i perioder og derefter dele disse i sætninger. Naar dette princip gennemføres, vil det vise sig, at enhver text altid paa første trin lader sig dele i to og kun to dele, hvis ekstremt lave antal garanterer deres maximale udstrækning: nemlig *udtrykslinien* og *indholdslinien*, som igennem tegnfunktionen har indbyrdes solidaritet. Udtrykslinien og indholdslinien deles derefter videre hver for sig, naturligvis under behørig hensyntagen til deres sammenspil i tegnene. Paa samme maade vil sprogsystemets første leddeling føre til opstilling af dets to mest omfattende paradigmer: *udtrykssiden* og *indholdssiden*. Som fællesnavn for *udtrykslinie* og *udtryksside* samt for *indholdslinie* og *indholdsside* har vi brugt henholdsvis betegnelserne *udtryksplan* og *indholdsplan* (en betegnelse der er valgt i tilknytning til Saussures oven citerede formulering: »le plan... des idées... et... celui... des sons«).

Denne fremgangsmaade viser sig gennem hele analysen at tilvejebringe stor klarhed og simplifikation samt at kaste lys over sprogets hele mekanisme paa en hidtil ukendt maade. Ud fra dette synspunkt vil det blive let at organisere lingvistikens underdiscipliner efter et velbegrunder skema og paa afgørende maade at naa ud over den hidtidige paa mange maader utilfredsstillende og haltende, til dels ogsaa overlappende inddeling af sproglæren i lyd lære, formlære, syntax, ordbog og betydningslære. Men desuden viser analysen, naar den gennemføres, at udtryksplan og indholdsplan lader sig beskrive udtømmende og modsigelsesfrit som opbyggede paa indbyrdes fuldkommen analog maade, saaledes at der forudses fuldstændig ens definerede kategorier i de to planer. Dette betyder en yderligere væsentlig bekræftelse paa rigtigheden af at opfatte

udtryk og indhold som i enhver henseende sideordnede og ligeberettigede størrelser.

Selve betegnelserne *udtryksplan* og *indholdsplan* og overhovedet *udtryk* og *indhold* er valgt i tilslutning til hævdvundne forestillinger og er aldeles arbitrære. Det er ud fra deres funktionelle definition ikke muligt at hævde berettigelsen af at kalde netop den ene af disse størrelser *udtryk* og den anden *indhold*, og ikke omvendt. De er kun definerede ved at være indbyrdes solidariske, og hver af dem kan ikke identificeres herudover. De er hver for sig kun bestemte oppositivt og relativt, som indbyrdes modsatte funktiver af en og samme funktion.

14. *Invarianter og varianter.* — Denne indsigt i tegnets struktur er en uomgængelig forudsætning for analysens nærmere tilrettelægning og specielt for erkendelsen af de figurer et sprogligt tegn er sammensat af (12). Der maa paa hvert trin af analysen foretages en inventariering af størrelser med ensartede relationer (12). Denne inventariering maa for at imødekomme vort empiriprincip (3) paa een gang være udtømmende og den simplest mulige; dette krav maa imødekommes paa hvert trin, bl. a. fordi man ikke kan vide paa forhaand om det foreliggende trin er det sidste; men kravet har en dobbelt vigtighed for det afsluttende trin af analysen, fordi man her naar til erkendelse af de sidstestørrelser som er systemets grundpiller og hvoraf alle sprogets øvrige størrelser skal kunne vises at være opbyggede, og det her er af betydning, ikke alene for løsningens simpelhed i den foreliggende operation, men for løsningens simpelhed i det hele taget, at disse sidstestørrelsers antal bliver saa lavt som muligt.

Vi formulerer dette krav i to principper: *økonomiprincippet* og *reduktionsprincippet*, der begge deduceres af simpelhedens princip (6).

Økonomiprincippet: Beskrivelsen sker gennem en procedure. Proceduren skal indrettes saaledes at resultatet bliver det simplest mulige, og skal standses naar den ikke fører til yderligere simplifikation.

Reduktionsprincippet: Hver enkelt operation i proceduren skal fortsættes eller gentages indtil beskrivelsen er udtømt, og skal paa hvert trin føre til registrering af de emner som er af det laveste antal.

De inventarierede størrelser vil vi paa hvert trin benævne *elementer*. Med henblik paa analysen giver vi følgende *præciserede formulering af reduktionsprincippet*:

Enhver inddeling (resp. ethvert inddelingskomplex) i hvilken (hvilket) funktiver registreres med en given funktion som inddelingsgrund skal anlægges saaledes at den (det) fører til registrering af det lavest mulige antal elementer.

For at kunne imødekomme dette krav maa man disponere over en metode der tillader under nærmere fastsatte betingelser at *reducere* to størrelser til een, eller, som det ofte formuleres, at *identificere* to størrelser med hinanden¹). Hvis vi tænker os en text delt i perioder, disse i sætninger, disse i ord, disse i stavelser, og et inventar optaget for hver inddeling, vil vi bestandig kunne konstatere at vi paa flere steder i texten har »en og samme« periode, »en og samme« sætning, »et og samme« ord, »en og samme« stavelse: hver periode, hver sætning, hvert ord, hver stavelse kan siges at forekomme i flere eksemplarer. Disse eksemplarer vil vi kalde *varianter*, og de størrelser de er eksemplarer af, *invarianter*. Forøvrigt ses det umiddelbart at ikke alene størrelser men ogsaa funktioner paa denne maade har varianter, saa at adskillelsen mellem varianter og invarianter er gyldig for funktiver i almindelighed. Medens varianterne registreres umiddelbart ved en mekanisk deling af den forelagte kæde, maa man paa hvert trin af inddelingen kunne slutte fra varianter til invarianter ved hjælp af en særlig udarbejdet metode, der fastsætter de nødvendige kriterier for en saadan reduktion.

Hvor det drejer sig om udtryksplanets invarianter af højeste grad, for talesprogets vedkommende i den hidtidige teori de saa-

¹) I den sidste formulering forudsætter teorien paa dette punkt en nærmere analyse af begrebet *lingvistisk identitet*. Dette er blevet behandlet fra flere sider i den nyere litteratur (saaledes af F. de Saussure, *Cours*² p. 150 ff., og paa grundlag af Russells typehierarki af A. Penttilä (*Actes du IVe Congrès international de linguistes*, København 1938, p. 160 ff.), i tilslutning til U. Saarnio, *Untersuchungen zur symbolischen Logik* (*Acta Philosophica Fennica* I, Helsingfors 1935); sml. Penttilä & Saarnio i *Erkenntnis* IV, 1934, p. 28 ff.). De herved fremkomne foreløbige resultater synes imidlertid tilstrækkelige til at vise at det er vanskeligt ad denne vej gennem formaldefinitioner at danne indgang til metoden, og at dette simplere kan ske gennem begrebet *reduktion*. Identitetsproblemet kan derfor afvises i denne sammenhæng som en unødigt komplikation.

kaldte fonemer, har man i nyere sprogvidenskab viet dette spørgsmaal en vis opmærksomhed og gjort de første forsøg til udarbejdelse af en saadan reduktionsmetode. I mangfoldige tilfælde er man dog blevet staaende ved en mere eller mindre vag realdefinition af fonemet, der ikke afgiver brugbare objektive kriterier i tvivlstilfælde. Inden for to skoler i moderne sprogvidenskab har man bevidst søgt udarbejdelse af en objektiv reduktionsmetode, nemlig i Londonskolen, hvis leder er Daniel Jones, og i den fra Pragkredsen udgaaende fonologi, hvis førstemand var den nu afdøde N. S. Trubetzkoy. De reduktionsmetoder som er udarbejdet i disse to lejre opviser baade en karakteristisk lighed og en interessant forskel.

Ligheden bestaar i at man fra ingen af siderne erkender at forudsætningen for en inventariering er en funktionel textanalyse. Metoden er den induktive (4) der gaar ud fra at det givne er en masse af enkeltlyd, som det saa er opgaven at samle i lydklasser, de saakaldte fonemer; denne samlen af lyd i fonemer maa da principielt foregaa uden hensyn til i hvilke paradigmer lydene indgaar. Ved en ejendommelig inkonsekvens gaar man alligevel ud fra en vis grov kategoriinddeling af sprogets samlede lydinventar, idet vokaler og konsonanter behandles hver for sig; men vokal og konsonant er ikke sprogligt funktionsbestemte kategorier, men søges defineret ud fra ikkesproglige forudsætninger (fysiologiske eller fysiske). Dærimod er vokalkategorien og konsonantkategorien ikke inden operationens paabegyndelse inddelte i underkategorier paa grundlag af relation (efter deres »plads« i stavelsen).

I dette lighedspunkt er der intet overraskende, da den af os skitserede deduktive metode (4) ikke hidtil har været praktiseret i sprogvidenskaben.

Forskellen mellem de to skolers fremgangsmaade er dærimod af ikke ringe metodisk interesse. Begge skoler er enige om at se noget karakteristisk i at fonemer i modsætning til varianter har en *distinktiv* funktion: man kan ved at udskifte et fonem med et andet fremkalde en indholdsforskel (f. ex. *lak* — *læk*), medens dette ikke er muligt naar man udskifter en variant med en anden variant af samme fonem (f. ex. to forskellige udtaler, en aaben og en lukket, af *a*'et i *lak*). Pragfonologerne fastlægger dette kriterium definatorisk, idet de definerer en fonemmodsatning som en distinktiv

modsætning¹). Londonskolen gaar en anden vej. D. Jones fremhæver ganske vist at fonemer er distinktive, men vil ikke indoptage dette træk i fonemets definition, fordi der findes fonemmodsætninger der ikke er i stand til at fremkalde en indholdsforskel, fordi de paagældende fonemer overhovedet ikke kan udskiftes med hinanden inden for et og samme ord, altsaa paa en og samme »plads« i kæden; saaledes f. ex. *h* og *ŋ* i engelsk²). Denne vanskelighed opstaar fordi det i Jones' teori ikke anerkendes at fonemer kan være forskellige blot ved at høre til hver sin kategori (naar bortses fra forskellen mellem vokal og konsonant). Det anses altsaa ikke for et tilstrækkeligt distinktivt kriterium, at *h*, der kun kan staa initialt i en stavelse, og *ŋ*, der kun kan staa finalt i en stavelse, hver især indgaar i distinktiv modsætning til andre fonemer der kan staa paa samme »plads« (jf *hat* — *cat*, *sing* — *sit*). Londonskolen søger derfor at se bort fra den distinktive funktion som relevant og søger i stedet — i det mindste i teorien — at bygge paa fonemets »plads« uden hensyn hertil, saaledes at to lyd der kan optræde paa samme »plads« altid henføres til hver sit fonem³). Det er imidlertid indlysende at der derved opstaar nye vanskeligheder, især fordi ogsaa varianter kan optræde paa samme »plads« (jf *lak* med aabent og med lukket *a*); for at eliminere denne vanskelighed maa der da ved siden af fonemet indføres et andet begreb *variphone*, hvis forhold til fonemet ikke er ganske klart. Da et hvilket som helst nyt exemplar af et fonem nødvendigvis er en ny variant, vil ethvert fonem have varianter paa en og samme »plads«, hvoraf maa følge at ethvert fonem maa være en *variphone*. Men det synes, selv om det ikke siges udtrykkelig, at de forskellige *variphones* kun kan tænkes at være indbyrdes forskellige ved deres distinktive modsætning⁴).

Londonskolens forsøg paa at slippe uden om den distinktive

¹) *Actes du Ier Congrès international de linguistes*, Leiden s. a., p. 33. *Travaux du Cercle linguistique de Prague* IV, 1931, p. 311. N. S. Trubetzkoy, *Grundzüge der Phonetik* (*Travaux du Cercle ling. de Prague* VII, 1939), p. 30.

²) D. Jones, *Travaux du Cercle ling. de Prague* IV, 1931, p. 77 f. D. Jones, *An Outline of English Phonetics*⁵, Cambridge 1936, p. 49 f.

³) D. Jones, *Le maître phonétique* 1929, p. 43 f., *Travaux du Cercle ling. de Prague* IV p. 74 ff.

⁴) D. Jones, *Proceedings of the International Congress of Phonetic Sciences* (*Archives néerlandaises de phonétique expérimentale* VIII—IX, 1933), p. 23 f.

modsatning er lærerigt. Det er antagelig anstillet fordi man har ment at befinde sig paa sikrere grund inden for et rent fonetisk ræsonnement og uden at behøve at ty til en analyse af indholdet, hvor adskillelsen mellem forskelle og ligheder kan være mere præker, fordi analysemetoden her er mindre udarbejdet og objektive kriterier dær synes vanskeligere at opnaa. Ogsaa i Pragkredsen har man øjensynlig følt dette, idet man kun vil bygge paa hvad der kaldes »intellektuelle betydningsdifferentiationer«. Men Pragkredsen har utvivlsomt ret i at fastholde det distinktive kriterium som det relevante; Londonskolens forsøg viser de uovervindelige vanskeligheder der ellers opstaar. Den stærke hævde af dette princip er Pragkredsens hovedfortjeneste; over for dens teori iøvrigt og over for dens praxis inden for den saakaldte fonologi maa der dærimod paa alle andre punkter tages stærke forbehold.

Erfaringer fra de forsøgte reduktionsmetoder synes da allerede at vise at det er tvingende at betragte det distinktive moment som det relevante for registreringen af invarianter og for adskillelsen mellem invarianter og varianter. En invariantforskel er til stede i udtryksplanet, naar der dær bestaar en korrelation (f. ex. korrelationen mellem *a* og *æ* i *lak* — *læk*), som modsvares af en korrelation i indholdsplanet (korrelationen mellem indholdsstørrelserne 'lak' og 'læk') paa en saadan maade at der bestaar en *relation* mellem udtrykskorrelationen og indholdskorrelationen. Denne relation er en umiddelbar følge af tegnfunktionen, solidariteten mellem udtryksform og indholdsform.

I visse metoder inden for den klassiske sprogvidenskab har man altsaa i nyere tid nærmet sig denne erkendelse, men for alvor kun for udtryksplanets figurer. For en forstaaelse af sprogets struktur og for en tilrettelægning af analysen er det imidlertid af allerstørste vigtighed at gøre sig klart at dette princip skal udvides til at gælde ogsaa for alle sprogets øvrige invarianter, uanset deres grad eller overhovedet deres plads i systemet. Det gælder saaledes for samtlige udtryksstørrelser uanset deres udstrækning, og ikke blot for udtrykkets mindstestørrelser; og det gælder for indholdsplanet lige saa vel som for udtryksplanet. I virkeligheden er dette kun den logiske konsekvens af principets anerkendelse for udtryksfigurerne.

Dersom man i stedet for at betragte figurer betragter tegn, og

ikke et enkelt tegn men to eller flere tegn i indbyrdes korrelation, vil man bestandig finde at der er relation mellem en udtrykskorrelation og en indholdskorrelation; dersom en saadan relation ikke er til stede er det netop kriteriet for at der ikke foreligger to forskellige tegn men kun to forskellige tegnvarianter. Dersom man ved at udskifte eet sætningsudtryk med et andet kan fremkalde en tilsvarende udskiftning mellem to forskellige sætningsindhold, har man to forskellige sætninger i udtrykket; i modsat fald har man to sætningsvarianter i udtrykket, to forskellige eksemplarer af et og samme sætningsudtryk. Tilsvarende for ordudtryk og for hvilke som helst andre tegn. Og tilsvarende for figurer uanset deres udstrækning; for stavelser vil f. ex. gælde ganske det samme. Forskellen mellem tegn og figurer i denne henseende er kun, at saa længe det drejer sig om tegn vil det altid være den samme indholds-forskel der fremkaldes af en og samme udtryksforskkel, men naar det drejer sig om figurer vil en og samme udtryksforskkel fra tilfælde til tilfælde kunne fremkalde forskellige udskiftninger mellem indholdsstørrelser (jf *lak — læk, mat — mæt, tam — tæm*).

Endvidere er den konstaterede relation i den forstand reversibel, at adskillelsen mellem invarianter og varianter inden for indholdsplanet maa ske efter ganske det samme kriterium: der foreligger to forskellige indholdsinvarianter, dersom deres korrelation har relation til en udtrykskorrelation, ellers ikke; i praxis foreligger der altsaa to forskellige indholdsinvarianter dersom en udskiftning af den ene med den anden kan fremkalde en tilsvarende udskiftning inden for udtryksplanet. For tegnenes vedkommende er dette i særlig grad umiddelbart indlysende: naar t. ex. to sætningsudtryks indbyrdes udskiftning medfører en udskiftning af to sætningsindhold, vil ogsaa udskiftningen af de to sætningsindhold medføre en udskiftning af de to sætningsudtryk; det er kun den samme sag set fra den modsatte side.

En uomgængelig logisk konsekvens er det endelig, at man i indholdsplanet lige saa vel som i udtryksplanet ved hjælp af denne udskiftningsprøve maa kunne registrere figurer, gennem en analyse af de mindste tegnindhold naa ned til de funktiver (størrelser og deres indbyrdes relationer) der sammensætter dem. Ganske som i udtryksplanet vil existensen af figurer kun være en logisk følge af

existensen af tegn. Det kan derfor forudsiges med sikkerhed at en saadan analyse lader sig gennemføre. Og det kan strax tilføjes, at det er af allerstørste betydning at gennemføre den, fordi dens gennemførelse er en nødvendig forudsætning for en udtømmende indholdsbeskrivelse: denne forudsætter at tegnene, hvis antal er ubegrænset, ogsaa for deres indholds vedkommende lader sig forklare og beskrive ved hjælp af et begrænset antal figurer; og ogsaa reduktionskravet maa her blive det samme som for udtryksplanets vedkommende: jo lavere antallet af indholdsfigurer kan gores, i desto højere grad er det muligt at inmodekomme empiriprincippets krav om den simplest mulige beskrivelse.

En saadan analyse af tegnindhold i indholdsfigurer har den hidtidige sprogvidenskab aldrig foretaget eller blot forsøgt, skønt en tilsvarende analyse af tegnudtryk i udtryksfigurer er saa gammel som selve bogstavskriftens opfindelse (for ikke at sige ældre: bogstavskriftens opfindelse forudsætter jo et gennemført forsøg paa en saadan udtryksanalyse). Denne inkonsekvens har haft de mest katastrofale følger: stillet over for tegnenes ubegrænsede antal har man set indholdsanalysen foran sig som en uløselig opgave, et sisyfusarbejde, et uoverstigeligt bjerg.

Fremgangsmaaden vil imidlertid for indholdsplanet være ganske den samme som for udtryksplanet. Ligesom et mindste tegnudtryk gennem en funktionsbehersket videreanalyse kan opløses i mindre bestanddele med indbyrdes relation (saaledes som det forsøgsvis er sket dels i fjerne tiders opfindelse af bogstavskriften dels i nyere tiders fonemteorier), maa ogsaa et mindste tegnindhold gennem en saadan analyse opløses i mindre bestanddele med indbyrdes relation.

Lad os tænke os, at man under analysen af en text, paa det trin af analysen hvor visse større kæder (man kan tænke f. ex. paa ordudtryk i et sprog af tilvant struktur) deles i stavelser, bl. a. har faaet registreret følgende stavelser: *sla, sli, slai, sa, si, sai, la, li, lai*. Paa det næste trin, hvor stavelserne deles i centrale (selekterede) og marginale (selekterende) stavelsedele (9), vilde en mekanisk inventariering inden for kategorien af centrale og inden for kategorien af marginale føre til registrering af henholdsvis *a, i, ai* og *sl, s, l*. Da nu imidlertid *ai* lader sig forklare som en relations-

etableret enhed af *a* og *i*, og *sl* som en relationsetableret enhed af *s* og *l*, udskydes *ai* og *sl* af elementinventaret; i dette bliver kun *a* og *i*, *s* og *l* tilbage, saaledes at disse tillige defineres ved deres evne til at indgaa de omtalte »grupper« (konsonantgruppen *sl* og diftongen *ai*). Og vel at mærke: denne reduktion lader sig foretage i den samme operation i hvilken centrale og marginale stavelsedele registreres, og skal ikke opsættes til en næste operation, i hvilken disse stavelsedele igen deles i mindre dele; noget saadant vilde stride baade imod kravet om den simplest mulige procedure og imod kravet om det simplest mulige resultat i hver enkelt operation (jf 6 og reduktionsprincippet). Havde vi dærimod haft en anden situation, nemlig den, at vi ved opløsning af større kæder i stavelser kun havde fundet *slai*, men ikke *sla*, *sli*, *sa*, *si*, *sai*, *la*, *li*, *lai* — saa vilde reduktionen ikke ved opløsning af stavelser i stavelsedele kunne føres videre, men yderligere reduktion maatte opsættes til den, følgende, operation i hvilken stavelsedele gøres til genstand for videre deling. Havde vi haft f. ex. *slai*, *sla* og *sli*, men ikke *sai*, *sa*, *si*, *lai*, *la*, *li*, vilde vi paa det omtalte trin af proceduren kunne opløse *ai*, men ikke *sl*. (Havde vi haft *slai* og *sla*, men ikke *sli*, kunde opløsningen ikke foretages, men *ai* og *a* maatte registreres som to forskellige invarianter; at forsynde sig mod denne regel vilde bl. a. føre til den absurditet, at man i et sprog, der har stavelserne *a* og *sa*, men ikke en stavelse *s*, registrerede ikke blot *a* men ogsaa *s* som en særskilt invariant i stavelseinventaret.)

Principielt er der i denne fremgangsmaade et moment af generalisation. Reduktionen kan kun gennemføres, hvis man kan generalisere fra tilfælde til tilfælde uden at risikere modsigelse. I vort modeksempel kan man tænke sig den modifikation indført, at en reduktion af *sl* til gruppe kun lader sig foretage i visse tilfælde men ikke i alle, idet der er knyttet forskelligt indhold til stavelsen *sla* med uopløst *sl* og til stavelsen *slai* med opløst *sl*, hvorefter maa følge, at *sl* er et element paa linie med *s* og med *l*. I adskillige velbekendte sprog (f. ex. engelsk) kan størrelsen *tf* opløses i *t* og *f*, saaledes at denne opløsning modsigelsesfrit lader sig generalisere til samtlige tilfælde. I polsk dærimod eksisterer *tf* som selvstændig størrelse paa linie med *t* og *f*, samtidig med at disse kan indgaa en (fra *tf* funktionelt forskellig) gruppe *tf*: de to ord *trzy* 'tre' og *czy* 'eller, hvor-

vidt' er kun forskellige i udtalen ved at det første har *tf* og det andet *tf*¹⁾).

Det bliver derfor af praktisk betydning her at betjene sig af et særskilt *generalisationsprincip*; dets praktiske betydning viser sig iøvrigt paa flere andre punkter inden for sprogteorien, og det maa derfor opstilles som et af sprogteoriens almindelige principper. Vi mener iøvrigt at kunne godtgøre, at dette princip altid implicit har spillet en rolle i videnskabelig forskning, omend det ikke os bekendt tidligere har været formuleret. Det lyder saaledes:

Dersom et emne entydigt tillader en løsning, og et andet emne flertydigt tillader denne samme løsning, generaliseres denne løsning til at gælde for det flertydige emne.

Den regel der gælder for de her omtalte reduktioner kan her efter formuleres saaledes:

Størrelser der under anvendelse af generalisationsprincippet entydigt lader sig registrere som komplekse enheder, der udelukkende indbefatter elementer registrerede i samme operation, maa ikke registreres som elementer.

Denne regel vil da være at anvende i indholdsplanet paa ganske samme maade som i udtryksplanet. Dersom f. ex. en mekanisk inventariering paa et givet trin af proceduren fører til registrering af størrelserne: 'tyr', 'ko', 'mand', 'kvinde', 'dreng', 'pige', 'hingst', 'hoppe', 'oxe', 'menneske', 'barn', 'hest', 'han' og 'hun', skal 'tyr', 'ko', 'mand', 'kvinde', 'dreng', 'pige', 'hingst' og 'hoppe' udskilles af elementinventaret, dersom de entydigt lader sig forklare som relationsetablerede enheder der udelukkende indbefatter paa den ene side 'han' eller 'hun', paa den anden side henholdsvis 'oxe', 'menneske', 'barn', 'hest'. Her som i udtryksplanet er kriteriet den udskiftningsprøve, hvorved der konstateres en relation mellem en korrelation i hvert af de to planer: ligesom en udskiftning mellem *sai*, *sa* og *si* kan medføre en udskiftning af tre forskellige indhold,

¹⁾ I. Bloomfield, *Language*, New York 1933, p. 119. George L. Trager, *Acta linguistica* I, 1939, p. 179. En gennemført analyse af det polske udtrykssystem fra vore synspunkter vil antagelig kunne føre til at se yderligere forskelle mellem de to tilfælde; dette afkræfter imidlertid ikke princippet og heller ikke dets anvendelse paa et vist stadium af analysen. Noget tilsvarende gælder om Jones' engelske model-exempel *h* og *η*.

saaledes kan en udskiftning af indholdsstørrelserne 'tyr', 'han' og 'oxe' medføre en udskiftning af tre forskellige udtryk. 'tyr' = 'han-oxe' vil være forskellig fra 'ko' = 'hun-oxe' paa lignende maade som *sl* vil være forskellig fra f. ex. *fl*, og 'tyr' = 'han-oxe' vil være forskellig fra 'hingst' = 'han-hest' paa lignende maade som *sl* vil være forskellig fra f. ex. *sn*: udskiftning af eet og kun eet element med et andet er i begge tilfældene tilstrækkeligt til at kunne fremkalde en udskiftning i sprogets andet plan.

Medens vi i det lille modekxempel vi gentagne gange har taget vor tillugt til i det foregaaende: deling af en tekst i perioder, af disse i sætninger, af disse i ord, af disse i stavelser, af disse i stavelsedele og af disse i mindre figurer, i tilslutning til traditionelle forestillinger midlertidig regnede med at teksten kun bestaar af en udtrykkslinie, er vi nu (13) ført til at indse at man efter en deling af teksten i udtrykkslinien og indholdslinien maa dele disse to linier hver for sig efter et fælles princip. Dette maa da i konsekvens af denne indsigt føres lige langt igennem (dvs føres til bunds) over for begge linier. Ligesom man ved en fortsat deling af udtrykkslinien før eller senere naar til en grænse hvor ubegrænsede inventarer afløses af begrænsede, hvorefter disse begrænsede inventarer gennem de videre operationer stadig aftager i omfang (12), vil ganske det samme indtræffe ved en analyse af indholdslinien, naar denne gennemføres. Figuranalysen i udtryksplanet kan siges i praxis at bestaa i at størrelser der indgaar i ubegrænsede inventarer (f. ex. ordudtryk) opløses i størrelser der indgaar i begrænsede, og at denne opløsning fortsættes indtil de mest begrænsede inventarer alene bliver tilbage; det samme vil gælde figuranalysen i indholdsplanet. Medens ordindholdenes inventar er ubegrænset, vil i sprog af tilvant struktur allerede mindstetegnene fordele sig (paa grundlag af relationsforskelle) i nogle (selektede) inventarer, der er ubegrænsede (f. ex. inventarer af rodindhold), og andre (selektende) inventarer, der er begrænsede (f. ex. inventarer omfattende indhold af aflednings- og bøjningsendelser, altsaa derivativer og morfemer). Processen bestaar da i praxis i at søge de i de ubegrænsede inventarer indgaaende størrelser analyserede i lutter i de begrænsede inventarer indgaaende størrelser. I det eksempel vi benyttede ovenfor viser det sig allerede at dette princip er delvis gennemført: medens 'oxe', 'menneske', 'barn' og 'hest' foreløbig

henstaar som indgaaende i ubegrænsede inventarer, staar 'han' og 'hun' i deres egenskab af pronominer i en relationelt defineret særkategori med et begrænset ledantal. Opgaven vil da bestaa i at føre analysen videre indtil alle inventarer er blevet begrænsede, og begrænsede det mest mulige.

Ved denne reduktion af indholdsstørrelse til »gruppe« sættes et enkelt tegnindhold lig med en kæde af tegnindhold med givne indbyrdes relationer. De definitioner hvormed ordene oversættes i en eensproget ordbog er principielt af denne art, selv om de hidtidige ordbøger ikke har tilstræbt et reduktionsformaal og dærfor ikke leverer definitioner som uden videre kan overtages af en konsekvent gennemført analyse. Men det der indsættes som ækvivalerende med en given størrelse, naar denne saaledes reduceres, er i virkeligheden denne størrelses *definition*, formuleret i samme sprog og i samme plan som det størrelsen selv tilhører. Vi ser heller ikke paa dette punkt noget til hinder for at anvende samme terminologi for de to planer og altsaa ogsaa kalde det en definition naar f. ex. ordudtrykket *tyr* analyseres som bestaaende af konsonanten *t*, vokalen *y* og konsonanten *r* (samt et stød og en akcent, »stærktrykket«). Vi føres ad denne vej til definitionens definition: ved en *definition* forstaas en deling af et tegnindhold eller af et tegnudtryk.

Effektiviteten af den her omtalte reduktion af størrelse til elementgruppe kan i adskillige tilfælde forøges gennem registrering af *konnektiver* som saadanne. Ved et *konnektiv* forstaar vi et funktiv der under givne betingelser er solidarisk med den relation der etablerer komplekse enheder af en given grad. Konnektiver er i udtryksplanet bl. a. i praxis ofte (men ingenlunde altid) identiske med hvad man i ældre sprogvidenskab har kaldt bindevokal, men afviger derfra ved at være veldefinerede. Den selvlyd der i engelsk optræder foran bøjningsendelsen i *fishes* lader sig registrere som konnektiv. I indholdsplanet vil bl. a. konjunktioner meget ofte være konnektiver, hvilket i sprog af given struktur kan blive af afgørende betydning for analyse og inventariering vedrørende perioder og sætninger. I kraft heraf vil man nemlig i regelen allerede ved periodeinddelingen kunne naa ikke blot til en opløsning af komplekse perioder i enkelsætninger men yderligere til reduktion hele inventaret igennem af en given hovedsætning og en given bisætning til een sætning med begge funktionsmuligheder. Hovedsætning (selekeret

sætning) og bisætning (selektierende sætning) bliver da ikke to slags sætninger men to slags »sætningsfunktioner« eller to slags sætningsvarianter; vi tilføjer for fuldstændighedens skyld, at specifik ordstilling i visse arter af bisætninger lader sig registrere som *signal* for disse sætningsvarianter og saaledes ikke hindrer reduktionens gennemførelse. — Den skæbne der her rammer to af grundpillerne i den klassiske syntax: hovedsætningen og bisætningen, der hermed reduceres til blotte varianter, vil iøvrigt komme til paa ganske tilsvarende maade at ramme adskillige andre grundpiller i denne. I de sædvanlig forekommende sprogstrukturer vil subjekt og prædikatnomen blive varianter af et og samme nomen (en og samme junction, el. lgn.); objekt vil i sprog uden objektskasus blive en variant helt paa linie med disse, og i sprog med objektskasus, hvor denne ogsaa har andre funktioner, vil objektet blive en variant af et nomen i denne kasus. Den inddeling af funktiver i invarianter og varianter vi er ved at foretage slaar med andre ord grunden væk under fødderne paa den klassiske tvedeling af sproglæren i formlære og syntax.

Registreringen af relationen mellem udtrykskorrelation og indholdskorrelation maa altsaa gennemføres for alle textens størrelser i begge planer. Det distinktive moment bliver relevant for al inventariering. En korrelation i eet plan, der paa denne maade har relation til en korrelation i sprogets andet plan, vil vi benævne en *kommuation*. Dette er en praktisk definition; i teorien tilstræber vi ganske vist en abstraktere og mere generel formulering. Ligesom der kan tænkes en korrelation, og en udskiftning inden for et paradigme, der har relation til en tilsvarende korrelation og til en tilsvarende udskiftning inden for et paradigme i sprogets andet plan, saaledes kan der ogsaa tænkes en relation, og en omstilling inden for en kæde, der har relation til en tilsvarende relation og til en tilsvarende omstilling inden for en kæde i sprogets andet plan; i saa fald vil vi tale om en *permutation*. Permutation findes hyppig mellem tegn af relativt stor udstrækning; *ord* kan ligefrem defineres som de mindste tegn hvis udtryk, og ligeledes hvis indhold, har indbyrdes permutation. Som fællesbetegnelse for *kommuation* og *permutation* vælger vi *mutation*. Idet derivater af samme grad og hørende til et og samme forløb eller til et og samme system siges

at udgøre en række, definerer vi *mutation* som en mellem første-gradsderivater af en og samme klasse foreliggende funktion, der har relation til en funktion mellem andre førstegradsderivater af en og samme klasse og hørende til den samme række. *Kommutation* er da en mutation mellem leddene af et paradigme, og *permutation* en mutation mellem delene af en kæde.

Ved *substitution* forstaar vi fraværelse af mutation mellem leddene af et paradigme; substitution i vor forstand er altsaa kommutationens modsætning. Af definitionerne følger, at visse størrelser hverken har indbyrdes kommutation eller indbyrdes substitution, nemlig saadanne størrelser der ikke indgaar i et og samme paradigme; saaledes f. ex. en vokal og en konsonant, eller *h* og *η* i Jones' ovennævnte model eksempel.

Invarianter er da korrelater med indbyrdes kommutation, og *varianter* er korrelater med indbyrdes substitution.

Det enkelte sprogs specifikke struktur, de træk der karakteriserer et givet sprog i modsætning til andre, til forskel fra andre, i lighed med andre, og som bestemmer det enkelte sprogs typologiske plads, fastsættes ved en angivelse af, hvilke relationsdefinerede kategorier sproget har, og hvilket antal invarianter der indgaar i hver af dem. Antallet af invarianter inden for den enkelte kategori fastsættes ud fra kommutationsprøven. Det som vi i tilslutning til Saussure har kaldt den sproglige form, der, paa forskellig maade fra sprog til sprog, lægger sine arbitrære grænser i et i sig selv amorft substanskontinuum, beror udelukkende herpaa. Alle de eksempler vi har givet (13) er lige saa mange eksempler paa kommutationsprøvens relevans: antallet af farvebetegnelser, af numeri, af tempora, af okklusiver, af vokaler osv osv fastsættes ad denne vej. Indholdsstørrelsen 'væksten et træ' og indholdsstørrelsen 'stoffet træ' er i dansk varianter men i tysk og fransk invarianter; indholdsstørrelsen 'stoffet træ' og indholdsstørrelsen 'skov' er i dansk invarianter men i fransk varianter; indholdsstørrelsen 'stor skov' og indholdsstørrelsen 'ikkestor skov', eller 'skov uden hensyn til størrelse', er i fransk invarianter men i tysk og dansk varianter. Kriteriet for fastsættelsen heraf er udelukkende kommutationsprøven.

Naar man i ældre grammatik ofte blindt overførte det latinske

sprogs kategorier og kategoriled til moderne europæiske sprog som f. ex. dansk¹⁾, skyldtes det at man ikke var klar over kommutationsprøvens relevans for det sproglige indhold. Naar man behandler det sproglige indhold uden at tage hensyn til kommutationen, vil det i praxis være ensbetydende med at man betragter det sproglige indhold uden hensyn til dets ved tegnfunktionen givne relation til det sproglige udtryk. Heraf kommer det at man i nyere tid som reaktion herimod førtes til at kræve en grammatisk metode der tager sit udgangspunkt i udtrykket og dærfra søger ind til indholdet²⁾. Efter opdagelsen af kommutationen i dens fulde omfang viser det sig imidlertid at dette krav er unøjagtig formuleret. Med samme ret kan man forlange at man i udtrykslæren skal tage sit udgangspunkt i indholdet og dærfra søge ud til udtrykket. Det afgørende er, at hvad enten man i øjeblikket interesserer sig særlig for udtrykket eller særlig for indholdet, forstaar man intet af sprogets struktur hvis man ikke bestandig først og fremmest tager hensyn til sammenspillet mellem de to planer. Baade udtrykslæren og indholdslæren er en lære om relationen mellem udtryk og indhold; disse to discipliner forudsætter gensidig hinanden, er interdependente, og kan dærfor ikke uden alvorlig skade isoleres fra hinanden. Analysen maa, som vi allerede har sagt (9—11), foretages saaledes at funktionerne lægges til grund.

15. *Sprogbygning og sprogbrug.* — Sprogforskeren maa i lige grad interessere sig for sprogenes lighed og for sprogenes forskel, to komplementære sider af samme sag. Sprogenes lighed er selve deres strukturprincip; sprogenes forskel er dette princip udførelse in concreto. Baade sprogenes lighed og sprogenes forskel beror da i sproget og i sprogene selv, i deres interne struktur, og hverken sprogenes lighed eller sprogenes forskel hviler i nogen uden for sproget liggende faktor. Baade sprogenes lighed og sprogenes forskel beror paa det vi siden Saussure har kaldt formen, ikke paa den substans der formes. Den mening der formes kunde

¹⁾ Se herom bl. a. H. G. Wiwel, *Synspunkter for dansk sproglære*, København 1901, p. 4.

²⁾ Saaledes ikke mindst forfatteren af nærv. afh. (L. Hjemslev, *Principes de grammaire générale*, *Det Kgl. Danske Videnskabernes Selskab, Hist.-filol. Medd.* XVI, 1, København 1928, især p. 89).

maaske a priori formodes at høre med til det for alle sprog fælles og altsaa til sprogenes lighed; men det er en illusion, eftersom meningen formes paa specifik maade i hvert af sprogene, og der altsaa ikke findes nogen universel formning men kun et universelt formningsprincip. Meningen er i sig selv uformet, ikke i sig selv underkastet formning men blot tilgængelig for formning, og for en hvilken som helst formning; skulde der her findes skranker, ligger de i formningen, ikke i meningen. Meningen er derfor i sig selv utilgængelig for erkendelse, eftersom forudsætningen for erkendelse er en eller anden analyse; meningen kan kun erkendes gennem en formning, og har altsaa ingen videnskabelig existens uden denne.

Det lader sig derfor ikke gøre at lægge meningen — udtryksmeningen eller indholdsmeningen — til grund for sprogbeskrivelsen. Vilde man gøre det maatte det ske paa grundlag af en paa forhaand foretagen, een gang for alle opstillet meningsformning, der, hvordan den end struktureredes, uvægerlig vilde være inkongruent med de fleste sprog. Heri ligger det, at baade grammatikkens opbygning paa spekulative ontologiske systemer og en given grammatiks opbygning paa et andet sprogs grammatik nødvendigvis er fordømt til at strandre.

Der kan derfor ikke som forudsætning for sprogbeskrivelsen forudindføres en substansbeskrivelse, men beskrivelsen af substansen forudsætter tværtimod beskrivelsen af den sproglige form. Den gamle drøm om et universelt lydsystem og om et universelt indholdssystem (begrebssystem) lader sig derfor ikke realisere eller vil i alle tilfælde forblive uden nogen som helst mulig kontakt med den sproglige virkelighed. Det er sikkerlig ikke overflødigt, lige over for visse selv i nyeste tid forekommende udløbere af middelalderlig filosofi, at præcisere at almengyldige lydtyper eller et evigt idé-skema ikke med sproglig gyldighed lader sig opstille ad empirisk vej. Sprogforskellene beror ikke paa forskellig realisation af en substanstype, men paa forskellig realisation af et formprincip, eller, anderledes udtrykt, paa en forskellig form over for en identisk men amorf substans.

De overvejelser vi i det foregaaende er ført til at anstille i direkte konsekvens af den saussureske distinktion mellem form og substans, fører altsaa frem til den opfattelse, at sproget er en form, og at der uden om denne form, med funktion til den, foreligger et

ikkesprogligt emne, den saakaldte substans. Medens det tilkommer lingvistikken at analysere den sproglige form, vil det lige saa selvfølgelig tilfalde andre videnskaber at analysere substansen; af en afbildning af lingvistikens resultater paa disse andre videnskabers resultater vil da fremgaa sprogformens projektion paa substansen i et givet sprog. Da den sproglige formning af meningen er arbitrær, dvs ikke begrundet i substansen men i formens eget princip og dens deraf følgende realisationsmuligheder, maa disse to beskrivelser, den sproglige og den ikkesproglige, foregaa uafhængigt af hinanden.

For at præcisere dette og give det plastisk og haandgribelig klarhed kunde man ønske at angive hvilke videnskaber det er som substansbeskrivelsen eller rettere meningsbeskrivelsen tilfalder, saa meget des mere som der paa dette punkt i den hittidige lingvistik er tilbøjelighed til en uklarhed der har dybe traditionelle rødder. Vi kan her gøre opmærksom paa to forhold. Det ene (som vi fremfører idet vi forsætlig forholder os agnostisk lige over for visse stridsspørgsmaal inden for den nyeste filosofi) er, at baade for det sproglige udtryk og for det sproglige indhold maa meningsbeskrivelsen i alt væsentligt tænkes at kunne tilfalde dels *fysikken* dels *psykologien*. Begge planers substans lader sig anskue dels som fysiske emner (i udtryksplanet lyd, i indholdsplanet ting) dels som sprogudøverens opfattelse af disse emner; der skulde følgelig for begge planers vedkommende behøves en fysisk og en fænomenologisk beskrivelse af meningen. Det andet forhold man maa være opmærksom paa er at en udtømmende beskrivelse af den sproglige indholdsmening egentlig maa tilvejebringes ved et samarbejde mellem samtlige videnskaber uden for lingvistikken; de omhandler alle, uden undtagelse, set fra vort synspunkt, et sprogligt indhold.

Med den relative ret, som anlæggelsen af et enkelt synspunkt giver, føres vi her til at anskue den samlede videnskab som midtpunktsamlet omkring lingvistikken som centrum. Vi føres til en simplifikation der bestaar i at reducere de videnskabelige emner til to fundamentale arter: sprog og ikkesprog, og til at se en sammenhæng, en funktion imellem dem.

Af hvilken art denne funktion mellem sprog og ikkesprog er, og hvorledes grundfølge-forhold og forudsætningsforhold her er beliggende, vil vi faa lejlighed til at anstille nogle overvejelser over,

og samtidig vil vi blive ført til en udvidelse og ændring af det synsbillede der her foreløbig har tegnet sig for os. Hvad der her siges om dette emne, og specielt om den saussureske form og substans, er kun foreløbigt.

Fra det her anlagte synspunkt maatte man da slutte, at ligesom de forskellige fagvidenskaber uden for lingvistikken kan og skal foretage en analyse af den sproglige mening uden hensyn til den sproglige form, kan og skal lingvistikken foretage en analyse af den sproglige form uden hensyn til den mening, der i begge planer kan lægges i den. Medens indholdsmeningen og udtryksmeningen maa anses for at være tilstrækkeligt og paa eneste adækvate maade beskrevet af de ikkesproglige videnskaber, maatte der tilfalde lingvistikken den særlige opgave at beskrive den sproglige form, for derved at muliggøre en projektion af denne paa de ikkesproglige emner, som fra sprogets synspunkt udgør dettes substans. Lingvistikken maatte da se sin hovedopgave i at tilvejebringe en udtrykslære og en indholdslære paa et internt-funktionelt grundlag, for udtrykslærens vedkommende uden lydlige eller fænomenologiske forudsætninger, for indholdslærens uden ontologiske eller fænomenologiske forudsætninger (hvilket selvfølgelig ikke betyder uden de erkendelsesteoretiske forudsætninger som al videnskab hviler paa). Til forskel fra den klassiske sprogvidenskab vilde der her tilvejebringes en lingvistik hvis udtrykslære ikke var en lydlære og hvis indholdslære ikke var en betydningslære. En saadan videnskab vilde være en sprogets algebra, der opererede med ubenævnte størrelser, dvs arbitrært benævnte størrelser uden naturgIVEN benævnelse, og som først gennem substansstilordningen vilde faa en motiveret benævnelse.

Idet lingvistikken stilles over for denne hovedopgave, hvis løsning i al hidtidig sprogvidenskab har været saa godt som fuldstændig forsømt, forestaar der for lingvistikken et saare omfattende tæknings- og forskningsarbejde. For det sproglige udtryks vedkommende er der i nyere tid paa begrænsede omraader sket en begyndelse hertil¹).

¹) En analyse af sproglige udtrykssystemer under principiel bortseen fra lyd er især foretaget af L. Bloomfield for engelsk og til dels andre sprog (*Language*, New York 1933, p. 130 ff.), af George L. Trager for polsk (*Acta linguistica* I, 1939, p. 179), af Hans Vogt for norsk (*Norsk tidsskrift for sprogvidenskab* XII, 1942, p. 5 ff.), af

Nærværende sprogteori har fra sin første planlægelse været inspireret af denne erkendelse, og tilsigter at tilvejebringe en saadan immanent sprogets algebra. For at markere dens forskel fra hidtidige arter af sprogstudium og dens principielle uafhængighed af den ikkesprogligt definerede substans har vi givet den et særligt navn, som har været benyttet i forarbejderne til teorien siden 1936: vi kalder den *glossematik* (af γλώσσα 'et sprog'), idet vi ved *glossemer* forstaar de mindsteformer teorien fører til at opstille som forklaringsgrundlag, de irreduktible invarianter. En saadan særbenævnelse skulde ikke have været nødvendig dersom betegnelsen *lingvistik* ikke i saa høj grad var blevet misbrugt om et forfejlet sprogstudium der udgaar fra transcendent og irrelevante synspunkter.

Den saussureske adskillelse af »form« og »substans« har imidlertid kun relativ berettigelse, nemlig ud fra sprogets synspunkt. »Form« betyder her *sprogform*, og »substans« — som vi har set — sprogs substans eller *mening*. Selve begreberne »form« og »substans« i mere absolut forstand har en mere almen rækkevidde, men kan ikke generaliseres uden risiko for terminologisk uklarhed. Det bør naturligvis udtrykkelig fastholdes, at »substans« ikke træder i modsætning til begrebet funktion, men kun kan være benævnelse for en i sig selv funktionel helhed der forholder sig til en betragtet »form« paa en bestemt maade, saaledes som meningen forholder sig til sprogformen. Men ogsaa den ikkesproglige analyse af meningen, som foretages af de ikkelingvistiske videnskaber, fører ifølge sagens natur til erkendelse af en »form«, principielt af samme art som den sproglige »form«, omend af ikkesproglig natur. Vi mener at kunne antage at adskillige af de almene principper som vi er ført til at opstille i sprogteoriens udgangsstilling, ikke blot har gyldighed for sprogvidenskaben men for al videnskab, og heriblandt ikke mindst princippet om funktionernes enerelevans for analysen (9). Hvad der fra eet synspunkt er »substans« bliver da fra et

---

H. J. Uldall for dansk (*Proceedings of the Second International Congress of Phonetic Sciences*, Cambridge 1936, p. 54 ff.) og for hottentottisk (*Africa* XII, 1939, p. 369 ff.), af L. Hjelmslev for litauisk (*Studi baltici* VI, 1936—37, p. 1 ff.). Synspunktet træder klart og bevidst frem allerede i F. de Saussures *Mémoire sur le système primitif des voyelles*, Leipzig 1879; metoden er tydelig formuleret af hans elev Alb. Sechehaye (*Programme et méthodes de la linguistique théorique*, Paris 1908, p. 111, 133, 151).

andet synspunkt »form«, hvilket hænger sammen med at funktiver kun betyder endepunkter og krydsningspunkter for funktioner, og at kun det funktionelle net af afhængigheder har erkendelighed og videnskabelig existens, medens »substans« i ontologisk forstand forbliver et metafysisk begreb.

Den ikkesproglige meningsanalyse maa da gennem en deduktion i vor forstand føre til erkendelse af et ikkesprogligt hierarki, der har funktion til det gennem den lingvistiske deduktion vundne sproglige hierarki.

Vi vil benævne det sproglige hierarki *sprogbygningen*, og det ikkesproglige hierarkis resultanter, naar de tilordnes en sprogbygning, *sprogbrugen*. Vi vil endvidere benytte den talemaade, at sprogbrugen *manifesterer* sprogbygningen, idet funktionen mellem sprogbygning og sprogbrug benævnes *manifestation*. Disse termini henstaar foreløbig som operationelle.

16. *Varianter i sprogbygningen*. — Saavel i sprogbygningen som i sprogbrugen kan visse størrelser reduceres til at være eksemplarer af visse andre (cf 14). Et hvilket som helst funktiv i sprogbygningen kan, *inden for denne*, uden hensyn til manifestationen, underkastes en leddeling i varianter. Dette følger af selve definitionen af variant (14). Variantleddelingen er iøvrigt universel, ikke partikulær (11), eftersom et hvilket som helst funktiv altid kan leddeles et ubegrænset antal gange i et vilkaarlig fastsat antal varianter. Varianter er derfor i regelen, ligesom de irreduktible invarianter, i henhold til de givne definitioner (11) virtuelle, medens reductible invarianter alene er realiserede.

I den nyere lydligt orienterede udtrykslære plejer man at skelne mellem to slags varianter: de saakaldte »frie« varianter, der optræder uden afhængighed af omgivelserne, og de saakaldte »bundne« eller »betingede« (eller, med et udtryk som vi ikke vil anbefale, »kombinatoriske«) varianter, der kun optræder i bestemte omgivelser i kæden. En hvilken som helst udtryksstørrelse kan, naar analysen føres til bunds, siges at have lige saa mange bundne varianter som den har mulige relationer i kæden. Og en hvilken som helst udtryksstørrelse kan, naar analysen føres til bunds, siges at have lige saa mange frie varianter som den har mulige eksemplarer, idet for en tilstrækkelig fintmærkende experimental fonetisk registrering to exem-

plarer af samme sproglyd aldrig er fuldkommen ens. De »frie« varianter vil vi her kalde *variationer*, og de »bundne« varianter *varieteter*. *Variationer* defineres som kombinerede varianter, idet de ikke forudsættes af eller forudsætter nogen bestemte størrelser som koeksisterende i kæden; *variationer* indgaar kombination. *Varieteter* defineres som solidariske varianter, idet en given varietet altid paa een gang forudsættes af og forudsætter en given varietet af en anden invariant (eller af et andet invariantemplar) i kæden: i stavelsen *ta* indgaar der to varieteter af hver sin invariant, nemlig en varietet af *t*, der kun kan optræde sammen med *a*, og en varietet af *a*, der kun kan optræde sammen med *t*; imellem dem bestaar der solidaritet.

Den inddeling af varianterne i to kategorier, som saaledes er antydet af den nyere udtrykslære, er som det ses af funktionel vigtighed og bør gennemføres overalt. Herunder er det, over for sprogvidenskabens nuværende situation, vigtigt at fremhæve at en variantleddeling er lige saa mulig og nødvendig i indholdslæren som i udtrykslæren. Alle saakaldte kontextbetydninger manifesterer varieteter, og særbetydninger herudover manifesterer variationer. Desuden er det, for begge sprogets planer, af hensyn til kravet om simplest mulig beskrivelse, vigtigt at fastholde, at variationsleddelingen forudsætter varietetsleddelingen, idet en invariant først maa leddes i varieteter og derefter varieteterne i variationer: variationerne specificerer varieteterne. Dog synes det muligt, at der til en udtømt variationsleddeling paany kan tilknyttes en varietetsleddeling, o. saal. v.; for saa vidt dette er muligt, foreligger der en transitiv specifikation.

Dersom en invariants varietetsleddeling gennemføres ned til den enkelte »plads«, naas der en irreduktibel varietet, og varietetsleddelingen er udtømt; en varietet der saaledes ikke kan videreleddes i varieteter vil vi benævne en *lokaliseret*. Dersom en lokaliserets variationsleddeling gennemføres ned til det enkelte exemplar, naas der en irreduktibel variation, og variationsleddelingen er udtømt; en variation der saaledes ikke kan videreleddes i variationer vil vi benævne et *individ*. Et individ vil nu eventuelt paany kunne varietetsleddes efter de forskellige »pladser« paa hvilke et og samme individ kan indtræde; i saa fald fremkommer den transitive specifikation.

At en variantleddeling saaledes paa et givet trin kan blive udtømt, modsiger ikke varianternes virtualitet. Under forudsætning af transitiv specifikation er variantleddelingen principielt ubegrænset. Men desuden er variantleddelingen ogsaa inden for sit enkelte trin ubegrænset trods sin udtømmelighed, fordi varianternes antal i en ubegrænset text altid vil være ubegrænset, og antallet af mulige enkeltleddelinger, gennem hvilke variantleddelingen, selv paa det enkelte trin, kan udtømmes, dærfør ogsaa vil være ubegrænset.

Dersom der ikke foreligger en stadig fortsat transitiv specifikation, men hierarkiet ender som udtømt i en leddeling af varieteter i variationer der ikke paany kan leddes i varieteter, vil man i en vis erkendelsesteoretisk mening kunne sige at det foreliggende emne ikke længere er tilgængeligt for fortsat videnskabelig beskrivelse. Videnskabens maal er nemlig altid registrering af konnexioner, og dersom et emne kun frembyder mulighed for registrering af konstellationer eller af funktionsløsheder, ophører muligheden for en exakt behandling. At videnskabens maal er registrering af konnexioner, betyder, naar vi affører denne udtalelse den af os indførte terminologiske iklædning, at en videnskab altid stræber at opfatte emner som følger af en grund eller som virkninger af en aarsag. Men lader emnet sig kun opløse i emner der alle forskelsløst kan siges at være følger eller virkninger af alle eller af ingen, bliver en fortsat videnskabelig analyse ufrugtbar.

Det forekommer paa forhaand ikke utænkeligt, at enhver videnskab, der vilde søge at gennemføre de synspunkter vi for sprogteoriens vedkommende har gjort os til talsmand for, ved deduktionens slutning vil komme til at staa over for en sidstesituation hvor der ikke spores følger af grunde eller virkninger af aarsager. Tilbage bliver da som eneste mulighed en variationsstatistisk behandling, saaledes som denne for det sproglige lydudtryks vedkommende i nyeste tid er søgt systematisk gennemført af Eberhard Zwirner¹⁾. Forudsætningen for dette forsøgs adækvate gennemførelse er imidlertid, at det, der gøres til genstand for denne »fonometriske« behandling, ikke er en induktivt vundet lydklasse, men en deduktivt vundet sproglig lokaliseret af højeste grad. —

Vi har ovenfor (14) haft lejlighed til at konstatere at de størrelser den klassiske syntax sædvanlig registrerer: hovedsætning og bi-

¹⁾ Se forf., *Nordisk tidsskrift for tale og stemme* II, 1938, især p. 179 ff.

sætning, sætningsled som subjekt, prædikatsnomen, objekt osv, er varianter. Med den nu indførte videre terminologi kan vi præciserende tilføje at de er varieteter. Den klassiske syntax (naar her ved forstaas en »ordføjningslære«) er i hovedsagen en varietetslære for sprogets indholdsplan, omend som saadan ikke udtømmende; da enhver variantledning forudsætter registrerede invarianter, lader syntaxen sig ikke opretholde som autonom disciplin.

17. *Funktion og sum.* — En klasse der har funktion til en eller flere andre klasser inden for samme række vil vi kalde en *sum*. En syntagmatisk sum kalder vi en *enhed*, en paradigmatiske sum en *kategori*. En *enhed* bliver altsaa en kæde der har relation til en eller flere andre kæder inden for samme række, og en *kategori* bliver et paradigme der har korrelation til et eller flere andre paradigmer inden for samme række. Ved en *etablering* forstaar vi en relation der bestaar mellem en sum og en i denne indgaaende funktion, og som funktionen indgaar som konstant; funktionen siges at *etablere* summen, og summen at *etablere af* funktionen. Saaledes kan vi f. ex. i paradigmatisken (sprogsystemet) konstatere existensen af forskellige kategorier der har indbyrdes korrelation og som hver især er etablerede af korrelationen mellem deres led; denne korrelation er for invariantkategoriernes vedkommende en kommutation, for variantkategoriernes vedkommende en substitution. Ligeledes kan vi i syntagmatikken (sprogforløbet, teksten) konstatere existensen af forskellige enheder der har indbyrdes relation og som hver især er etablerede af relationen mellem deres dele.

Af definitionerne følger at funktioner altid finder sted enten imellem summer eller imellem funktioner, eller, anderledes udtrykt, at enhver størrelse er en sum. En medvirkende grund til at denne betragtningsmaade kan gennemføres er naturligvis at varianternes antal er ubegrænset og variantledningen kan fortsættes ubegrænset, saaledes at enhver størrelse kan betragtes som en sum, nemlig i hvert fald som en sum af varianter. Betragtningsmaaden nødvendiggøres af kravet om udtømmende beskrivelse.

I teorien er dette ensbetydende med at en størrelse ikke er andet end to eller flere størrelser med indbyrdes funktion, et resultat, der er velegnet til yderligere at understrege funktionernes videnskabelige eneexistens (9).

I praksis har det under analysen særlig betydning at gøre sig klart, at relation finder sted mellem kategorier.

Inddelingen maa foregaa saaledes, at man først under hensyntagen til empiriprincippet og de deraf afledede principper vælger den inddelingsgrund som er hensigtsmæssig. Lad os tænke os at selektion vælges til inddelingsgrund. I den første operation gælder det da om at dele den forelagte kæde i selektionsenheder af 1. grad; den kategori der udgøres af samtlige disse enheder kan vi benævne *funktionskategorien*; herved forstaas altsaa kategorien af de funktiver der registreres ved en enkelt inddeling med en given funktion som inddelingsgrund. Der vil inden for en saadan funktionskategori kunne tænkes fire slags funktiver:

1. funktiver der kun kan optræde som selekterede;
2. funktiver der kun kan optræde som selekterende;
3. funktiver der kan optræde baade som selekterede og som selekterende;
4. funktiver der hverken kan optræde som selekterede eller som selekterende (dvs funktiver der kun indgaar solidariteter og/eller kombinationer, eller som slet ikke indgaar relation).

Hver af disse fire kategorier vil vi kalde en *funktivkategori*; ved *funktivkategorier* forstaar vi altsaa de kategorier der registreres ved leddeling af en funktionskategori efter funktivmuligheder. Inddelingsoperationen gaar ud paa at undersøge hvilke af disse fire paa forhaand mulige funktivkategorier der er realiserede og hvilke der er virtuelle, idet hver af funktivkategorierne paa grundlag af kommutationsprøven inddeles i led; disse led har vi kaldt *elementer*. Naar inddelingen er en deling i selektionsenheder af 1. grad, bliver altsaa elementerne de enkelte selektionsenheder af 1. grad som delingen fører til at registrere.

Lad os som anskueligt eksempel paany tænke paa kædens deling i hovedsætninger og bisætninger. Hovedsætningerne vil høre til funktivkategori 1, bisætningerne til funktivkategori 2; lad os for simplifikationens skyld tænke os at funktivkategori 3 og funktivkategori 4 begge viser sig at være virtuelle. Det er da klart, at denne registrering ikke kan betyde, at hver enkelt bisætning selekterer hver enkelt hovedsætning; den enkelte bisætning forudsætter ikke tilstedeværelsen af en bestemt hovedsætning, men kun af en eller anden hovedsætning; det er altsaa hovedsætningernes kategori der

selekteres af bisætningernes kategori; selektionen bestaar mellem funktivkategorierne indbyrdes, medens den relation der som følge heraf bestaar mellem et led i den ene funktivkategori og et led i den anden funktivkategori, godt kan være en anden, f. ex. en kombination. Det hører til sprogteoriens opgaver at opstille en almindelig kalkyle over hvilke elementrelationer der svarer til givne funktivkategorirelationer.

Dersom inddelingsgrunden er solidaritet eller kombination, alt-saa syntagmatisk reciprocitet, vil funktivkategorierne blive:

1. funktiver der kun kan optræde som solidariske;
2. funktiver der kun kan optræde som kombinerede;
3. funktiver der kan optræde baade som solidariske og som kombinerede;
4. funktiver der hverken kan optræde som solidariske eller som kombinerede (dvs funktiver der kun indgaar selektioner, eller som slet ikke indgaar relation).

Solidariteten resp. kombinationen vil ligeledes her foreligge mellem funktivkategorierne indbyrdes, medens elementerne kan have andre relationer. Vi har set et eksempel paa dette ovenfor (9) under omtalen af de latinske nominalmorfemer: numeruskategorien og kaskategorien har indbyrdes solidaritet, men mellem den enkelte numerus og den enkelte kasus bestaar der kombination.

18. *Synkretisme*. — Vi vil nu kunne behandle det fænomen, der i den klassiske grammatik kendes under benævnelsen *synkretisme* og i den nyere fonologi under navnet *neutralisation*, og som bestaar i at kommutationen mellem to invarianter under givne betingelser kan være ophævet. Velkendte eksempler, som vi godt her kan blive staaende ved, er synkretismen mellem nominativ og akkusativ i neutrum (og i visse andre tilfælde) i latin, og den neutralisation der findes i dansk mellem *p* og *b* i stavelsens finale del (idet man i et ord som *top* i udtalen kan indsætte *p* eller *b* efter behag).

Vi vil i et saadant tilfælde sige at kommutationen under de foreliggende betingelser er *suspenderet*, idet vi indfører følgende almindelige definition: Naar der er givet et funktiv som under visse forudsætninger er til stede og under visse andre forudsætninger er fraværende, siges der under de forudsætninger hvor funktivet er til stede at foreligge *ikrafttræden* af det paagældende funktiv, saa-

ledes at dette under de paagældende forudsætninger siges at være eller træde *i kraft*, — og under de forudsætninger hvor funktivet er fraværende at foreligge *suspension* eller *udebliven* af det paagældende funktiv, saaledes at dette under de paagældende forudsætninger siges at være eller blive *suspenderet* eller at *udeblive*.

En suspenderet mutation mellem to funktiver kalder vi en *overlapping*, og den kategori der etableres af en overlapping vil vi (i begge sprogets planer) kalde en *synkretisme*. Vi udtrykker os altsaa saaledes, at f. ex. nominativ og akkusativ i latin, *p* og *b* i dansk har indbyrdes overlapping eller indgaar overlapping, og at de tilsammen udgør en synkretisme eller hver især indgaar i en synkretisme.

Af definitionerne følger, at naar to størrelser, der under andre betingelser paa grundlag af kommutationsprøven er registrerede som invarianter, under ændrede betingelser indgaar overlapping, vil de under disse ændrede betingelser være varianter, idet under disse betingelser kun deres synkretisme er en invariant. Betingelserne ligger i begge tilfælde i de relationer som de paagældende størrelser indgaar i kæden: kommutationen mellem nominativ og akkusativ i latin (som er i kraft f. ex. i første deklination) suspenderes bl. a., naar nominativ og/eller akkusativ indgaar relation med neutrum; og kommutationen mellem *p* og *b* i dansk (som er i kraft bl. a. i initial stilling: *pære* — *bære*) suspenderes bl. a., naar *p* og/eller *b* indgaar relation med en forudgaaende central stavelsesdel.

Man maa her gøre sig klart, at den relation der i disse tilfælde er relevant er en relation til *varianter*. Den størrelse, hvis tilstedeværelse er en nødvendig forudsætning for overlappingen mellem nominativ og akkusativ, er den varietet af neutrum der er solidarisk med nominativ-akkusativ; og den størrelse, hvis tilstedeværelse er en nødvendig forudsætning for overlappingen mellem *p* og *b*, er den varietet af centrale stavelsesdele der er solidarisk med et efterfølgende *p/b*.

En saadan solidaritet mellem en variant paa den ene side og en overlapping paa den anden side kalder vi en *dominans*; vi siger at den paagældende variant *dominerer* overlappingen, og at overlappingen *domineres af* den paagældende variant¹⁾.

¹⁾ I stedet for *dominans* kan i de her valgte eksempler, med en mere speciel terminus, siges *synkretisering*, idet dominans kan generaliseres til at gælde ogsaa for defektiveringer.

Den fordel der især er forbundet med at stille formaldefinitionerne op paa denne maade er at man videre kan skelne mellem obligatorisk og fakultativ dominans uden at behøve at ty til de sociologiske forudsætninger som disse terminis realdefinition nødvendigvis vilde involvere, og som i bedste fald vilde betyde en komplikation af teoriens forudsætningsapparat og altsaa stride imod simpelhedens princip, og maaske endda, i værste fald, vilde betyde involvering af metafysiske forudsætninger og altsaa i videre forstand stride imod empiriprincippet og specielt kravet om gennemført explicit definieren. Begreber som obligatorisk og fakultativ vilde efter deres hidtidige, explicite eller implicite, realdefinition nødvendigvis forudsætte et sociologisk normbegreb, der helt igennem viser sig undværligt for sprogteorien. Vi kan imidlertid nu simpelt hen definere en *obligatorisk* dominans som en dominans i hvilken den dominerende i forhold til synkretismen er en *varietet*, og en *fakultativ* dominans som en dominans i hvilken den dominerende i forhold til synkretismen er en *variation*: naar overlappingen under givne betingelser indtræder obligatorisk, bestaar der solidaritet mellem den dominerende paa den ene side og paa den anden side synkretismen, kategorien af de størrelser der kan indgaa overlappingen; naar overlappingen under givne betingelser indtræder fakultativt, bestaar der kombination mellem den dominerende og synkretismen.

Synkretismer kan manifesteres paa to forskellige maader: som *sammenfald* eller som *implikationer*. Med et *sammenfald* mener vi en synkretismemanifestation, der fra substanshierarkiets synspunkt er identisk med manifestationen enten af alle eller af ingen af de funktiver der indgaar i synkretismen. De synkretismer der er brugt som eksempler ovenfor manifesteres som sammenfald i hvilke manifestationen af synkretismen er identisk med manifestationen af alle (begge) de funktiver der indgaar i synkretismen. Saaledes har synkretismen af nominativ og akkusativ betydningen 'nominativ-akkusativ' (i forskellige forbindelser medfører denne betydning de varietetsmanifestationer som nominativ og akkusativ ogsaa ellers har); og saaledes udtales synkretismen *p/b* paa samme maade som *p* og *b* ellers udtales (i forskellige forbindelser med de samme varietetsmanifestationer). Et eksempel paa en synkretisme hvor manifestationen ikke er identisk med manifestationen af noget af de

funktiver der indgaar i synkretismen, haves i forskellige vokalers overlappning under givne akcentuelle betingelser i russisk og i engelsk, hvor synkretismen udtales [ə]. Med en *implikation* mener vi en synkretismemanifestation der fra substanshierarkiets synspunkt er identisk med manifestationen af eet eller flere af de funktiver der indgaar i synkretismen men ikke med dem alle. Dersom i et sprog stemt og ustemt konsonant har indbyrdes kommutation, men denne kommutation suspenderes i stillingen foran en anden konsonant saaledes at ustemt konsonant udtales stemt foran stemt konsonant, foreligger der en implikation. Af de funktiver der indgaar implikation siges det eller de funktiver hvis manifestation er identisk med synkretismens at *impliceres af* det andet eller de andre funktiver, og dette eller disse at *implicere* det eller de funktiver hvis manifestation er identisk med synkretismens. I det valgte eksempel vil vi altsaa sige at ustemt konsonant under givne betingelser implicerer stemt konsonant, eller at stemt konsonant under disse betingelser impliceres af ustemt. Dersom synkretismen mellem stemt og ustemt konsonant foregaar saaledes (som det er sædvanligt bl. a. i slaviske sprog), at ikke alene ustemt konsonant udtales stemt foran stemt konsonant, men at ogsaa stemt konsonant udtales ustemt foran ustemt konsonant, er implikationen ikke *ensidig* men *flersidig* (*tosidig*): stemt implicerer ustemt, og ustemt implicerer stemt, under indbyrdes eksklusive betingelser.

Vi gør opmærksom paa at anvendelsen af udtrykket *implikation* stemmer overens med logistikkens og kun er et særtilfælde af den. Implikation er en hvis-saa-funktion, en entailment, blot i vore her givne eksempler ikke mellem sætninger men mellem størrelser af mindre udstrækning: *hvis* man har den glossematiske udtryksstørrelse *p* i givne relation til en givne anden, *saa* faar man *q*. Den logiske entailment mellem sætninger forekommer os blot at udgøre et andet særtilfælde af den sproglige implikation¹).

En synkretisme kan være *opløselig* eller *uopløselig*. At *opløse* en synkretisme vil sige at indføre den synkretismevarietet der ikke indgaar den synkretismen etablerende overlappning. Naar man,

¹) Ligheden lægges saa meget des nærmere naar sætninger som hos J. Jørgensen (*The Journal of Unified Science* VIII, 1939, p. 223 f. og IX, 1940, p. 185 ff.) betragtes som sammensatte navne.

trods synkretismen, i een forbindelse kan erklære *templum* for nominativ og i en anden forbindelse for akkusativ, skyldes det at den latinske synkretisme af nominativ og akkusativ i disse tilfælde er opløselig; opløsningen sker ved inden for kategorien af nominativ og akkusativ, altsaa inden for synkretismen, at udvælge en varietet der ikke indgaar overlappingen (f. ex. nominativvarietetten fra *domus* og akkusativvarietetten fra *domum*) og kunstig indføre denne indholdsstørrelse i *templum* i stedet for den kasusstørrelse der indgaar deri; dette sker i kraft af en analogislutning der beror paa anvendelse af generalisationsprincippet. En synkretisme er kun opløselig naar saadanne analogislutninger er mulige paa grundlag af de resultater som analysen af sprogbygningen giver i hænde. Saadanne generaliserende analogislutninger er ikke mulige over for tilfældet *top*, og synkretismen *p/b* maa vi følgelig her erklære for uopløselig.

En kæde med uopløste opløselige synkretismer kan kaldes *aktualiseret*, en kæde med opløste opløselige synkretismer *ideal*. Denne adskillelse er relevant for adskillelsen mellem fin og grov udtryksnotation, og begge disse arter af notation er altsaa mulige paa sprogbygningsanalysens grundlag.

Naar man opløser en synkretisme og foretager en ideal notation, vil noteringen (nedskrivningen eller udtalen) af synkretismen, repræsenteret som denne er ved et af sine led, i sig selv være en implikation, i hvilken synkretismen implicerer det paagældende led. Det forekommer os at dette forhold vil blive relevant for en analyse af den logiske slutning, der jo efter moderne logikeres opfattelse er en rent sproglig operation og altsaa ogsaa maatte kunne forvente belysning ud fra lingvistiske forudsætninger. Vi har i det foregaaende (10) ment at kunne bestemme den logiske slutning som en analyse af en forudsat sætning. Vi kan nu tilføje den præcisering, at den forudsatte sætning øjensynlig lader sig opfatte som en opløselig synkretisme af sine følgesætninger; den logiske slutning er da en leddeling af den forudsatte sætning, der bestaar i en som implikation fremtrædende opløsning af den foreliggende synkretisme.

Overhovedet forekommer det os at det synkretismebegreb som er naaet ud fra internt faglingvistiske forudsætninger, med fordel vilde kunne udnyttes til en generaliserende belysning ogsaa af forskellige formentlig ikkesproglige foreteelser. Man vil vistnok ad denne vej kunne kaste et vist lys over det almindelige problem om

forholdet mellem klasse og afsnit. For saa vidt et paradigme be-
 trages ikke som en blot sum af sine led (*class as many* i Russells
 terminologi) men som noget fra sine led forskelligt (*class as one*),
 er det en opløselig synkretisme af sine led; ved synkretismens op-
 løsning transformeres en *class as one* til en *class as many*. Det turde
 herefter være klart, at for saa vidt man overhovedet vil forsøge at
 lægge en videnskabelig mening i ordet *begreb*, maa der ved et be-
 greb forstaas en opløselig synkretisme mellem emner (nemlig de
 emner som begrebet subsunerer).

I en synkretisme kan foruden explicite størrelser yderligere ind-
 gaa størrelsen nul, hvilket har en ganske særlig betydning for den
 sproglige analyse. Man har oftere været opmærksom paa nødven-
 digheden af at anerkende existensen af *latente* og af *fakultative*
 sproglige størrelser, særlig »fonemer«¹). Man vil saaledes ud fra
 givne analyseforudsætninger kunne hævde existensen af et latent
d i dansk *mand*, *vand*, fordi et *d* kommer frem i disse udtryk naar
 betingelserne ændres: *mandig*, *vandig*. Ligeledes vil man kunne
 hævde fakultativitet af γ i dansk i stillingen efter *i* og *u* (*yndig*,
kugle). En kort overvejelse er tilstrækkelig til at vise at latens og
 fakultativitet ikke lader sig definere ved suspenderet manifestation;
 de omtalte funktioner er begrundede i sprogbygningen, idet de
 betingelser under hvilke der optræder latens og fakultativitet er
 fastlagte ved relationer i kæden, og beror paa dominans. Latens
 og fakultativitet maa da forstaas som overlappinger med nul. *Latens*
 er en overlapping med nul hvis dominans er obligatorisk (idet den
 dominerende i forhold til synkretismen er en varietet), og et funktiv
 der indgaar latens benævnes *latent*. *Fakultativitet* er en overlapping
 med nul hvis dominans er fakultativ (idet den dominerende i
 forhold til synkretismen er en variation), og et funktiv der indgaar
 fakultativitet benævnes *fakultativt*.

19. *Katalyse*. — Analysen bestaar, som vi har set (9—11), i
 en registrering af funktioner. Naar dette synspunkt anlægges maa
 der forudses den mulighed at registreringen af visse funktioner
 tvinger til, i kraft af solidariteten mellem funktion og funktiv, at

¹) J. Baudouin de Courtenay, *Fakultative Sprachlaute* (*Donum natalicium Schrijnen*,
 1929, p. 38 ff.). Med et latent *h* har A. Martinet opereret ved analysen af fransk (*Bul-
 letin de la Société de linguistique de Paris* XXXIV, 1933, p. 201 f.).

interpolere visse funktiver der ikke ad anden vej vilde være tilgængelige for erkendelse. Denne interpolation kalder vi *katalyse*.

Katalysen er i praxis en nødvendig forudsætning for analysens gennemførelse. Analysen af latin maa f. ex. kunne føre os til det resultat at præpositionen *sine* selekterer (styrer) ablativ (9), hvorved i henhold til definitionerne menes at tilstedeværelsen af en ablativ i teksten er en nødvendig betingelse for tilstedeværelsen af *sine* (men ikke omvendt). Det er klart at en saadan konstatering ikke kan naas blot paa grundlag af en mekanisk iagttagelse af de størrelser der indgaar i faktisk foreliggende tekster. Der kunde meget vel tænkes en faktisk foreliggende text hvor *sine* var til stede uden en ledsagende ablativ, nemlig hvis teksten af en eller anden grund var afbrudt og ufuldendt (en molesteret indskrift, et fragment, en ufuldført skriftlig eller mundtlig ytring). Overhovedet maa registreringen af enhver konnexion forudsætte at den slags uberegnelige tilfældigheder ved sprogets udøvelse (*accidents de la parole*) paa forhaand er eliminerede. Og de fænomener i faktiske tekster der vilde hindre en mekanisk registrering af konnexioner begrænser sig ikke til den slags utilsigtede forstyrrelser. Det er bekendt nok at saavel aposiopesen som forkortelsen indgaar som et stadigt og væsentligt led i sprogudøvelsens økonomi (man tænke paa ytringer som: *Mon!*, *Hvis jeg havde!*, *Parce que!* osv osv). Dersom man ved analysen var henvist til at registrere relationer paa dette grundlag vilde man efter al sandsynlighed (imod videnskabens hensigt, cf 16) kun kunne naa til at registrere lutter kombinationer.

Kravet om udtømmende beskrivelse bevirker imidlertid at man, samtidig med at man registrerer disse aposiopeser o. lgn., tillige erkender dem som saadanne, idet analysen tillige skal registrere den relation som de faktisk iagttagne størrelser har udadtil, de konnexioner der viser ud over den foreliggende størrelse og hen til noget uden for denne liggende. Stilles man over for en latinsk text der afbrydes med et *sine*, lader der sig yderligere registrere en konnexion (selektion) til en ablativ, dvs forudsætningen for *sine* lader sig interpolere, og tilsvarende i alle andre tilfælde. Denne interpolation af en grund bag en følge sker i henhold til generalisationsprincippet.

Paa den anden side maa man ved katalysen paase at der ikke i teksten indsuppleres mere end der er tydelige bevisligheder for. I

tilfældet *sine* véd vi med sikkerhed at der forudsættes en ablativ; om en latinsk ablativ véd vi nu videre, at ogsaa den har sine forudsætninger: den forudsætter visse andre morfemers koexistens i kæden; og om den morfemkæde der herved fremkommer véd vi at den forudsætter koexistensen af et tema. Da imidlertid ablativen ikke er solidarisk med et bestemt morfem af hver kategori men kun med visse morfemkategorier (17), og da en morfemkæde indbefattende en kasus, en numerus og et genus samt eventuelt et komparationsmorfem ikke har konnexion til et bestemt nominaltema men til kategorien af samtlige nominaltemaer, er vi ikke berettigede til ved det omtalte *sine* at indkatalysere noget bestemt nomen i ablativ. Det der indkatalyseres er da i de fleste tilfælde ikke en enkeltstørrelse men en uopløselig synkretisme mellem alle de størrelser som kunde tænkes mulige paa den paagældende »plads« i kæden. Ved *sine* er vi saa heldig stillede at vi véd at det er en ablativ og kun en ablativ der kan være tale om som forudsætning; men med hensyn til de størrelser som ablativen videre forudsætter véd vi kun at det er en eller anden numerus, et eller andet genus, et eller andet komparationsmorfem (naturligvis inden for de muligheder som latin i sit inventar disponerer over), og et eller andet tema. I virkeligheden forudsætter den forskelsløst en hvilken som helst af disse størrelser, og katalysen maa da heller ikke gaa længere end til konstateringen heraf.

Katalyse definerer vi som en registrering af konnexioner gennem erstatning af een størrelse med en anden til hvilken den har substitution. I vort eksempel er *sine* den erstattede størrelse, *sine* + ablativ (+ de hermed konnexe synkretismer) den erstattende størrelse. Den erstattende størrelse er altid saaledes lig med den erstattede (*katalyserede*) størrelse + en interpoleret eller indsuppleret (*indkatalyseret*) størrelse. Om den indkatalyserede størrelse gælder, som vi har set, at den ofte, men ikke nødvendigvis, er en synkretisme, samt endvidere at den ofte, men ikke nødvendigvis, er latent (latente størrelser kan overhovedet kun registreres gennem en katalyse, under anvendelse af generalisationsprincippet), og endelig, at den altid og nødvendigvis, hvis den er en indholdsstørrelse, har udtrykket nul, og, hvis den er en udtryksstørrelse, har indholdet nul; dette sidste er en følge af definitionens krav om substitution mellem den erstattede og den erstattende størrelse.

20. *Analysens størrelser.* — Væsentlig paa grundlag af de overvejelser og begrebsbestemmelser som der er gjort rede for i de foregaaende afsnit af nærværende skrift, præciserede og supplerede med det fornødne antal regler af mere teknisk art, foreskriver sprogteorien nu en *textanalyse*, der fører til bag den for sansesiagttagelse umiddelbart tilgængelige »substans« at erkende en sproglig form, og bag teksten et sprog (system) bestaaende af *kategorier* af hvis definitioner man kan deducere sprogets mulige *enheder*. Kærnen i denne procedure er en katalyse, gennem hvilken formen indkatalyseres til substansen, og sproget indkatalyseres til teksten. Proceduren er i den forstand rent formal, at den betragter sprogets enheder som bestaaende af et antal figurer for hvilke der gælder bestemte omformningsregler. Disse regler udfindes uden hensyn til den substans hvori figurerne og enhederne manifesteres; det sproglige hierarki og følgelig ogsaa den sproglige deduktion er uafhængige af det fysiske og psykologiske og overhovedet af de ikkesproglige hierarkier og deduktioner som vilde kunne føre til en beskrivelse af »substansen«. Man maa derfor ikke af denne deduktive procedure vente nogen betydningslære eller nogen lydlære, men baade for sprogets udtryk og for sprogets indhold kun en »sproglig algebra«, der udgør det formale grundlag for en tilordning af ikkesproglige »substans«-deduktioner. De »algebraiske« størrelser med hvilke proceduren opererer har ingen naturgiven benævnelse, men maa naturligvis benævnes paa en eller anden maade; denne benævnelse er vilkaarlig og hensigtsmæssig, i overensstemmelse med sprogteoriens hele karakter. I benævnelseernes vilkaarlighed ligger at de intet involverer om manifestationen; i deres hensigtsmæssighed ligger at de vælges saaledes at det paa den simplest mulige maade bliver muligt at tilordne oplysninger om manifestationen. Paa grund af det arbitrære forhold mellem form og substans vil en og samme sprogformsstørrelse kunne manifesteres af helt forskellige substansformer, naar man gaar fra eet sprog til et andet; projektionen af formhierarkiet paa substanshierarkiet kan fra sprog til sprog blive væsentlig forskellig.

Proceduren beherskes af de til grund lagte principper (3, 6, 14), af hvilke vi yderligere, særlig til brug for textanalysen, kan deducere følgende princip, som vi kalder *princippet om udtømmende beskrivelse*:

Enhver inddeling (resp. ethvert inddelingskomplex) i hvilken (hvilket) funktiver registreres med en given funktion som inddelingsgrund, skal anlægges saaledes, at den (det) modsigelsesfrit fører til registrering af det højest mulige antal realiserede funktivkategorier inden for det højest mulige antal funktionskategorier.

Af dette princip følger i praxis at der ikke ved textens deling maa overspringes noget inddelingstrin som kunde tænkes at give funktionelt udbytte (sml 13), og at analysen maa bevæge sig fra de invarianter der har den største tænkelige udstrækning til de invarianter der har den mindste tænkelige udstrækning, saaledes at der imellem disse to yderpunkter gennemløbes saa mange derivatgrader som overhovedet muligt.

Allerede herved afviger analysen væsentlig fra den traditionelle. Denne medtager nemlig hverken de textdele der har meget stor udstrækning eller de textdele der har meget lille udstrækning. En udtrykkelig eller stiltiende tradition vil, at lingvistens arbejde begynder med en deling af perioder i sætninger, medens behandlingen af større textdele, periodeforbindelser o. lgn., menes at kunne henvises til andre videnskaber, hovedsagelig vel til logik og psykologi. Lingvisten eller grammatikeren skulde altsaa, stillet over for en uanalyseret text som f. ex. den der udgøres af alt hvad der er skrevet og sagt paa dansk, kunne springe hovedkulds ned til et trin hvor denne opløses i sætninger; teoretisk maa han formentlig saa forudsætte at der er foretaget en logisk-psykologisk analyse af de større textdele, men opfattelsen er endda at han i praxis ikke behøver at bekymre sig om hvorvidt en saadan analyse ogsaa virkelig er foretaget eller ej, og hvorvidt den er foretaget paa en maade der fra lingvistens synspunkt tør kaldes tilfredsstillende.

Det spørgsmaal vi her rejser er ikke et spørgsmaal om praktisk arbejdsdeling men om emnernes definatoriske placering. Det er fra dette synspunkt givet at textanalysen tilfalder lingvisten som en uundgaaelig forpligtelse, ogsaa for de textdeles vedkommende der har større udstrækning. Texten søges delt med selektion og med reciprocitet som inddelingsgrund, og ved hver enkeltinddeling skal der søges de dele som har den største udstrækning. Og det er let at se at en sproglig text af meget stor eller af ubegrænset udstrækning frembyder mulighed for deling i dele af stor udstrækning definerede ved indbyrdes selektion, solidaritet eller kombination.

Den allerførste af disse delinger er delingen i indholdslinien og udtrykslinien der har indbyrdes solidaritet. Idet disse videredeles hver for sig, vil der blive mulighed og nødvendighed bl. a. for en inddeling inden for indholdslinien i litterære genrer og herunder for en inddeling af videnskaberne i forudsættende (selekterende) og forudsatte (selekterede). Litteraturvidenskabens og den almindelige videnskabslæres systematik finder saaledes deres naturlige plads inden for sprogteoriens rammer, og under videnskabernes inddeling maa sprogteorien komme til i sig at indbefatte sin egen definition. Paa et mere fremskredet trin af proceduren maa de større textdele videredeles i forfatterskaber, værker, kapitler, paragraffer o. lgn., paa basis af deres indbyrdes forudsætningsforbindelser, og derefter paa samme maade perioderne og sætningerne, hvorved bl. a. slutninger vil blive delt i præmisses og konklusion — aabenbart et trin af sproganalysen, hvor den formelle logik maa placere en væsentlig del af sine problemer. I alt dette øjnes en betydelig udvidelse af sprogteoriens perspektiv, rammer og ydeevne, og et grundlag for et motiveret og organiseret samarbejde mellem lingvistikken i snævrere forstand og en række andre discipliner der hidtil, aabenbart mere eller mindre med urette, i regelen har været betragtet som beliggende uden for sprogvidenskabens kreds.

I analysens slutoperationer vil sprogteorien føre til en deling der fører ned til størrelser af mindre udstrækning end de der hidtil har været anset for de irreduktible invarianter. Dette gælder ikke blot i indholdsplanet, hvor vi har set at den klassiske sprogvidenskab er meget langt fra at have ført analysen til bunds, men ogsaa i udtryksplanet. I begge planer vil delingen med relation som inddelingsgrund ende i en inventariering af *taxemer*, dvs. virtuelle elementer; for udtryksplanets vedkommende vil taxemerne grosso modo være de sprogformer der manifesteres af fonemer, hvorved der dog er at tage det forbehold, at en efter simpelhedens princip strengt gennemført analyse ofte fører til væsentlig andre resultater end de hidtil forsøgte fonematiske analyser. Det vides imidlertid at disse taxemer i regelen lader sig videredele paa grundlag af en *universel* inddeling, der fremkommer ved deres indordning paa grundlag af særlige regler i to-, tre- eller flerdimen-

sionale systemer¹⁾). Disse særlige regler, som beror paa at de sproglige elementer under en og samme kategori ikke er blot numerativt men ogsaa kvalitativt forskellige, kan vi ikke her komme ind paa²⁾, men maa nøjes med rent principielt at paapege det hidtil af sprogforskerne upaaagtede forhold, at naar et taxeminventar »opstilles i system«, medfører dette som logisk konsekvens en yderligere deling af det enkelte taxem. Lad os f. ex. tænke os at der i en kategori registreres et inventar paa 9 taxemer, og at disse ud fra de særlige regler for kvalitativ fordeling lader sig opstille i et todimensionalt system med 3 led i hver dimension, saaledes at de 9 lader sig beskrive som et produkt af 3×3 . Selve dimensionsleddene vil da være taxemdele, idet hvert af de 9 taxemer nu fremtræder som en enhed indbefattende eet led af den ene dimension og eet led af den anden dimension. De 9 taxemer lader sig herefter beskrive som produkter af $3 + 3 = 6$ invarianter, nemlig dimensionsleddene, hvorved der er opnaaet en simplere beskrivelse, og det præciserede reduktionsprincip (14) i højere grad imødekommet. De to dimensioner vil, qua kategorier, have indbyrdes solidaritet, og hvert led i den ene dimension vil have kombination til hvert led i den anden dimension. Dimensionsleddene vil paa denne maade fremtræde som taxemdele og som de irreduktible invarianter. Om en saadan »opstilling i system« af et taxeminventar lader sig gennemføre afhænger væsentlig af inventarets omfang. Saa snart det lader sig gennemføre vil det blive dimensionsleddene og ikke taxemerne der er analysens endepunkter; disse endepunkter benævner vi *glossemer*, og hvis vi forudsætter at eet udtrykstaxem gennemgaaende manifesteres af eet fonem, vil altsaa et udtryksglossem gennemgaaende manifesteres af en fonemdel.

Efter at textanalysens syntagmatiske deduktion er bragt til ende foretages en paradigmatiske deduktion, i hvilken sproget leddeles i *kategorier*, paa hvilke textanalysens taxemkategorier af højeste grad

¹⁾ Se t. ex. systemopstillingerne i forf., *La catégorie des cas I—II* (*Acta Jutlandica* VII, 1 og IX, 2, 1935—37). Tilsvarende systemer lader sig opstille for udtryksplanet.

²⁾ Se *La catégorie des cas I*, p. 112 ff. Jf. nu Jens Holt, *Etudes d'aspect* (*Acta Jutlandica* XV, 2, 1943), p. 26 f. En samlet fremstilling af denne side af sprogteorien (forelagt i Lingvistkredsen ²⁷/₄, 1933) er for tiden i trykken under titlen *Structure générale des systèmes grammaticaux* i Lingvistkredsens publikationer (antagelig *Travaux du Cercle linguistique de Copenhague* I).

fordeles, og hvoraf man alter gennem en *syntese* kan deducere sprogets mulige *enheder*. Det viser sig herigennem at sprogets to sider (planerne) har fuldkommen analog kategoriel opbygning, en opdagelse der forekommer os at være af vidtrækkende betydning for en forstaaelse af sprogets strukturprincip eller overhovedet af sprogets »væsen«. Det viser sig ogsaa, at en saadan konsekvent gennemført sprogbeskrivelse paa grundlag af empiriprincippet ikke rummer mulighed for en syntax, ej heller for en ordklasselære; syntaxens størrelser er, som vi har set, for største delen varieteter, og den antikke grammatiks »ordklasser« er størrelser der i omdefinert form vil genfindes paa vidt forskellige pladser inden for enhedernes hierarki.

Kategori-læren forudsætter imidlertid et saa omfattende og saa nøje sammenhængende apparat af termini og definitioner, at dens enkeltheder ikke kan omtales med udbytte uden at man fremstiller den i fuldt omfang; den kan derfor, saavel som enhedslæren der determinerer den, ikke afhandles i teoriens prolegomena.

21. *Sprog og ikkesprog*. — I henseende til valg og afgrænsning af emne har vi i de forudgaaende paragraffer (cf 7) fulgt sprogvidenskabens hidtidige opfattelse, idet vi har betragtet *det »naturlige« talesprog* som eneste genstand for sprogteorien. Men vi har samtidig (7) stillet en udvidelse af synskredsen i udsigt, og tiden er nu inde til i de følgende paragraffer (21—23) at foretage denne. Herved betoner vi at disse videre perspektiver ikke kommer til som nogle vilkaarlig tilføjede og i og for sig undværlige udenværker, men at de tværtimod, *netop ud fra den blotte betragtning af talesproget*, udspringer deraf med nødvendighed og paatrænger sig med uundgaaelig logisk konsekvens. Lingvisten ser sig, naar han vil klargøre sig sin videnskabs emne, tvunget ud i omraader der efter traditionel opfattelse ikke er hans. Dette har for saa vidt allerede præget den hidtidige fremstilling, som den faglige problemstilling tvinger til en mere almen erkendelsesteoretisk indstilling ud fra de faglige forudsætninger.

Det er i virkeligheden klart ved første blik at ikke alene de helt almindelige betragtninger vi er blevet ført til at anstille men ogsaa de tilsyneladende mere specielle termini vi har indført ikke blot finder anvendelse paa det »naturlige« talesprog men maa have

anvendelse paa sprog i en langt videre forstand. Netop fordi teorien er anlagt saaledes at sprogformen anskues uden hensyn til »substansen« (meningen) vil det indførte apparat kunne anvendes paa enhver struktur hvis form er analog med talesprogets. Vore eksempler har været taget fra talesproget, og vi er selv gaaet ud fra talesproget, men det vi er ført til at opstille, og det vi har exemplificeret, er øjensynlig ikke specifikt for talesproget men har en videre rækkevidde; saaledes har læren om funktioner og deres inddeling (9—11, 17), om tegn (12), om udtryk og indhold, form, substans og mening (13, 15), om kommutation og substitution, varianter og invarianter og varianternes inddeling (14, 16), om klasse og afsnit (10, 18) og om katalyse (19) universel karakter for tegnsystemer (eller for figursystemer med tegnformaal) i det hele. Det »naturlige« talesprog lader sig med andre ord beskrive paa grundlag af en teori der er yderst lidet specifik, og som maa indebære videre konsekvenser.

Til dels har det været uundgaaeligt allerede at vise dette. Vi har ment at kunne hævde den universelle karakter af begreberne forløb og system og af deres sammenspil (2), og vi er i konsekvens af vore synspunkter over for talesproget blevet ført til i dettes teori at indbefatte væsentlige sider af litteraturvidenskaben, den almindelige videnskabslære og den formelle logik (20), og har ikke kunnet undgaa at gøre snublende nærliggende bemærkninger om den logiske slutnings natur (10, 18).

Samtidig er vi blevet ført til at anskue en uoverskuelig række fagvidenskaber uden for lingvistikken som udgørende læren om den sproglige indholdsmening, og for saa vidt til at drage en grænse mellem sprog og ikkesprog (15), hvis foreløbighed vi dog har betonet.

Den opstillede sprogteori staar og falder med det til grund lagte princip, som vi har kaldt empiriprincippet (3). Dette fører os til (med de nødvendige forbehold over for selve terminologien, cf 13, 15) med logisk nødvendighed at akceptere Saussures distinktion mellem form og »substans«, hvorefter videre følger, at »substansen« ikke i sig selv kan være sprogdefinerende. Man maa kunne tænke sig flere substanser, der fra substanshierarkiets synspunkt er væsensforskellige, tilordnede en og samme sprogform; det arbitrære forhold mellem sprogform og mening gør dette til en logisk nødvendighed.

Den klassiske fonetiks herskerstilling igennem lange tidsrum har iøvrigt bevirket at endogsaa begrebet det »naturlige« talesprog er blevet indskrænket i lingvisternes opfattelse paa en maade der er paaviseligt uempirisk, dvs uhensigtsmæssig fordi ikke-udtømmende. Man har tænkt sig at talesprogets udtrykksubstans udelukkende skulde bestaa af »lyd«. Som især Zwirner i nyeste tid har gjort opmærksom paa, har man herved overset at talen ledsages af og at visse taledede kan erstattes af mimik og gestus, og at i virkeligheden, som Zwirner siger, ikke blot de saakaldte taleorganer (hals, mund og næse) men hele den tværstribede muskulatur medvirker ved udøvelsen af det »naturlige« talesprog¹⁾.

Videre kan det lade sig gøre at erstatte den usuelle lydlig-mimisk-gestikulatoriske substans med en hvilken som helst anden der under ændrede ydre omstændigheder frembyder sig som egnet dertil. Saaledes kan en og samme sprogform manifesteres udelukkende i skrift, saaledes som det sker ved fonetisk eller fonematisk notation og i de saakaldte lydrette ortografier som f. ex. den finske. Her er en grafisk »substans«, der udelukkende henvender sig til øjet og ikke for at opfattes eller forstås behøver at transponeres til en lydlig, indført i stedet for denne. Og denne grafiske »substans« kan, netop fra et substanssynspunkt, være af helt forskellig art. Ogsaa andre »substanser« kan indtræde; man behøver blot at tænke paa orlogsmarinernes flagkoder, der meget vel kan bruges til at manifestere et »naturligt« sprog, f. ex. engelsk, eller paa de døvstummes haandalfabet.

Her gør man ofte to modbetragtninger gældende. Den ene er at alle disse substanser er »afledte« i forhold til den lydlig-mimisk-gestikulatoriske og »kunstige« i modsætning til dennes »naturlighed«; der kan endda, siger man, forekomme saadanne »afledninger« af flere grader, som naar en flagkode eller et haandalfabet er afledt af skriften, som igen er afledt af det »naturlige« sprog. Den anden modbemærkning er at en anden »substans« i mange tilfælde er ledsaget af en ændret sprogform; saaledes er ikke alle ortografier »lydrette« men vilde ved analyse føre til opstilling af et andet taxeminventar og maaske til dels andre kategorier end talesproget.

Den første af disse modbemærkninger er irrelevant, fordi det at

¹⁾ Eberhard Zwirner & Kurt Zwirner, *Archives néerlandaises de phonétique expérimentale* XIII, 1937, p. 112.

en manifestation er »afledet« i forhold til en anden ikke tjener til at afkræfte at den faktisk er en manifestation af den betragtede sprogform. Hertil kommer at det ikke altid er saa givet hvad der er afledet og hvad ikke; man maa ikke glemme at bogstavskriftens opfindelse skjuler sig i forhistorien¹⁾, saa at hævdelser af at den hviler paa en lydlig analyse kun er een af de mulige diakroniske hypoteser; den kan ogsaa have beroet paa en formal analyse af sprogstrukturen²⁾. Men desuden er diakroniske betragtninger, som det er bekendt nok fra nyere sprogvidenskab, irrelevante for den synkroniske beskrivelse.

Den anden modbemærkning er irrelevant, fordi den ikke rokker ved det almindelige faktum, at en sprogform er manifesteret i den betragtede substans. Iagttagelsen har imidlertid interesse ved at vise at der til et og samme indholdssystem kan svare forskellige udtrykssystemer. Sprogteoretikerens opgave bliver herefter ikke blot den at beskrive det faktisk foreliggende udtrykssystem men at beregne hvilke udtrykssystemer der overhovedet er mulige som udtryk for et givet indholdssystem, og *vice versa*. Men det er en kendsgerning, som let lader sig eftervise experimentelt, at et hvilket som helst sprogligt udtrykssystem kan manifesteres i vidt forskellige udtrykssystemer³⁾.

Saaledes kan der ogsaa til et og samme sprogbygningssystem tilordnes forskellige lydige sprogbrug og forskellige skriftlige sprogbrug. Et sprog kan undergaa en forandring der er af rent lydlig art uden at sprogbygningens udtrykssystem berøres deraf, og ligeledes en forandring der er af rent semantisk art uden at sprogbygningens indholdssystem berøres deraf. Kun ad denne vej er det

¹⁾ B. Russell gør med fuld ret opmærksom paa at man ingen midler har til at afgøre om skriften eller talen er den ældste menneskelige ytringsform (*An Outline of Philosophy*, London 1927, p. 47).

²⁾ Se herom forf., *Archiv für vergleichende Phonetik* II, 1938, p. 211 f.

³⁾ Om forholdet mellem skrift og tale se A. Penttilä & U. Saarnio i *Erkenntnis* IV, 1934, p. 28 ff., samt H. J. Uldall i *Congrès international des sciences anthropologiques et ethnologiques, Compte rendu de la deuxième session*, København 1939, p. 374. Ældre betragtninger over og analyser af skrift fra et strukturelt synspunkt især af J. Baudouin de Courtenay, *Об отношении русского письма к русскому языку*, St. Petersburg 1912, og F. de Saussure, *Cours*², især p. 165. Jf. desuden en nylig fremkommen men ret uklar afhandling af Josef Vachek, *Zum Problem der geschriebenen Sprache (Travaux du Cercle linguistique de Prague VIII)*, 1939, p. 94 ff.). En analyse af skrift uden hensyn til lyd er endnu ikke gennemført.

muligt at skelne mellem *lydforskydninger* og *betydningsforskydninger* paa den ene side og *formforskydninger* paa den anden.

Ud fra vor hele grundbetragtning er der egentlig intet som helst overraskende i alt dette. Sprogformens størrelser er af »algebraisk« natur og har ingen naturgiven benævnelse; de kan derfor benævnes vilkaarligt paa mangfoldige maader.

Disse forskellige mulige substansbenævnelser vedrører ikke sprogbygningens teori. Dennes holdning er uafhængig heraf. Teoretikerens hovedopgave er en definatorisk fastlæggelse af sprogets strukturprincip, ud fra hvilket han deducerer en almindelig kalkyle der former sig som en typologi hvis kategorier er de enkelte sprog eller rettere de enkelte sprogtyper; alle muligheder maa her være forudsætte, ogsaa saadanne, der i erfaringens verden er virtuelle eller henstaar uden »naturlig« eller »faktisk forefunden« manifestation.

I denne almindelige kalkyle er der for den enkelte strukturtype ikke involveret noget om manifesterethed men kun om manifesterbarhed, og vel at mærke om manifesterbarhed i en hvilken som helst substans. Substansen er altsaa ikke en nødvendig forudsætning for sprogformen, men sprogformen en nødvendig forudsætning for substansen. *Manifestationen* er med andre ord en selektion i hvilken sprogformen er konstanten og substansen den variable; vi formaldefinerer manifestation som en selektion mellem hierarkier og mellem derivater af forskellige hierarkier. Konstanten i en manifestation (den *manifesterede*) kan i tilslutning til Saussure kaldes *formen*; er formen et sprog, kalder vi den *sprogbygningen*. Den variable i en manifestation (den *manifesterende*) kan i tilslutning til Saussure kaldes *substansen*; en substans der manifesterer en sprogbygning kalder vi en *sprogbrug (usus)*.

Ud fra de i det foregaaende givne forudsætninger føres vi til at formaldefinere et *sprog* som *et hierarki, af hvis afsnit et hvilket som helst tillader en videreinddeling i klasser definerede ved indbyrdes relation, saaledes at en hvilken som helst af disse klasser tillader en inddeling i derivater definerede ved indbyrdes mutation.*

Denne definition, som ikke er andet end den formale konsekvens af alt hvad vi hidtil har udviklet, tvinger lingvisten til ikke blot at betragte talesproget eller overhovedet det »naturlige« sprog, dagligsproget, som sit emne, men enhver struktur der er analog

med det og tilfredsstillende den givne definition. Talesproget lader sig kun anskue som et særtilfælde af dette almindeligere emne, og dets specifikke egenskaber, som kun beror i sprogbrugen, vedrører ikke den givne definition.

Atter her tilføjer vi gerne at det drejer sig om ikke i saa høj grad er den praktiske arbejdsdeling som selve den definatoriske placering. Lingvisten kan og bør i sit forskningsarbejde koncentrere sig om »dagligsproget« og overlade til andre, der har bedre forudsætninger end han, hovedsagelig til logistikerne, at udforske andre sprogstrukturer; men lingvisten kan ikke ustraffet studere dagligsproget uden den videre horisont der sikrer hans orientering over imod disse analoge strukturer; han kan endda have direkte praktisk fordel deraf, fordi nogle af disse strukturer er simple i deres opbygning end talesproget er, og derfor egner sig som modeller til et forberedende studium. Desuden er det herigennem, ud fra rent lingvistiske forudsætninger, blevet klart, at et særdeles intimt samarbejde mellem logistik og lingvistik i denne henseende er paakrævet.

At dagligsproget eller talesproget ikke lader sig studere isoleret har man fra lingvistisk side vidst siden Saussure. Saussure krævede, som basis for lingvistikken i snævrere forstand, etableringen af en lære om tegnsystemer i almindelighed, en disciplin som han døbte *semiologi* (af $\sigma\mu\epsilon\iota\omicron\nu$ 'et tegn'). Der har derfor ogsaa i aarene før den anden verdenskrig i enkelte lingvistiske eller lingvistisk orienterede og grundlagsinteresserede kredse, navnlig i Tjekoslovakiet, været gjort betydningsfulde tilløb til paa en almenere semiologisk basis at studere andre tegnsystemer end dagligsproget, især folke- dragter, kunst og litteratur¹).

I Saussures *Cours* tænkes ganske vist denne almene disciplin

¹) Jf. bl. a. P. Bogatyrev, *Přehled k strukturální etnografii (Slovenská Miscellanea, Bratislava 1931)*; id., *Funkčno-štruktúrna metoda a iné metody etnografie i folklóristiky (Slovenské pohľady LI 10, 1935)*; id., *Funkcie kroja na moravskom Slovensku (Spisy národopisného odboru Matice slovenskej I, Matica Slovenská 1937)* (fransk résumé p. 68 ff.). Jan Mukařovský, *Estetická funkce, norma a hodnota jako sociální fakty (Fonction, norme et valeur esthétiques comme faits sociaux)*, Praha 1936; id., *L'art comme fait sémiologique* (et fra forfatteren tilgaaet særtryk med denne titel, ikke forsynet med oplysning om publikationssted, og denne for tiden uerholdelig). — Et samlet forsøg til en almen semiologi er nylig gjort af E. Buysens, *Les langages et le discours (Collection Lebègue)*, Bruxelles 1943.

opstillet væsentlig paa sociologisk og psykologisk basis, omend Saussure samtidig skitserer noget der kun kan forstås som en lære om den rene form, en opfattelse af sproget som en abstrakt omformningsstruktur, som han belyser ud fra en betragtning af analoge strukturer, idet han indser at væsentlige træk af den semiologiske struktur, maaske alle væsentlige, genfindes i de strukturer man kalder *spil*, bl. a. i skakspillet, som han dærfør vier en stor opmærksomhed. Det er disse synspunkter som maa rykkes i forgrunden naar man vil forsøge at opbygge lingvistikken i videre forstand, »semiologien«, paa *immanent* basis. Og det er gennem disse synspunkter, at der vil blive baade mulighed og nødvendighed for et intimt samarbejde mellem lingvistik og logistik. Nyere logistikere har netop gjort tegnsystemer og spilsystemer til deres centrale emne og anskuet disse som abstrakte omformningssystemer, og er dærfved fra deres side blevet ført til ønsket om et studium ogsaa af selve dagligsproget fra disse synspunkter¹⁾.

I en ny forstand synes det da frugtbart og nødvendigt at anlægge et fællessynspunkt for en stor række videnskaber, fra litteratur-, kunst- og musikvidenskab og den almindelige historie helt over til logistik og matematik, saaledes at disse fra dette fællessynspunkt midtpunktsamles omkring en problemstilling der er defineret lingvistisk. De vil hver paa sin maade kunne bidrage til den almene videnskab om sproget ved at undersøge i hvilket omfang og paa hvilken maade deres emner lader sig underkaste en analyse der er i overensstemmelse med sprogteoriens fordringer, og der vilde formentlig ad denne vej kunne kastes nyt lys over disse discipliner og fremkaldes en selvbesindelse inden for disse. Der burde ad denne vej gennem et til alle sider frugtbringende samarbejde kunne tilvejebringes en almindelig tegnstrukturernes encyklopædi.

Inden for denne usædvanlig omfattende problemkreds skal to specialspørgsmaal i øjeblikket interessere os. For det første: hvilken plads kan der inden for denne sprogstrukturernes totalitet tænkes tildelt dagligsproget? Og for det andet: hvor ligger grænsen mellem sprog og ikkesprog?

Et *dagligsprog* lader sig definere som en paradigmatiske hvis para-

¹⁾ Hovedværket er Rudolf Carnap, *Logische Syntax der Sprache*, Wien 1934; udvidet udg. *The Logical Syntax of Language*, 1937.

digmer manifesteres af alle meninger, og en *text* tilsvarende som en syntagmatik hvis kæder manifesteres af alle meninger. Ved en *mening* forstaar vi en klasse af variable der manifesterer mere end een kæde under mere end een syntagmatik, og/eller mere end eet paradigme under mere end een paradigmatic. Et dagligsprog er i praxis et sprog til hvilket alle andre sprog lader sig oversætte, baade alle andre dagligsprog og alle andre tænkelige sprogstrukturer; denne oversættelighed beror paa at dagligsprogene, og de alene, er i stand til at forme en hvilken som helst mening¹⁾; i et dagligsprog, og kun i et dagligsprog, kan man »syste med det uudsigelige indtil det er udsagt«. Det er denne egenskab der overhovedet gør dagligsproget brugbart som dagligsprog, egnet til at gøre fyldest i en hvilken som helst situation. Hvorpaa denne mærkelige egenskab beror kan vi ikke her undersøge; der er ingen tvivl om at den beror paa en strukturejendommelighed, som vilde kunne belyses sikrere dersom vi vidste mere om ikkedagligsprogenes specifikke struktur. Det ligger nær at antage at grunden ligger i den ubegrænsede mulighed for tegndannelse og de meget frie regler for enhedsdannelser af stor udstrækning (perioder o. lgn.) som gælder i ethvert dagligsprog, og som paa den anden side bevirker at dagligsproget tillader falske, inkonsekvente, upræcise, uskønne og uetiske formuleringer lige saa vel som sande, konsekvente, præcise, skønne og etiske. Dagligsprogets grammatiske regler er uafhængige af enhver vurderingsmaalestok, logisk, æstetisk eller etisk, og dagligsproget er overhovedet uafhængigt af ethvert specifikt formaal.

Naar man vil undersøge grænsen mellem sprog og ikkesprog ligger det paa forhaand nær at antage at spil ligger nær ved denne grænse eller maaske paa selve grænsen. For bedømmelsen af spilenes struktur, i sammenligning med sprogstrukturer der ikke er spil, er det ikke uinteressant at sammenligne den maade paa hvilken spilstrukturer hidtil er blevet bedømt, uafhængigt af hinanden, fra lingvistisk og fra logistisk side. Fra logistisk side har man lagt vægt paa at et spil som f. ex. skakspillet er et omformningssystem af principielt samme struktur som et sprog (f. ex. et matematisk tegnsprog), og man er mest tilbøjelig til at betragte spillet, som det

¹⁾ Vi har gjort denne iagttagelse uafhængigt af den polske logiker Alfred Tarski (*Studia philosophica* I, Lwów 1935); se J. Jørgensen, *Træk af deduktionsteoriens udvikling i den nyere tid* (Festskrift udg. af Københavns Universitet nov. 1937), p. 15.

simple modeltilfælde, som normgivende for opfattelsen af sproget. Fra lingvistisk side har man set analogien i at spillet er et system af værdier, analoge med økonomiske værdier, og betragtet sproget og andre værdisystemer som normgivende for opfattelsen af spil. De to synsmaader har deres forklaring i de historiske forudsætninger. Logistikkens tegnteori har sit udgangspunkt i Hilberts metamatematik, hvis idé var at betragte det matematiske tegnsystem som et system af udtryksfigurer under fuldstændig bortseen fra deres indhold og beskrive dets omformningsregler paa samme maade som man kan beskrive reglerne for et spil uden hensyn til en mulig interpretation. Dette overførtes af de polske logikere til deres »meta-logik« og udførtes sluttelig af Carnap i en tegnteori hvor principielt alt sprog betragtes som et blot og bart udtrykssystem uden hensyn til indholdet. I ethvert metasprog, dvs i enhver sprogbeskrivelse, skulde herefter en *inhaltliche Redeweise* kunne erstattes af en *formale Redeweise*¹⁾. Lingvistikkens tegnteori dærimod har dybe rødder tilbage i den tradition, ifølge hvilken et tegn er defineret ved sin betydning, en tradition som Saussure endnu kæmper med, og som han præciserer og berigtiger ved indførelsen af værdibegrebet, hvis konsekvens er anerkendelsen af indholdsformen og af tegnets tosidethed, der fører til en tegnteori der bygger paa sammenspillet mellem udtryksform og indholdsform i kommutationsprincippet.

Fra logisk side, hvor debatten om tegnets natur fortsættes, synes man væsentlig at opfatte dette problem som et spørgsmaal om nominalisme eller realisme²⁾. For den lingvistiske sprogteori, som nærværende skrift har introduceret i, drejer det sig ikke herom, men dærimod om nødvendigheden af at inddrage *indholdsmeningen* i selve tegnteorien eller ikke. Da indholdsmeningen viser sig undværlig for sprogbygningens definition og beskrivelse, er for saa vidt en formal formulering og en nominalistisk holdning nødvendig og tilstrækkelig; paa den anden side begrænser sprogteoriens formale og nominalistiske beskrivelse sig ikke til udtryksformen men ser sit emne i dennes sammenspil med en *indholdsform*. Saussures ad-

¹⁾ Introducerende oversigter over udviklingen er givet af J. Jørgensen, *op. cit.*, samt af L. Bloomfield, *Language or ideas?* (*Language* XII, 1936, p. 89 ff.) og af Otto Neurath og Eino Kaila i tidsskriftet *Theoria* II, 1936, p. 72 ff., 83 ff. [Se desuden nu G. H. von Wright, *Den logiska empirismen*, Stockholm 1943.]

²⁾ Saaledes U. Saarnio i det p. 56 note citerede arbejde.

skillelse af form og substans synes at være overordentlig relevant for logistikens nuværende problemstilling.

Paa dette grundlag lader det sig ogsaa lettere gøre at se baade forskelle og ligheder mellem spil og sprog der ikke er spil. Det afgørende for om der foreligger et tegn eller ikke er ikke om det er interpreteret, dvs om der er tilordnet en indholdsmening. Paa grund af selektionen mellem sprogybygning og sprogbrug eksisterer der for sprogteoriens kalkyle ingen interpreterede men kun interpreterbare systemer. Heri ligger der altsaa ingen forskel mellem f. ex. skakspillet og den rene algebra paa den ene side og f. ex. et dagligsprog paa den anden. Men afgørelsen af hvorvidt spil eller andre quasi-tegnssystemer som den rene algebra er sprog eller ej maa søges i, om en udtømmende beskrivelse af dem nødvendiggor at operere med to planer, eller om simpelhedens princip kan gennemføres saa vidt at man kan nøjes med at operere med eet.

Forudsætningen for at det er nødvendigt at operere med to planer maa være at de to planer, naar de opstilles tentativt, ikke kan vises helt igennem at have samme struktur med en een-entydig relation mellem det ene plans funktiver og det andet plans funktiver. Vi vil udtrykke dette ved at sige at planerne ikke maa være indbyrdes *konforme*. To funktiver siges at være konforme, dersom et hvilket som helst partikulært derivat af det ene funktiv udelukkende indgaar samme funktioner som et partikulært derivat af det andet funktiv, og omvendt. Vi kan herefter opstille den regel, at to tentativt opstillede afsnit af en og samme klasse skal reduceres til eet afsnit, dersom de er indbyrdes konforme og ikke har indbyrdes kommutation. Den prøve som denne regel instituerer, og som vi benævner *derivatproven*, foreskriver vi i sprogteorien for hvert enkelt trin af textanalysen sideordnet med kommutationsprøven; disse to prøver i forening er nødvendige for at afgøre om et forelagt emne er et sprog eller ej. Vi skal ikke her komme ind paa denne derivatprøves anvendelse paa sprogets (textens) derivater af højere grad, men skal kun betragte sprogets førstegradsderivater, planerne. Disse har ikke indbyrdes kommutation, og det afgørende for om de skal behandles som adskilte eller skal identificeres med hinanden (i hvilket sidste tilfælde sprogteoriens anvendelighed paa det forelagte emne ophører) er derfor udelukkende om de er indbyrdes konforme eller ej. Induktiv erfaring viser at

for alle hidtil observerede dagligsprog har derivatprøven negativt udfald, og utvivlsomt vil den have det over for adskillige andre strukturer der hidtil har været regnet for sprog, eller som i kraft heraf viser sig at maatte regnes derfor. Men lige saa utvivlsomt synes det at være, at for adskillige af de strukturer som man i nyere teori ynder at kalde sprog har derivatprøven positivt udfald. Dette er let at se for de rene spilts vedkommende, hvor der ved interpretationen fremkommer een indholdsstørrelse svarende til hver een udtryksstørrelse (brik el. lgn.), saaledes at funktionsnettet vil blive ganske det samme i de to planer naar disse tentativt opstilles. En saadan struktur er da ikke et sprog i sprogteoretisk forstand. Vi maa overlade til specialister paa de forskellige omraader at afgøre hvorvidt f. ex. matematikkens og logikkens saakaldte tegnsystemer eller f. ex. visse kunstarter som musik fra dette synspunkt bliver at definere som sprog eller ikke. Det synes ikke udelukket at logistikkens monoplane sprogopfattelse skyldes at man har taget sit udgangspunkt i strukturer der ifølge vor definition ikke er sprog, og som dærfør paa et fundamentalt punkt afviger fra de egentlige sprogstrukturer, og at man dærefter har forsøgt en forhastet generalisation.

Det foreslaas at benytte betegnelsen *symbolsystemer* om saadanne strukturer der vel er interpreterbare, idet en indholdsmening lader sig tilordne, men ikke er biplane, idet en indholdsform i henhold til simpelhedens princip ikke lader sig indkatalysere. Betegnelsen *symbol* har man undertiden fra lingvistisk side næret nogen betænkelighed ved at anvende om størrelser der forholder sig rent arbitrært til deres interpretation¹⁾); *symbol* skulde herefter kun kunne benyttes om størrelser der er isomorfe med deres interpretation, afbilleder eller sindbilleder som Thorvaldsens Kristus som symbol for barmhjertigheden, segl og hammer som symbol for kommunismen, vægtskaalene som symbol for retfærdigheden, eller inden for dagligsprogenes omraade onomatopoeitica. Inden for logistikken er man imidlertid vant til at bruge ordet *symbol* i en langt videre bemærkelse, og det synes med fordel at kunne anvendes netop om interpreterbare ikkesproglige størrelser. Der synes at være en væsensbeslægtethed mellem spillets interpreterbare brikker og de isomorfe symboler, idet ingen af dem tillader den videreanalyse

¹⁾ Saussure, *Cours*², p. 101, definerer saaledes symbolet som ikkearbitrært.

i figurer som er karakteristisk for tegn. I den diskussion, som netop i det sidste par aar har fundet sted blandt lingvister om tegnets natur, er der med rette blevet gjort opmærksom paa de isomorfe symbolers agrammatikalske karakter¹⁾; det er en traditionaliserende formulering af den samme tanke.

22. *Konnotationssprog og metasprog.* — Medens vi i de tidligere paragraffer ved en bevidst simplifikation har behandlet det »naturlige« talesprog som sprogteoriens eneste emne, har vi i den sidste paragraf (21), trods en betydelig udvidelse af perspektivet, endnu handlet som om sprogteoriens eneste emne var *denotationssprog*, hvorved vi mener sprog af hvis planer ingen er sprog. Det staar endnu tilbage, gennem en sidste udvidelse af synskredsen, at vise at der ogsaa findes sprog hvis udtryksplan er et sprog, og sprog hvis indholdsplan er et sprog. De første vil vi kalde *konnotationssprog*, de sidste *metasprog*. Da udtryksplan og indholdsplan kun er defineret oppositivt og relativt over for hinanden, følger, at de definitioner vi her har givet af konnotationssprog og af metasprog kun er foreløbige realdefinitioner, som man end ikke kan tillægge operationel værdi.

Naar vi i 21 har defineret *sproget* angaar denne definition ikke det enkelte sprog i modsætning til andre sprog, men sprog i modsætning til ikkesprog, altsaa *sprog* som højere hierarkisk type, *la langue* som begreb eller som *class as one*. Om det enkelte sprog i modsætning til andre véd vi at sprogteoretikeren i sin kalkyle forudser det som strukturtypologisk mulighed. Dærimod har vi endnu ikke overvejet hvordan sprogteoretikeren under textanalysen bærer sig ad med at erkende og identificere det enkelte sprog som saadant. Vi er ved analysens tilrettelægning stiltiende gaaet ud fra, at det forelagte emne er en text affattet paa eet bestemt sprog, ikke i en blanding af to eller flere sprog.

Vi har med andre ord for at tilvejebringe en simpel model-situation arbejdet med den forudsætning at den forelagte text udviser strukturel homogenitet; at vi er berettigede til til texten at indkatalysere eet og kun eet sprogsystem. Denne forudsætning holder imidlertid ikke slik i praksis; det er tværtimod saaledes, at enhver text der ikke er af saa ringe udstrækning at den ikke af-

¹⁾ E. Buysens, *Acta linguistica* 11, 1940—41, p. 85.

giver tilstrækkeligt grundlag for en til andre tekster generaliserbar systemdeduktion, sædvanligvis indbefatter derivater der beror paa indbyrdes forskellige systemer. Forskellige dele eller deles dele af en text kan være affattede:

1. i forskellig *stil* (bunden og ubunden, poesi og prosa, samt blandingstyper heraf);
2. i forskellig *stilart* (kreativ stilart og den blot reproducerende saakaldte normalstilart; den paa een gang kreative og reproducerende stilart der benævnes arkaiserende);
3. i forskellig *værdistil* (højere stil og den lavere saakaldte vulgærstil; hertil ogsaa en neutralstil der hverken vurderes som højere eller som lavere);
4. i forskellig *stilgenre* (tale, skrift, gestus, flagkode osv);
5. i forskellig *stemning*;
6. i forskelligt *idiom*, hvorunder maa adskilles
  - a. forskellig *argot* (offentligt sprog, forskellige klike- eller fagsprog),
  - b. forskelligt *nationalsprog*,
  - c. forskelligt *lokalsprog* (rigssprog, stedmaal etc),
  - d. forskelligt *fysiognomi* (for udtrykkets vedkommende forskellig »stemme« eller »organ«).

Stil, stilart, værdistil, stilgenre, stemning, argot, nationalsprog, lokalsprog og fysiognomi er indbyrdes solidariske kategorier, saa at ethvert denotationsprogligt funktiv maa bestemmes paa een gang i forhold til dem alle. Ved kombinationen af et led i een kategori med et led i en anden kategori opstaar krydsninger der ofte har, eller let kan udstyres med, særbetegnelser: skønlitterær stil om en kreativ stilart der er en højere værdistil; slang om en kreativ stilart der er en paa een gang højere og lavere værdistil; jargon og kode om kreative stilarter der hverken er højere eller lavere værdistil¹⁾; dagligtale om en normalstilart der hverken er højere eller lavere værdistil; foredragsstil om en højere værdistil der er tale og offentligt

¹⁾ En *jargon* vil kunne bestemmes som en neutralstil med specifikke tegn (sædvanlig: tegnudtryk), en *kode* som en neutralstil med specifikke udtryksmanifestationer. Idet vi benytter betegnelsen *genrestil* om et idiom der er solidarisk med givne litterære genrer (et typisk eksempel er visse oldgræske dialekter), kan vi bestemme en *terminologi* som en jargon og samtidig som en genrestil, og et *videnskabeligt tegnsprog* (for saa vidt det ikke er et symbolsystem) som en kode og samtidig som en genrestil.

sprog; prædikantstil om en højere værdistil der er tale og klikesprog; kancellistil om en højere værdistil der er arkaiserende stilart, skrift og klikesprog; og saaledes videre.

Hensigten med disse opregninger er ikke at udtømme endsige at formaldefinere, men blot at vise disse fænomeners existens og deres mangeartethed.

De enkelte led i hver af disse klasser og deres kombinationsenheder vil vi benævne *konnotatorer*. Af disse konnotatorer kan nogle være solidariske med givne sprogbygningssystemer, andre med givne sprogbrugssystemer, andre igen med begge dele. Dette er det umuligt at vide paa forhaand, da det kan skifte fra situation til situation. Det er, for blot at nævne muligheder der maaske forekommer extreme, umuligt paa forhaand at vide om et fysiognomi (en enkeltpersons ytringer i modsætning til en andens) kun repræsenterer en specifik sprogbrug og ikke tillige en specifik sprogbygning (der maaske kun afviger lidet fra en anden, men dog afviger), eller om et nationalsprog repræsenterer en specifik sprogbygning eller om det i modsætning til et andet givet nationalsprog kun repræsenterer en specifik sprogbrug, medens de to nationalsprogs sprogbygninger er identiske.

For at sikre en modsigelsesfri og udtømmende beskrivelse maa sprogteorien dærfor for textanalysen foreskrive en saadan procedure at disse tilfælde kan holdes adskilte. Besynderligt nok har man i den hidtidige sprogvidenskab kun i meget ringe grad været opmærksom paa denne nødvendighed; en del af forklaringen herpaa er at søge i at man har anlagt transcendent synspunkter, og f. ex. ud fra et vagt sociologisk udgangspunkt ment at kunne hævde det (efter al rimelig sandsynlighed falske) postulat, at den sociale norm medfører at et nationalsprog ogsaa i sin interne struktur er ensartet og specifikt, og at omvendt et sprogligt fysiognomi qua fysiognomi er en *quantité négligeable* og uden videre i flæng kan tages som repræsentant for et nationalsprog. Kun Londonskolen har her været bevidst forsigtig: D. Jones' definition af fonemet tager udtrykkelig kun hensyn til »the pronunciation of one individual speaking in a definite style.«¹⁾

Under forudsætning af textens ubegrænsethed (produktivitet)

¹⁾ Se p. 58, note 4, og se desuden især D. Jones, *Travaux du Cercle linguistique de Prague* IV, 1931, p. 74.

vil der mellem to tegn hørende til hver sin tegnklasse der er solidarisk med hver sin konnotator altid bestaa »oversættelighed«, hvilket her vil sige udtrykssubstitution. Særlig er dette kriterium indlysende og let haandterligt for de tegn af stor udstrækning som textanalysen støder paa i sine tidligste operationer: ethvert textderivat (f. ex. kapitel) kan oversættes fra een stil, stilart, værdistil, stilgenre, stemning, argot, eet nationalsprog, lokalsprog, fysiognomi til en anden (et andet). Denne oversættelighed er, som vi har set, ikke altid gensidig hvis der er tale om andre sprog end dagligsprog, men naar dagligsprog indbefattes er i hvert fald en ensidig oversættelighed altid mulig. Under textanalysen vil følgelig *konnotatorer* fremtræde som dele der indgaar i funktiver saaledes at disse faar indbyrdes substitution naar disse dele fradrages, og som under givne betingelser genfindes i samtlige funktiver af en given grad. Dette er imidlertid endnu ikke tilstrækkeligt til at definere en konnotator. En størrelse der har den angivne egenskab kalder vi en *indikator*, og det er nødvendigt at skelne mellem to slags indikatorer: *signaler* (se 14) og *konnotatorer*; forskellen mellem dem er fra operationelt synspunkt den, at et signal altid lader sig henføre entydigt til et bestemt af sprogets planer, medens dette aldrig er tilfældet med en konnotator; en *konnotator* er da en indikator der under givne betingelser genfindes i begge sprogets planer.

Under textanalysen vil konnotatorerne være at udskille af deduktionen. Herved fremtræder de tegn, der kun er forskellige ved at være solidariske med hver sin konnotator, som varieteter. Disse varieteter er, i modsætning til sædvanlige varianter (16), partikulære og skal behandles adskilt under den videre analyse. Herved sikrer man sig imod sammenblanding af forskellige sprogbygninger (og sprogbrug); skulde der senere vise sig at være identitet, vil denne let kunne fremgaa af en afbildning.

Nu er det imidlertid klart at ogsaa selve konnotatorerne udgør et emne hvis behandling tilfalder lingvistikken. Deres behandling tilfalder ikke den disciplin der analyserer denotationsprog; dens eneste opgave er at udsortere dem og holde dem opsamlet til senere behandling. Deres behandling tilfalder en særskilt disciplin der determinerer læren om denotationsprog.

Nu synes det indlysende, at den solidaritet, der bestaar mellem givne tegnklasser og givne konnotatorer, er en *tegnfunktion*, idet

tegnklasserne er *udtryk* for den paagældende konnotator som *indhold*. Saaledes er den eller de sprogbygning(er) og sprogbrug, som vi betegner som det danske sprog, *udtryk* for konnotatoren »dansk«. Ligeledes er den eller de sprogbygning(er) og sprogbrug, som vi betegner som det sproglige fysiognomi N. N., *udtryk* for det reale fysiognomi N. N. (denne person). Og tilsvarende i alle andre tilfælde. Ikke for intet staar nationalsproget som »symbol« for nationen, stedmaalet som »symbol« for hjemstavnen, osv.

Det synes altsaa adækvat at anskue indbegrebet af konnotatorer som indhold for denotationssprogene som udtryk, og at betegne indbegrebet af dette indhold og dette udtryk som et *sprog*, nemlig et *konnotationssprog*. Efter tilendebringelsen af denotationssprogets analyse skal med andre ord konnotationssproget underkastes en analyse efter ganske den samme procedure. Atter her vil der være at skelne mellem en sprogbygning og en sprogbrug. Konnotatorerne vil være at analysere paa grundlag af deres indbyrdes funktioner, ikke paa grundlag af den indholdsmening der er tilordnet dem eller kan tilordnes dem. Læren om konnotationssprogets sprogbygning omhandler altsaa ikke selve de forestillinger af social eller sakral karakter, som usuelt knyttes til begreber som nationalsprog, stedmaal, klikesprog, stil osv osv. Men til læren om konnotationssprogets sprogbygning vil der være at tilordne en lære om dets sprogbrug ganske som for denotationssprogets vedkommende.

Konnotationssproget er altsaa et sprog, der ikke er et dagligsprog, og hvis udtryksplan udgøres af denotationssprogs indholdsplan og udtryksplan. Altsaa et sprog, hvis ene plan (nemlig udtryksplanet) er sprog.

Hvad man mulig her særlig vil overraskes over, er at vi her har fundet et sprog hvis *udtryksplan* er et sprog. Man er nemlig, efter den udvikling logistikken har taget i de polske logikeres undersøgelser, forberedt paa existensen af sprog hvis *indholdsplan* er sprog. Dette er de saakaldte *metasprog*¹⁾, hvorved forstaas sprog der handler om sprog, hvilket omsat i vor terminologi maa betyde sprog hvis indhold er sprog. Et saadant metasprog maa netop lingvistikken være.

Nu er som allerede bemærket begreberne udtryk og indhold ikke velegnede som grundlag for formaldefinitioner, fordi udtryk

¹⁾ Herom kan ses J. Jørgensens fremstilling (jf p. 97 note) p. 9 ff.

og indhold er vilkaarlig fordelte benævnelser paa størrelser der kun er defineret oppositivt og negativt. Vi vil dærfør definere paa et andet grundlag, og først leddele sprogenes klasse i videnskabs-sprogenes klasse og ikkevidenskabssprogenes klasse; herved forudsættes begrebet *operation*, som vi tidligere har defineret; ved et *videnskabssprog*¹⁾ forstaar vi et sprog der er en operation; ved et *ikkevidenskabssprog* forstaar vi et sprog der ikke er en operation. Vi definerer herefter et *konnotationssprog* som et ikkevidenskabs-sprog af hvis planer eet eller flere (to) er sprog, og et *metasprog* som et videnskabssprog af hvis planer eet eller flere (to) er sprog. Det i praxis sædvanlig forekommende tilfælde er, som vi har set, det, at *eet* af planerne er et sprog.

Idet der nu, som logikerne har gjort opmærksom paa, yderligere kan tænkes et videnskabssprog der handler om et metasprog, kan vi i tilslutning til deres terminologi definere et *metavidenskabssprog* som et metasprog hvis objektsprog er videnskabssprog (idet et sprog der indgaar som plan i et sprog siges at være dettes *objektsprog*). I tilslutning til Saussures terminologi kan vi bestemme en *semiologi* som et metasprog hvis objektsprog er ikkevidenskabssprog. Og endelig kan vi bruge betegnelsen *metasemiologi* om et metavidenskabssprog hvis objektsprog er semiologier.

For at klare ikke alene lingvistikens grundlag men ogsaa dens sidste konsekvenser er sprogteorien forpligtet til til læren om denotationssprogene at føje en lære om konnotationssprog og om metasemiologier. Denne forpligtelse er fagvidenskabelig, fordi den kun kan løses tilfredsstillende ud fra fagvidenskabelige forudsætninger.

Vor sidste opgave skal nu bestaa i at overveje hvorledes *metasemiologien* hensigtsmæssigst disponeres fra lingvistisk synspunkt.

Sædvanlig vil et metasprog være (eller kunne være) helt eller delvis identisk med sit objektsprog. Saaledes vil lingvistikken, der beskriver et dagligsprog, selv kunne betjene sig af dette dagligsprog under beskrivelsen; ligeledes vil semiologier der beskriver ikkedagligsprog kunne foretage denne beskrivelse i et dagligsprog; skulde dette ikke være tilfældet, vil i hvert fald det sprog de betjener sig af altid være oversætteligt til et dagligsprog (cf definitionen af dagligsprog). Heraf følger at metasemiologien, dersom

¹⁾ At vi ikke simpelt hen siger *videnskab* ligger i at der maa regnes med den mulighed at visse videnskaber ikke er sprog i vor forstand men symbolsystemer.

den skulde levere en fuldstændig beskrivelse af semiologiens sprog, for en meget stor del maatte komme til at gentage semiologiens egne resultater. Simpelhedens princip byder imidlertid at følge en saadan fremgangsmaade at dette undgaas; vi maa af hensigtsmæssighedshensyn indrette metasemiologien saaledes at dens emne i praxis forholder sig eksklusivt over for semiologiens; og vi maa forholde os tilsvarende over for eventuelle metasemiologier af højere ordener og standse tilføjelsen af yderligere metasemiologier af højere orden, naar disse ikke mere kan behandle emner der forholder sig eksklusivt over for de allerede behandlede.

Metasemiologen maa derfor rette sin interesse ikke mod det, af semiologen allerede beskrevne, dagligsprog som semiologen betjener sig af, men mod de eventuelle modifikationer af dette eller tilføjelser til dette, som semiologen har indført for at tilvejebringe sit særlige klikesprog. Herved er det tillige klart, at metasemiologen ikke behøver at levere en beskrivelse af de sætninger der indgaar i semiologiens lærebygning, dersom han kan godtgøre at disse sætninger er mulige enhedsdannelser der allerede kunde forudses ud fra dagligsprogets system. Hans omraade bliver dærimod semiologens særlige *terminologi*, og han vil her finde at semiologen betjener sig af termini af tre forskellige slags:

1. Termini der indgaar som definable i semiologiens definitionssystem, og hvis indhold altsaa allerede er definerede, dvs analyse-rede (cf 14) af semiologen selv. Disse termini tilfalder ikke metasemiologens særlige omraade.

2. Termini der er overtagne fra dagligsproget og indgaar som indefinable i semiologens definitionssystem. Saadanne indefinable indtager nu, modsat forholdet i andre videnskaber, en ejendommelig stilling i semiologien: idet nemlig disse indefinable er hentede fra semiologens objektsprog, vil semiologen i sin analyse af indholdsplanet have leveret en definition af dem. Heller ikke disse termini tilfalder metasemiologens særlige omraade.

3. Termini der ikke er overtagne fra dagligsproget (men som dog her skal forudsættes at have en med dagligsprogets system stemmende udtryksstruktur), og som indgaar som indefinable i semiologens sætninger. Herunder maa igen skelnes mellem to slags termini:

a. Termini for varianter af højeste grad af invarianter af højeste

grad, hvilket vil sige glossemvarianter (og signalvarianter) af højeste grad, de sidste og »mindste« varianter (individer og/eller lokaliserede) som semiologen i løbet af sin analyse er naaet til at tale om. Disse varianter henstaar nødvendigvis for semiologien som indefinable, idet definition vil sige analyse, og analyse inden for semiologien netop her ikke er mulig. En analyse af disse varianter er dærimod mulig inden for metasemiologien, idet de dær maa beskrives som de mindstetegn der indgaar i semiologien, og analyseres paa samme maade som semiologien har analyseret dagligsprogets mindstetegn, dvs gennem en opløsning i figurer paa grundlag af en kommutationsprøve anstillet over for semiologens sprog, og gennem en leddeling i varianter. Det vil nemlig ses, at de størrelser, der indgaar som varianter i indholds- og udtryksplanet i dagligsproget (eller overhovedet i objektsproget af 1. orden), vil blive invarianter i indholdsplanet i semiologien.

b. Termini for kategorier af varianter og af invarianter af alle grader. Disses indhold vil, anskuet som *class as one*, være synkretismer af de under (a) omtalte størrelser eller af synkretismer af disse.

Metasemiologiens opgave bliver følgelig at underkaste semiologiens mindstetegn, hvis indhold er identisk med objektsprogets (dagligsprogets) sidste indholds- og udtryksvarianter, en relationsanalyse efter den samme procedure som ellers anlægges for textanalyser. Der skal her, ligesom i den sædvanlige textanalyse, i videst muligt omfang søges registreret realiserede, dvs størrelser tilgængelige for *partikulær* inddeling.

For at forstaa hvad her kan komme til at foregaa maa man erindre at den saussureske adskillelse af form og substans ikke har kunnet opretholdes umodificeret, men at denne forskel i virkeligheden har vist sig at være en forskel mellem to former inden for hver sit hierarki. Et funktiv, f. ex. i dagligsproget, kan anskues som sprogform eller anskues som meningsform; ved disse to forskellige maader at anskue paa fremkommer der to forskellige emner, der dog ogsaa i en vis forstand kan siges at være indbyrdes identiske, idet kun synspunktet hvorfra de anskues er forskelligt. Den saussureske distinktion, og den formulering han har givet den, maa dærfør ikke forlede til at tro, at de funktiver man vinder gennem en sprogbygningsanalyse ikke med nogen ret kan siges at

være af fysisk natur. De kan meget vel siges at være fysiske størrelser (eller synkretismer af saadanne) der defineres ved indbyrdes funktion. Dærfør kan ogsaa med samme ret metasemiologiens analyse af semiologiens mindstetegnindhold siges at være en analyse af fysiske størrelser der defineres ved indbyrdes funktion. I hvilket omfang det i sidste instans er muligt at betragte alle størrelser i et hvilket som helst sprog, i dets indhold og i dets udtryk, som fysiske eller som reducerbare til fysiske, er et rent erkendelsesteoretisk spørgsmaal om fysikalisme contra fænomenalisme, et spørgsmaal, der er genstand for en aktuel debat¹⁾ i hvilken vi ikke her skal tage stilling, og i hvilken sprogbygningsteorien ikke behøver at tage stilling. I den aktuelle lingvistiske debat dærimod har der ofte kunnet spores en vis tilbøjelighed, baade hos tilhængere og modstandere af de glossematiske synspunkter, til at misforstaa sagforholdet som om det emne, lingvisten analyserer gennem indkatalysering af en sprogform, ikke skulde kunne være af fysisk natur lige saa vel som det emne, »substansforskeren« maa analysere gennem indkatalysering af en eller anden »ikkesproglig« meningsform. Overvindelsen af denne misforstaaelse er imidlertid forudsætningen for at forstaa metasemiologiens opgave. Metasemiologien faar, gennem den deplacering af synspunktet som overgangen fra et objektsprog til dets metasprog medfører, nye midler i hænde til ved hjælp af de sædvanlige semiologiske metoder at genoptage og videreføre den inddeling som fra semiologiens synspunkt var udtømt. Dette kan kun betyde at dagligsprogets sidstevarianter videreinddeles partikulært paa et i alt væsentligt fysisk grundlag. *Metasemiologien er med andre ord i praxis identisk med den saakaldte substansbeskrivelse.* Metasemiologiens opgave bliver at foretage en modsigelsesfri, udtømmende og simplest mulig analyse af de *ting*, der for semiologien henstod som irreduktible indholdsindivider (eller -lokaliserede), og af de *lyd* (eller skrifttræk osv), der for semiologien henstod som irreduktible udtryksindivider (eller -lokaliserede). Metasemiologiens analyse vil være at gennemføre paa funktionernes grundlag og efter den allerede skitserede procedure, indtil analysen er udtømt og der ogsaa her naas sidste-

¹⁾ Se herom bl. a., foruden de allerede citerede arbejder af Bloomfield og Neurath (p. 98, note 1), Alf Ross, *On the Illusion of Consciousness* (Theoria VII, 1941, p. 171 ff.).

varianter over for hvilke konnexionssynspunktet ikke længere er frugtbart, og hvor den tilstræbte forklaring ved grunde og aarsager maa vige for en rent statistisk beskrivelse som den eneste mulige (cf 16): fysikkens, og den deduktive fonetiks, faktiske sidste-situation.

At der ogsaa til konnotationssproget kan og maa tilføjes et metasprog, der videreanalyserer konnotationssprogets sidsteemner, er umiddelbart indlysende. Ligesom denotationssprogenes metasemiotologi i praxis vil behandle fonetikkens og semantikkens emner i reinterpreteret skikkelse, vil i konnotationssprogets metasprog størstedelen af den egentlig sociologiske lingvistik og den saussureske externe lingvistik i reinterpreteret skikkelse finde deres plads. Dette metasprog tilfalder det at analysere de mangeartede — geografiske og historiske, politiske og sociale, sakrale, psykologiske — indholdsmeninger der knytter sig til nation (som indhold for nationalsprog), lokalitet (som indhold for lokalsprog), stilarternes vurderingsformer, personlighed (som indhold for fysiognomi; væsentlig en karakterologisk opgave), stemningsform osv. Mange fagvidenskaber, i første række formentlig sociologi, etnologi og psykologi, maa her tænkes at levere deres bidrag.

Metasemiotologier af højere ordener vil dærimod i henhold til simpelhedens princip ikke være at opstille, idet deres tentative gennemførelse vil kunne vise at de ikke bringer andre resultater end dem der allerede er naaet til og med metasemiotologien af første orden.

23. *Sidste perspektiv.* — Den snævert praktisk-tekniske indstilling, der ofte er nærliggende for den arbejdende fagspecialist, og som paa lingvistikkens omraade fører til at formulere kravet til sprogteorien som et blot krav om en sikker metode til beskrivelse af en forelagt begrænset text affattet i et paa forhaand defineret »naturligt« talesprog, har gennem vor fremstilling med logisk nødvendighed skridt for skridt maattet vige for en stedse bredere videnskabelig og en stedse bredere humanistisk indstilling, indtil tanken sluttelig standser i en helhedsopfattelse der næppe kan tænkes mere absolut.

Den enkelte taleakt tvinger forskeren til at indkatalysere et dærm-konnex system; det enkelte fysiognomi er en totalitet som det

paahviler sprogforskeren at erkende gennem analyse og syntese; men ikke en lukket totalitet; en totalitet med konnexioner udadtil der tvinger til at indkatalysere andre sprogbygninger og sprogbrug, ud fra hvilke først fysiognomiets individuelle ejendommelighed kan belyses; og en totalitet med konnexioner indad mod en konnotativ mening som forklarer totaliteten i dens enhed og dens mangfoldighed. For stedmaal og stilart, tale og skrift, dagligsprog og andre sprog gentager denne proces sig i stadig større ringe. Det mindste system er en i sig hvilende totalitet, men ingen totalitet er isoleret. Katalyse paa katalyse tvinger til at udvide synsfeltet indtil samtlige konnexioner udtømmende er inddragne. Ikke enkeltsproget alene er sprogforskerens genstand, men sprogenes samlede klasse, hvor led er forbundet med led og forklares og belyses dærigennem. Der kan ikke drages en grænse mellem læren om den enkelte sprogtype og sprogenes almene typologi; den enkelte sprogtype er et særtilfælde under denne og har, som alle funktiver, kun sin existens i kraft af den funktion der forbinder den med andre. I sprogteoriens kalkulatoriske sprogtypologi er alle sprogbygninger forudsætte; de udgør et system med korrelation mellem de enkelte led. Ogsaa relation lader sig konstatere; det er den kontakt mellem sprog der viser sig dels som laanekontakt dels som genetisk sproglægtskab, og som uafhængigt af sprogtyperne konstituerer sprogfamilier; ogsaa denne relation hviler, som alle andre, paa et rent forudsætningsforhold, der — ganske som relationen mellem tekstforløbets dele — manifesteres i tid, men ikke selv er defineret ved tid.

Gennem videre katalyser inddrages med nødvendighed konnotationssprog, metasprog og metasemiologi i billedet. Herved bliver alt, hvad der i første instans, ved den blotte betragtning af objektsprogets sprogbygning, foreløbigt maatte udskilles som ikkesproglige emner, paany inddraget som nødvendige led i sprogstrukturer af en højere orden. Der findes herefter ingen ikkesprog der ikke er afdelinger af sprog, og i sidste instans intet emne der ikke belyses ud fra sprogteoriens nøglestilling. Sprogstrukturen aabenbarer sig som et stade ud fra hvilket alle videnskabelige emner samlende lader sig anskue.

Sprogteorien indløser her paa uanet maade og i uanet maal de forpligtelser den har paalagt sig (2, 7). I sin udgangsstilling etableredes sprogteorien immanent, med konstans, system og intern

funktion som eneste maal, paa tilsyneladende bekostning af fluktuation og nuance, liv og konkret fysisk og fænomenologisk virkelighed. En foreløbig indkredsning af synsfeltet var den pris der maatte betales for at aflokke sproget selv dets hemmelighed. Men netop igennem det immanente synspunkt og i kraft af det giver sproget selv den pris tilbage som det krævede. I en højere forstand end i den hidtidige sprogvidenskab er sproget paany blevet en nøglestilling i erkendelsen. I stedet for at hindre transcendenten har immanensen netop givet denne en ny og bedre begrundelse; immanens og transcendent forenes i en højere enhed paa immanensens grund. Sprogteorien føres af en indre nødvendighed til at erkende ikke blot sprogsystemet, i bygning og i brug, i helhed og i enkelthed, men ogsaa mennesket og menneskesamfundet bag sproget, og menneskets samlede erkendelsesomraade gennem sproget. Da har sprogteorien naaet det maal, som er dens forpligtelse:

humanitas et universitas.

DEFINITIONER

Henvisninger til sider

- afsnit 27
analyse 27
autonomi 24, 37
begreb 83
dagligsprog 96
deduktion 29
definition 65
del 28
deling 28
denotationsprog 101
derivat 30
determination 32, 37
dominans 79
element 77
enhed 76
etablering 76
fakultativ 80, 83
forløb 36
formen 94
funktion 31, 37
funktionskategori 77
funktiv 31
funktivkategori 77
glossem 72, 89
grad 30
hierarki 28
ikrafttræden 78
implikation 81
indbefatte 30
inndeling se analyse
inndelingskomplex 28
indgaa 31
indgaa i 30
indikator 104
individ 74
induktion 29
interdependens 32, 37
invariant 67
katalyse 85
kategori 76
klasse 27
kombination 24, 37
kommutation 67
komplementaritet 23, 37
konformitet 99
konnektiv 65
konnexion 33, 37
konnotation 106
konstant 32
konstellation 32, 37
korrelation 35, 37
kæde 28
latens 83
led 28
leddeling 28
lokaliseret 74
manifestation 94
mening 97
metasemiotologi 106
metasprog 106
mutation 67
objektsprog 106
obligatorisk 80
operation 29
opløsning 81
ord 66
overlapping 79
paradigmatik 36
paradigme 28
partikularitet 37
permutation 67
procedure 29
realisation 37
reciprocitet 33, 37
relation 36, 37
række 67
sammenfald 80
seleksion 23, 37
semiotologi 106
signal 104
solidaritet 23, 37
specifikation 24, 37
sprog 94
sprogbrug 94
sprogbygning 94
størrelse 31
substans 94
substitution 67
sum 76
suspension 79
symbolsystemer 100
synkretisme 79
syntagmatik 36
syntese 29
system 36
taxem 88
text 36, 97
universalitet 37
usus se sprogbrug
variabel 32
variant 67
variation 74
varietet 74
videnskabssprog 106
virtualitet 37

NOTER

Tilføjelser markeres med kursiv i den engelske tekst. Udeladelser angives på dansk, og hvor det drejer sig om ændrede formuleringer, citeres blot den engelske tekst.

Side 14, linie 14

Hypotheses can be shown to be true or false by a process of verification.

Side 15, linie 26

Thus, if linguistic theory, taken in this sense, is set in relation to the concept of reality, the answer to our question, *whether the object determines and affects the theory or vice versa*, is "both ... and":

Side 17, linie 20: her er følgende nye afsnit indsat:

It is therefore necessary to ensure the applicability of the theory, and any applicability necessarily presupposes the theory. But it is of the greatest importance not to confuse the theory with its applications or with the practical method (procedure) of application. The theory will lead to a procedure, but no (practical) "discovery procedure" will be set forth in the present book, which does not, strictly speaking, even offer the theory in systematic form, but only its prolegomena.

Side 18, linie 33 (ændret formulering:)

In the prolegomena to the theory, it is in the realistic side of the theory that we shall be interested--in the best way of meeting the requirement of applicability.

Side 23, linie 11 (ændret formulering:)

But the difficulties are increased by the fact that our examples, which we have hitherto chiefly sought in such mutual dependences or interdependences, are taken from the system of language,

Side 24, linie 6 f.n.

'og hurtig vil vise sig at være flertydigt' udeladt i PTL.

Side 25, linie 17

The logical consequence of *maintaining this distinction* must be--and some scholars have been willing to accept this consequence--that morphology lends itself only to a description of processes.

Side 30, linie 15-6 f.n. (ændret formulering:)

Let us imagine a textual analysis yielding, at a certain stage, groups of syllables, which are then analyzed into syllables, which, in turn, are analyzed into parts of syllables. In such an instance the syllables will be derivatives of the groups of syllables, and the parts of syllables will be derivatives of both the groups of syllables and the syllables. On the other hand, the parts of syllables will be components (parts) of the syllables but not of the groups of syllables, and the syllables will be components (parts) of the groups of syllables but of no other resultants of the analysis.

Side 31, linie 2-7 (ændret formulering:)

In the example we have constructed above, where groups of syllables are thought of as analyzed into syllables, and these into parts of syllables, the syllables will thus be first-degree derivatives of the syllables and second-degree derivatives of the groups of syllables

Side 31, linie 20-23 (ændret formulering:)

In the example we have constructed above, the groups of syllables, the syllables, and the parts of syllables will be entities.

Side 32, linie 15-18

saaledes naar *styrelse* baade betyder *rectio* og *regimen*. udeladt i PTL.

(Ændret formulering:) The ambiguity we find here in the traditional use of the word function is frequently observed in the terms used to designate special kinds of functions, [udeladelse] as when *presupposition* signifies both *postulation* and *postulate*, both a function and a functive.

Side 35, linie 1 f.n., fodnote til ordet 'korrelation':

Or *equivalence* (cf. H.J. Uldall, "On Equivalent Relations," *Travaux du Cercle linguistique de Copenhague* V, 71-76).

Side 36, linie 1, fodnote til ordet 'relation':

Or *connexion*.

Side 37, sidste linie over skemaet, fodnote til skemaet:

The use of the glossematic symbols for the various functions is illustrated by the following examples, in which *a* and *b* represent any terminals, *v* a variable terminal, and *c* a constant terminal: FUNCTION: $a \varphi b$; RELATION: $a R b$

CORRELATION: $a \dot{=} b$; DETERMINATION: $v \ggg \rightarrow c$ or $c \lll \leftarrow v$; SELECTION: $v \rightarrow c$ or $c \leftarrow v$; SPECIFIKATION: $v \vdash c$ or $c \dashv v$; INTERDEPENDENCE: $c \leftrightarrow c$; SOLIDARITY: $c \curvearrowright c$; COMPLEMENTARITY: $c \updownarrow c$ CONSTALLATION: $v \mid v$ COMBINATION; $v - v$; AUTONOMY: $v \uparrow v$ The number of terminals is not, of course, restricted to two.

Side 37-38, sidste to linier, udeladt i PTL:

Vi vender tilbage til vort modeksempel hvor teksten deles i perioder, disse i sætninger, disse i ord og disse i stavelser.

Side 38, linie 8-9 (ændret formulering:)

.. that may be said to be at the same time a sentence, a clause, and a word. In each of these cases, also, we find a syllable that includes only one part of a syllable (central part, cf. p. 27).

Side 38, linie 20, følgende udeladt i PTL:

og udfylde de samme funktioner som denne

Side 39, linie 14-16 (ændret formulering:)

As a matter of fact, if there were no restricted inventories, linguistic theory could not hope to reach its goal, which is to make possible a simple and exhaustive description of the system behind the text.

Side 39, linie 1 f.n.

I PTL er der følgende tilføjelse efter ordet 'tegn':

"sign" (*or, as we shall say, in anticipation of a terminological refinement to be introduced later, a sign-expression*)

I resten af denne og i følgende paragraf er ordet 'sign', i gåseøjne i PTL, således for eksempel: that a language is a system of "signs".

Side 40, linie 9

In its first stages, a *certain tentative textual analysis might seem* to give full support to this proposition.

Side 40, linie 11-13 (ændret formulering:)

they are bearers of meanings, thus "signs," and the inventories established by an analysis following such traditional lines would lead us to recognize a sign system behind the sign process.

Side 41, linie 7 f.n. - side 43, linie 6 (udeladelse og ændret formulering:)

'deduktionen' er i PTL ændret til: the analysis of the expression
I afsnittet fra side 41 nederst til side 42, linie 11 gengives ordet 'tegn'
overalt i PTL med: sign-expression.

De følgende tre afsnit: 'Der passeres altså i løbet af en fortsat ... og endnu
mere fonemerne er af et begrænset antal' er i PTL erstattet med:

Such considerations lead us to abandon the attempt to analyze into "signs,"
and we are led to recognize that a description in accordance with our prin-
ciples must analyze content and expression separately, with each of the
two analyses eventually yielding a restricted number of entities, which are
not necessarily susceptible of one-to-one matching with entities in the
opposite plane.

Side 44, linie 2-3

Følgende sætning er udeladt i PTL: 'Det er hvad man maatte vente af en
sætning der er nedarvet fra en ensidigt transcendent sprogbetragtning.'

Side 45, linie 4-5 f.n.

'Følgende sætning er udeladt i PTL: og vilde ikke kunne dele det enkelte
tegn i de figurer hvoraf det bestaar'

Side 47, linie 15-16

Følgende sætning er udeladt i PTL:
'eller den kunde analyseres fra et eller andet talesprogs synspunkt.'

Side 56, linie 12

'disse i stavelser' er i PTL erstattet af: *etc.*

Side 56, linie 22-23 (ændret formulering:)

Medens varianterne registreres umiddelbart ved en mekanisk deling af den
forelagte kæde, maa man paa hvert trin af inddelingen kunne slutte ...

er i PTL forkortet til:

At each stage of the analysis we must be able to infer ..

Side 60, linie 4-2 f.n. (ændret formulering:)

'gennem en analyse af de mindste tegnindhold naa ned til de funktiver
(størrelser og deres indbyrdes relationer) der sammensætter dem.' er i PTL
erstattet af: that compose the sign-contents.

Side 61, linie 22

'et mindste tegnudtryk' er i PTL erstattet med: the expression plane

Side 61, linie 26

'et mindste tegnindhold' er i PTL erstattet med: the content plane

Side 61, linie 23

that are smaller than the minimal-sign-contents.

Side 63, linie 10-12 og 15-18

er i PTL kursiveret.

Side 63, linie 22

'størrelserne' er i PTL ændret til: entities of content

Side 64, linie 10 (ændret formulering:)

(partition of sentences into clauses, and clauses into words; partition of groups of syllables into syllables, of these into parts of syllables, and of these into smaller figuræ)

Side 65, linie 24 (ændret formulering:)

By a *connective* we mean a functive that under certain conditions is solidary with complex units of a certain degree.

Side 66, linie 15 (ændret formulering:)

the distribution of functives into two classes--invariants and variants--

Side 67, linie 25

'substanskontinuum' er i PTL ændret til: purport-continuum.

Side 67, linie 29 og 32

'indholdsstørrelsen' er i PTL ændret til: content element.

Side 69, linie 5 f.n.

'amorf substans' er i PTL ændret til: amorphous purport.

Side 70, linie 1 (ændret formulering:)

a non-linguistic stuff, *Saussure's "substance"--the purport.*

Side 70, linie 3, 5 og 7

'substans' er i PTL ændret til: purport.

Side 70, linie 13 (ændret formulering:)

'substansbeskrivelsen eller rettere meningsbeskrivelsen' er i PTL ændret til:
the description of purport

Side 70, linie 21

'psykologien' er i PTL ændret til: (social) anthropology

Side 78, linie 6, f.n. (ændret formulering:)

For such instances we shall use the term *suspension*,

NB Side 83, linie 8:

ordet 'opløselig' er udeladt i PTL

Side 86, linie 16

'psykologiske' er i PTL ændret til: physiological.

Side 88, linie 9, f.n.

a stage in which selection is used for the last time as the basis of analysis.
The analysis at this stage will lead to

Side 93, linie 4, f.n. i fodnoten (tilføjelse:)

and *Vvedenie v jazykovedenie*, 4th ed., 1912, pp. 15ff.,

Side 94, linie 1, f.n. (ændret formulering:)

but *any semiotic--any structure*

Side 96, linie 23 (ændret formulering:)

the general science of semiotics

Side 96, linie 6, f. n. (ændret formulering:)

the totality of these semiotic structures

Side 96, linie 4, f.n.

'sprog og ikkesprog' er i PTL ændret til: semiotic and non-semiotic

Side 99, linie 3 (ændret formulering:)

On this basis logistics also may be led to see both differences and similarities between games and semiotics

Side 99, linie 7 (ændret formulering:)

'sprogbygning og sprogbrug' er i PTL ændret til: semiotic schema and semiotic usage

Side 99, linie 11 (ændret formulering:)

'dagligsprog' er i PTL ændret til: semiotics

Side 99, linie 7, f.n. (ændret formulering:)

the higher-degree derivates of the semiotic (process)

Side 99, linie 5, f.n. (ændret formulering:)

'planerne' er i PTL ændret til: the planes of semiotics

Side 100, linie 3, 6, 11, 15, 16, 17, 19 (ændret formulering:)

'sprog' er i PTL ændret til: semiotics

'sprogopfattelse' til: conception of a semiotic

'sprogstrukturer' til: semiotic structures

'ikkesproglige størrelser' til: non-semiotic entities

Side 101, linie 6 (ændret formulering:)

I hele dette afsnit er 'sprog' i PTL erstattet med: semiotic.

Side 105, linie 7, f.n. (ændret formulering:)

'metasprog' er i PTL ændret til: metalanguage (or, we should say, *metasemiotic*)

Side 107, nederste linie (ændret formulering:)

Alle forekomster af termen 'variant' i dette afsnit er i PTL ændret til: variation

OMKRING SPROGTEORIENS GRUNDLÆGGELSE
&
PROLEGOMENA TO A THEORY OF LANGUAGE

Francis J. Whitfield

Readers of Louis Hjelmslev's *Omkring sprogteoriens grundlæggelse* (*OSG*) may occasionally find themselves surprised by references to, or quotations from, passages in the English translation (*PTL*) (or translations that were made from the English) which they cannot find matched in the Danish original. The following notes are intended to explain the most important discrepancies that could cause such difficulties. Page references are made only to *OSG*, since the pagination of that work is given in the margins of *PTL*. All references to *PTL* are to the revised English edition, first published by The University of Wisconsin Press 1961 (reprinted 1963, 1969).

The Titles

To understand the principal differences between the two titles it is sufficient to refer to *OSG* 18:23-34 (the material that is here bracketed is not, interestingly enough, represented in the English version):

Det er da over for sit eget »empiriprincip«, og kun over for det, at sprogteorien skal staa sin prøve. Der kan følgelig tænkes flere forskellige sprogteorier, i betydningen: tilnærmelser til det opstillede ideal, formuleret i »empiri princippet«. Een af disse maa nødvendigvis være den definitive, og enhver konkret udformet sprogteori haaber at være netop denne. Men sprogteorien som disciplin er altsaa ikke defineret ved sin konkrete udformning, og det er baade muligt og ønskeligt at sprogteorien gør fremskridt, gennem tilvejebringelse af nye konkrete udformninger der giver en endnu strengere tilnærmelse til det til grund liggende princip.

I teoriens prolegomena [beskæftiger vi os fortrinsvis med det erfaringsarbejde der indgaar i teorien som dens forudsætning.] Det er teoriens realistiske side der skal interessere os....

The English title, which was provided by Hjelmslev from the beginning of his review of the translation, not only picks up the term 'prolegomena', but also - by substituting the indefinite article for the definite - makes clear that the prolegomena offered are to a theory which, of course, 'hopes to be' *the* ideal theory. Compare also the use in *PTL* of 'a theory' for 'teorien' (*OSG* 14 *passim*) and even the more general 'hypotheses' for 'hypotesen' (*ibid*) to preclude misunderstanding about the claims made in the book.

Note also the use of the term 'prolegomena' elsewhere in *OSG* (90:17) and in the added English paragraph (*PTL* 17) cautioning against a confusion of the theory with its applications or with the practical method (procedure) of application: "The theory will lead to a procedure, but no (practical) "discovery procedure" will be set forth in the present book, which does not, strictly speaking, even offer the theory in systematic form, but only its prolegomena."

The First Partition

At *OSG* 54:5-7, 13-16, 17-19 we read: 'For at være udtømmende maa analysen indrettes saaledes at man paa hvert trin deler i de dele der er af størst udstrækning.... Naar dette princip gennemføres, vil det vise sig, at enhver text altid paa første trin lader sig dele i to og kun to dele ... nemlig *udtrykslinien* og *indholdslinien* ... Udtrykslinien og indholdslinien deles dærefter videre hver for sig, naturligvis under behørig hensyntagen til deres sammenspil i tegnene.' (Note also, at *OSG* 88:1-2: 'Den allerførste af disse delinger er delingen i indholdslinien og udtrykslinien...') The reader is not, however, well prepared for this by earlier, tentative, analyses in which sign-expressions, informally called 'tegn', are partitioned into smaller sign-expressions and, eventually, into expression-entities that are not sign-expressions. See, for example, *OSG* 42:12-43:35, which, together with the initial sentence of the first paragraph beginning on page 43, does not appear in *PTL*. (Note that all this material is bracketed in Hjelmslev's *arbejdseksemplar*, which is treated below.) Instead, *PTL* inserts the following paragraph (which was, of course, approved by Hjelmslev): 'Such considerations lead us to abandon the attempt to analyze into "signs", and we are led to recognize that a description in accordance with our principles must analyze content and expression separately, with each of the two analyses eventually yielding a restricted number of entities, which are not necessarily susceptible of one-to-one matching with entities in the opposite plane.' (*PTL* 46)

Note also, in this connexion, that where *OSG* 39:38 refers to 'et tegn', *PTL*

has 'a "sign" (or, as we shall say, in anticipation of a terminological refinement to be introduced later ... a *sign-expression*)' and that *tegn* is accordingly translated 'sign-expression' in other places in *PTL*.

Dagligsprog - Sprog

To avoid unintended connotations of the term 'everyday language', Danish 'dagligsprog' is regularly replaced in the text of *PTL* by 'language', and, accordingly, Definition 89 (in the list of definitions that has been added in *PTL*) gives 'Language - *Sprog*' corresponding to the 'dagligsprog' of *OSG*. 'Sprog' - even though sometimes appearing informally as 'language' in the text of *PTL* - is replaced in the list of definitions and in formal use by 'Semiotic - *Semiotik*' (Df. 53), with corresponding adjectives 'linguistic' and 'semiotic'. Accordingly, 'lingvistikken' (*OSG* 104:32) may be rendered as 'semiotics' in the sense of 'study of semiotic structures, whether languages or non-languages', and 'denotationssprog' (*OSG* 104:33) as 'denotative semiotic(s)'. Compare also 'metasprog' (*OSG* 105:32), where *PTL* has 'so-called metalanguage (or, we should say, *metasemiotic*)', 'konnotationssprog' (*OSG* 105:24) rendered as 'connotative semiotic'; 'videnskabssprog' (*OSG* 106:6) as scientific semiotic'; 'metavidenskabssprog' (*OSG* 106:15) as 'meta-(scientific semiotic)', *etc.*

Substans - Mening

In *OSG*, 'substans' (*PTL*: 'substance') - which is not Saussure's 'substance' - is formed 'mening' (*PTL*: 'purport'), and the use of one term or the other will depend on whether the point of view is one that prescind from the formation or not. A comparison of *OSG* 69:31-70:6 with *PTL* provides a useful introduction to these distinctions:

Sprogforskellene beror ... paa en forskellig form over for en identisk men amorf substans. [Here we find in Hjelmlev's *arbejdseksemplar* that 'substans' has been underlined and in the margin has been added 'bedre: mening'.]

De overvejelser vi i det foregaaende er ført til at anstille i direkte konsekvens af den saussureske distinktion mellem form og substans, fører altsaa frem til den opfattelse, at sproget er en form, og at der uden om denne form, med funktion til den, foreligger et ikkesprogligt emne, den

saakaldte substans. Medens det tilkommer lingvistikken at analysere den sproglige form, vil det lige saa selvfølgelig tilfalde andre videnskaber at analysere substansen; af en afbildning af lingvistikens resultater paa disse andre videnskabers resultater vil da fremgaa sprogformens projektion paa substansen i et givet sprog.

Differences between languages ... rest ... on a different form in the face of an identical but amorphous purport.

Thus, considerations we have been led to entertain in the foregoing, in direct consequence of Saussure's distinction between form and substance, lead us to recognize that language is a form and that outside that form, with function to it, is present a non-linguistic stuff, Saussure's "substance" - the purport. While it is the business of linguistics to analyze the linguistic form, it will just as inevitably fall to the lot of other sciences to analyze the purport. From a projection of the results of linguistics on the results of these other sciences will come a projection of the linguistic form on the purport in a given language.

Compare also *OSG* 70:13: 'substansbeskrivelsen eller rettere meningsbeskrivelsen' (in *PTL* simply 'the description of purport') and the general discussion beginning at *OSG* 108:27.

Fakultativ - Fakultativitet

In *OSG*, at 83:27-30, we read: '*Fakultativitet* er en overlapping med nul hvis dominans er fakultativ..., og et funktiv der indgaar fakultativitet benævnes *fakultativt*.'

To forestall any circularity of usage or ambiguity, *PTL* renders this: '*Facultativity* is an overlapping with zero in which the dominance is optional..., and a functive that contracts facultativity is called *facultative*.' Accordingly, 'en *fakultativ* dominans' (*OSG* 80:15-16) is rendered as 'an *optional* dominance'. Finally, in the list of definitions at the end of *PTL*, 'Optional (dominance)' (Df. 81) is separated from 'Facultativity' (Df. 82), and '*valgfri*' is supplied as the Danish equivalent for the former.

Bibliographical references

The following emendations have been made in the footnoted bibliographical references:

OSG 9: fn. 1: The date of the first edition of Saussure's *Cours* has been corrected to '1916', and '1949' has been added to '1931' in dating the third edition.

OSG 9: fn. 2: The reference to the expected publication of the theory in *Humanistisk samfunds skrifter* has been deleted.

PTL 38 adds a footnote referring to Uldall's article 'On Equivalent Relations' (*TCLC* V, 71-76) to explain the use of 'equivalence' and 'connexion' as synonyms of 'correlation' and 'relation' respectively.

OSG 71-72: fn. 1: References have been added to A. Bjerrum's study of the Danish dialect in Fjolde (*Fjoldemålets lydssystem*, 1944), J. Kuryłowicz's of Ancient Greek (*TCLC* V, 56 ff.), Knud Togeby's of French (*Structure immanente de la langue française*, 1951) and Hjelmslev's of Danish (*Selskab for nordisk filologi, Årsberetning for 1948-49-50*, pp. 12-23). [The last item has since appeared in English translation in Hjelmslev's *Essais linguistiques II* (*TCLC* XIV, 247-266).]

OSG 89: fn. 2: The reference to *Structure générale des systèmes grammaticaux*, which was repeated in *PTL*, should now be revised to refer to 'Structure générale des corrélations linguistiques' in Hjelmslev's *Essais linguistiques II* (*TCLC* XIV, 57-98).

OSG 93: fn. 3: Reference has been added to J. Baudouin de Courtenay, *Vvedenie v jazykovedenie*, 4th ed., 1912, pp. 155ff.

OSG 94, line 24: *PTL* translates 'sprogbygning' as 'linguistic schema' and adds a footnote pointing out that 'schema' has been adopted in preference to 'pattern', suggested in the author's 'Langue et parole' (*Cahiers Ferdinand de Saussure* II, 1942, p. 43; *Essais linguistiques*, p. 81).

OSG 95: fn. 1: *PTL* locates *L'art comme fait sémiologique* in *Actes du huitième Congrès international de philosophie à Prague 2-7 septembre 1934* (Prague, 1936, pp. 1065-1072).

OSG 97: 10-11: *PTL* identifies the author of the short quotation as Kierkegaard.

Replacement of Danish illustrative examples

For the benefit of the foreign reader, most examples taken from Danish have been replaced, as follows:

34:3-30 and 57-60: *lak, sæt* by the English graphemic examples *pet, man*, and so forth.

38:6: *ih* by English *ah*

40:35-37 and 42:5-11: *for-sam-l-ing-er-ne-s* by English *in-act-iv-ate-s*

48:31-49:14: Danish color terms by English

52:33-38: *træ* by English *ring*

63:20-64:8: Danish content entities replaced by English (but with 'ram', 'ewe' substituted for 'tyr', 'ko')

83:14-17: *mandig, vandig* and *mand, vand*, as illustrating latent *d*, by French *grande, sourde, grand homme* and *grand, sourd*, as illustrating latent *d/t* (but Danish *yndig, kugle* remain)

Hjelmslev's arbejdsseksemplar of OSG

Reference has been made above to the copy of *OSG* in which Hjelmslev from time to time entered certain cross-references and annotations in the margin or at the bottom of the page. The following is a list of those notes, with asterisks preceding those that are reflected in the readings of *PTL*:

*p. 9, fn. 1, l. 2: '5' corrected to '6', with note: 'hyppig fejl; cf. Bloomfield, Language p. 19)'

p.10: Note at the bottom of page: 'Hartvig Frisch: Historisk Tidsskrift 10.rk. 6.716 (1944)'

p. 12, l. 19: Note: 'p. 29'

p. 13, l. 29: Note: 'p. 30'

*p. 20, l. 28: 'able' in 'definable' underlined; in margin: '-ienda'

p. 30, fn.: Note: 'p.82'

p.37, l. 5: In margin: 'inden for den klasse af emner, der beskrives?'

*p. 37, ll. 29-34: Symbols added in the table, an, in the left margin. 'R : *' and '∴ : φ' [the symbols for RELATION, SYNTAGMATIC COHESION, and CORRELATION, PARADIGMATIC COHESION]

- *p. 42, l. 12 - p. 43, l. 5: These three paragraphs have been bracketed.
- p. 42, l. 21: '*inventarer*' underlined; in margin: 'af overkæder'
- p. 42, l. 25: '*klasser*' underlined; in margin: 'af overkæder'
- p. 43, l. 18: '*figurer*' underlined; in margin: '= taxemer p. 88', but this note is crossed out.
- p. 48, l. 8: In margin: 'Act III, Sc. II, slutn.'
- *p. 65, ll. 25-26: '*den relation der etablerer*' underlined; in margin: 'de understregede ord skal udgaa'
- *p. 69, l. 34: '*substans*' underlined; in margin: 'bedre: mening'
- *p. 70, l. 17: '*agnostisk*' underlined [See next note.]
- *p. 70, ll. 20, 21: '*fysikken*' and '*psykologien*' underlined; in margin: 'antropologi, etnologi' [In *PTL*: 'partly to the sphere of *physics* and partly to that of (social) *anthropology*.' Then follows a replacement of the parenthetical clause in *OSG*, ll. 16-18: '(We state this without taking any stand with regard to certain points of contention in modern philosophy.)']
- p. 76, l. 8: 'p.27' inserted after 'En klasse'
- p. 76, l. 9: 'p. 67' inserted after 'række'; in margin: 'U Df II, 24'
- *p. 76, l. 14: In left margin: '(sml. p. 81 infra)'; in right margin: 'X' [In *PTL* the definition is altered by deletion of 'og som funktionen indgaa som konstant']
- *p. 77, l. 2: Caret inserted between 'relation' and 'finder'; in margin: 'ude-lukkende'. [In *PTL*: 'relation is present between categories only.']
- *p. 83, l. 4: '*opløselig*' underlined; in margin: '?)' [In *PTL*, simply: 'a syncretism']
- p. 83, ll. 4-5: Wavy underlining beneath 'ved synkretismens opløsning transformerer en *class as one* til en *class as many*'; in margin: '~ ~ urigtigt!' [In *PTL*, the clause remains: 'by the resolution of the syncretism a *class as one* is transformed into a *class as many*.']
- p. 83, l. 8: '*opløselig*' underlined; in margin: '?)' [In *PTL*, simply 'a syncretism']
- p. 83, bottom: The footnote referred to at lines 4 and 8 reads: ³⁾Om den er opløselig eller uopløselig maa - som ved alle synkretismer - afhænge af situationen i hvert enkelt tilfælde; men i sin mest typiske form fremtræder „begrebet" i de situationer, hvor synkretismer er uopløselige.
- p. 85, l. 7: '*visse*' enclosed in parentheses; in margin: '( )ø' [*PTL* retains 'with certain categories']
- p. 85, ll. 12-15: A line is drawn beside the text; in the margin: '(Katalysen er uberettiget)'

- p. 85, l. 15 up: In margin: '11 [perhaps 'U?'] Df.111'
- p. 88, l. 8up: In margin: '= figurer p. 43'
- p. 93, fn. 1: "" in margin refers to the following, added at the bottom of the page: 'Iflg. van Ginneken (Reconstr. typol.) er skriften ældre end talen. Vendryes (Le langage) antager at det visuelle sprog er lige saa gammelt som det auditive. Fouché, Lévy-Bruhl, Jousse og Negus har udtalt som deres bestemte opfattelse, at talen er sekundær i forhold til skriften. En kinesisk forsker har i 1938 (i et arbejde om den kin. skrift og gestussproget) hævdet det visuelle sprogs prioritet. (Malmberg, Sydsvenska dagbladet 18/8 45.)'
- p. 93, fn. 3, l. 5 up: In margin: 'og sammes Введение въ языковѣдѣне, 4. udg. 1912, p. 15 ff.'
- p. 101, l. 4: In margin: 'Sml. Saussure, Cours p. 100'
- p. 102, l. 5: '1.' underlined; in margin: 'herunder metrik'
- p. 102, l. 14: '*stemning*' underlined; in margin: 'stemningsudtryk'
- *p. 104, l. 18: '14' underlined; in margin: 'p. 66, l. 4' [PTL refers to page 72.]
- *p. 108, ll. 1 ff.: In margin: 'Det drejer sig vel kun om variationer' [PTL: 'highest-degree glosseme-variations (and signal-variations), the ultimate and "smallest" variations (individuals and/or localized variations) ... These variations ... an analysis of these variations']
- p. 108, ll. 16-17: 'og af invarianter af alle grader' underlined; in margin: 'De skal altsaa heller ikke behandles i metasemiologien; jf. l. 20-22.'

DEFINITIONS

Terms are given in both English and Danish. Numerals in parentheses following the definitions refer to other, explicitly premised definitions.

1. Analysis—*Analyse*: description of an object by the uniform dependences of other objects on it and on each other.
2. Class—*Klasse*: object that is subjected to analysis. (1)
3. Components—*Afsnit*: objects that are registered by a single analysis as uniformly dependent on the class and on each other. (1, 2)
4. Hierarchy—*Hierarki*: class of classes. (2)
5. Analysis complex—*Inddelingskomplex*: class of analyses of one and the same class. (1, 2)
6. Operation—*Operation*: description that is in agreement with the empirical principle.
7. Synthesis—*Syntese*: description of an object as a component of a class. (2, 3)
8. Function—*Funktion*: dependence that fulfills the conditions for an analysis. (1)
9. Functive—*Funktiv*: object that has function to other objects. (8)
10. Contract—*Indgaa*: A functive is said to *contract* its function. (8, 9)
11. Entity—*Størrelse*: functive that is not a function. (8, 9)
12. Constant—*Konstant*: functive whose presence is a necessary condition for the presence of the functive to which it has function. (8, 9)
13. Variable—*Variabel*: functive whose presence is not a necessary condition for the presence of the functive to which it has function. (8, 9)

14. Interdependence—*Interdependens*: function between two constants. (8, 12)
15. Determination—*Determination*: function between a constant and a variable. (8, 12, 13)
16. Constellation—*Konstellation*: function between two variables. (8, 13)
17. Cohesion—*Kohæision*: function among whose functives appear one or more constants. (8, 9, 12)
18. Reciprocity—*Reciprocitet*: function containing either only constants or only variables. (8, 12, 13)
19. Deduction—*Deduktion*: continued analysis or analysis complex with determination between the analyses that enter therein. (1, 5, 15)
20. Procedure—*Procedure*: class of operations with mutual determination. (2, 6, 15)
21. Derivates—*Derivater*: components and components-of-components of a class within one and the same deduction (2, 3, 19)
22. Include—*Indbefatte*: A class is said to *include* its derivates. (2, 21)
23. Enter into—*Indgaa i*: Derivates are said to *enter into* their class. (2, 21)
24. Degree—*Grad*: reference to the number of the classes through which derivates are dependent on their lowest common class. (If this number is 0, the derivates are said to be of the 1st degree; if the number is 1, the derivates are said to be of the 2nd degree; and so forth.) (2, 21)
25. Induction—*Induktion*: continued synthesis with determination between the syntheses that enter therein. (7, 15, 23)
26. Correlation—*Korrelation*: either-or function. (8)
27. Relation—*Relation*: both-and function. (8)
28. System—*System*: correlational hierarchy. (4, 26)
29. Process—*Forløb*: relational hierarchy. (4, 27)

30. Articulation—*Leddeling*: analysis of a system. (1, 28)
31. Partition—*Deling*: analysis of a process. (1, 29)
32. Universality—*Universalitet*: An operation with a given result is called *universal*, and its resultants *universals*, if it is asserted that the operation can be performed on any object whatsoever. (6)
33. Particularity—*Partikularitet*: An operation with a given result is called *particular*, and its resultants *particulars*, if it is asserted that the operation can be performed on a certain object but not on any other object. (6)
34. Realization—*Realisation*: A class is said to be *realized* if it can be taken as the object of a particular analysis. (1, 2, 33)
35. Virtuality—*Virtualitet*: A class is said to be *virtual* if it cannot be taken as the object of a particular analysis. (1, 2, 33)
36. Complementarity—*Komplementaritet*: interdependence between terms in a system. (14, 28)
37. Solidarity—*Solidaritet*: interdependence between terms in a process. (14, 29)
38. Specification—*Spesifikation*: determination between terms in a system. (15, 28)
39. Selection—*Selektion*: determination between terms in a process. (15, 29)
40. Autonomy—*Autonomi*: constellation within a system. (16, 28)
41. Combination—*Kombination*: constellation within a process. (16, 29)
42. Definition—*Definition*: partition of a sign-content or of a sign-expression. (31)
43. Rank—*Række*: Derivates of the same degree belonging to one and the same process or to one and the same system are said to constitute a *rank*. (21, 24, 28, 29)
44. Mutation—*Mutation*: function existing between first-degree derivates of one and the same class; a function that

- has relation to a function between other first-degree derivatives of one and the same class and belonging to the same rank. (2, 8, 21, 24, 27, 43)
45. Sum—*Sum*: class that has function to one or more other classes within the same rank. (2, 8, 43)
46. Establishment—*Etablering*: relation that exists between a sum and a function entering into it. The function is said to *establish* the sum, and the sum to *be established* by the function. (8, 23, 27, 45)
47. Application—*Ikrafttræden*: Given a functive that is present under certain conditions and absent under certain other conditions, then, under the conditions where the functive is present, there is said to be *application* of the functive, and under these conditions the functive is said to *apply*. (9)
48. Suspension—*Suspension*: Given a functive that is present under certain conditions and absent under certain other conditions, then, under the conditions where the functive is absent, there is said to be *suspension* of the functive, and under these conditions the functive is said to *be suspended*. (9)
49. Overlapping—*Overlapping*: suspended mutation between two functives. (9, 44, 48)
50. Manifestation—*Manifestation*: selection between hierarchies and between derivatives of different hierarchies. (4, 21, 39)
51. Form—*Form*: the constant in a manifestation. (12, 50)
52. Substance—*Substans*: the variable in a manifestation. (13, 50)
53. Semiotic—*Semiotik*: hierarchy, any of whose components admits of a further analysis into classes defined by mutual relation, so that any of these classes admits of an analysis into derivatives defined by mutual mutation. (1, 2, 3, 4, 21, 27, 44)
54. Paradigm—*Paradigme*: class within a semiotic system. (2, 28, 53)

55. Chain—*Kæde*: class within a semiotic process. (2, 29, 53)
56. Member—*Led*: component of a paradigm. (3, 54)
57. Part—*Del*: component of a chain. (3, 55)
58. Semiotic schema—*Semiotisk sprogbygning*: form that is a semiotic. (51, 53)
59. Commutation—*Kommutation*: mutation between the members of a paradigm. (44, 54, 56)
60. Permutation—*Permutation*: mutation between the parts of a chain. (44, 55, 57)
61. Words—*Ord*: minimal permutable signs. (60)
62. Substitution—*Substitution*: absence of mutation between the members of a paradigm. (44, 54, 56)
63. Invariants—*Invarianter*: correlates with mutual commutation. (26, 59)
64. Variants—*Variantter*: correlates with mutual substitution. (26, 62)
65. Glossemes—*Glossemer*: minimal forms which the theory leads us to establish as bases of explanation, the irreducible invariants. (63)
66. Semiotic usage—*Usus*: substance that manifests a semiotic schema. (50, 52, 58)
67. Paradigmatic—*Paradigmatik*: semiotic system. (28, 53)
68. Syntagmatic—*Syntagmatik*: semiotic process. (29, 53)
69. Purport—*Mening*: class of variables which manifest more than one chain under more than one syntagmatic, and/or more than one paradigm under more than one paradigmatic. (2, 13, 50, 54, 55, 67, 68)
70. Variations—*Variationer*: combined variants. (41, 64)
71. Varieties—*Varieteter*: solidary variants. (37, 64)
72. Individual—*Individ*: variation that cannot be further articulated into variations. (30, 70)
73. Localized (variety)—*Lokaliseret*: variety that cannot be further articulated into varieties. (30, 71)
74. Unit—*Enhed*: syntagmatic sum. (45, 68)
75. Category—*Kategori*: paradigm that has correlation to one

- or more other paradigms within the same rank. (26, 43, 54)
76. Functional category—*Funktionskategori*: category of the functives that are registered in a single analysis with a given function taken as the basis of analysis. (1, 8, 9, 75)
77. Functival category—*Funktivkategori*: category that is registered by articulation of a functional category according to functival possibilities. (9, 30, 75, 76)
78. Syncretism—*Synkretisme*: category that is established by an overlapping. (46, 49, 75)
79. Dominance—*Dominans*: solidarity between a variant on the one hand and an overlapping on the other hand. (37, 49, 64)
80. Obligatory (dominance)—*Obligatorisk*: dominance in which the dominant in respect of the syncretism is a variety. (71, 78, 79)
81. Optional (dominance)—*Valgfri*: dominance in which the dominant in respect of the syncretism is a variation. (70, 78, 79)
82. Facultativity—*Fakultativitet*: overlapping with zero in which the dominance is optional. (49, 79, 81)
83. Fusion—*Sammenfald*: manifestation of a syncretism which, from the point of view of the substance hierarchy, is identical with the manifestation of all or none of the functives that enter into the syncretism. (4, 9, 23, 50, 52, 78)
84. Implication—*Implikation*: manifestation of a syncretism which, from the point of view of the substance hierarchy, is identical with the manifestation of one or more of the functives that enter into the syncretism but not with all. (4, 9, 23, 50, 52, 78)
85. Resolution—*Opløsning*: To *resolve* a syncretism means to introduce the syncretism-variety which does not contract the overlapping that establishes the syncretism. (10, 46, 49, 71, 78)
86. Concept—*Begreb*: syncretism between things. (78)
87. Latency—*Latens*: overlapping with zero in which the dominance is obligatory. (49, 79, 80)

88. Catalysis—*Katalyse*: registration of cohesions through the replacement of one entity by another to which it has substitution. (11, 17, 62)
89. Language—*Sprog*: paradigmatic whose paradigms are manifested by all purports. (50, 54, 67, 69)
90. Text—*Text*: syntagmatic whose chains, if expanded indefinitely, are manifested by all purports. (50, 55, 68, 69)
91. Linguistic schema—*Sprogbygning*: form that is a language. (51, 89)
92. Linguistic usage—*Sprogbrug*: substance that manifests a linguistic schema. (50, 52, 91)
93. Element—*Element*: member of a functival category. (56, 77)
94. Taxeme—*Taxem*: virtual element yielded at the stage of analysis where selection is used for the last time as the basis of analysis. (1, 35, 39, 93)
95. Connective —*Konnektiv*: functive that under certain conditions is solidary with complex units of a certain degree. (9, 24, 37, 74)
96. Conformity—*Konformitet*: Two functives are said to be *conformal* if any particular derivate of the one functive without exception contracts the same functions as a particular derivate of the other functive, and *vice versa*. (8, 9, 10, 21, 33)
97. Symbolic systems—*Symbolsystemer*: structures to which a content-purport may be ordered but into which the simplicity principle does not permit us to encatalyze a content-form. (51, 69, 88)
98. Denotative semiotic—*Denotationssemiotik*: semiotic none of whose planes is a semiotic. (53)
99. Indicators—*Indikatorer*: parts that enter into functives in such a way that the functives have mutual substitution when these parts are deducted. (9, 23, 57, 62)
100. Signal—*Signal*: indicator that may always be referred unambiguously to one definite plane of the semiotic. (53, 99)
101. Connotator—*Konnotator*: indicator which is found, under

- certain conditions, in both planes of the semiotic. (53, 99)
102. Scientific semiotic—*Videnskabssemiotik*: semiotic that is an operation. (6, 53)
103. Connotative semiotic—*Konnotationsemiotik*: non-scientific semiotic one or more of whose planes is (are) (a) semiotic(s). (53, 102)
104. Metasemiotic—*Metasemiotik*: scientific semiotic one or more of whose planes is (are) (a) semiotic(s). (53, 102)
105. Object semiotic—*Objektsemiotik*: semiotic that enters as a plane into a semiotic. (53)
106. Meta-(scientific semiotic)—*Metavidenskabssemiotik*: meta-semiotic with a scientific semiotic as an object semiotic. (102, 104, 105)
107. Semiology—*Semiologi*: metasemiotic with a non-scientific semiotic as an object semiotic. (102, 104, 105)
108. Metasemiology—*Metasemiologi*: meta-(scientific semiotic) whose object semiotics are semiologies. (105, 106, 107)

ALPHABETIC REGISTER OF DEFINED TERMS

- analysis 1
analysis complex 5
application 47
articulation 30
autonomy 40
catalysis 88
category 75
chain 55
class 2
cohesion 17
combination 41
commutation 59
complementarity 36
component 3
concept 86
conformity 96
connective 95
connotative
    semiotic 103
connotator 101
constant 12
constellation 16
contract 10
correlation 26
deduction 19
definition 42
degree 24
denotative
    semiotic 98
derivate 21
determination 15
dominance 79
element 93
enter into 23
entity 11
establishment 46
facultativity 82
form 51
function 8
functional
    category 76
functival
    category 77
functive 9
fusion 83
glosseme 65
hierarchy 4
implication 84
include 22
indicator 99
individual 72
induction 25
interdependence 14
invariant 63
language 89
latency 87
linguistic schema 91
linguistic usage 92
localized
    (variety) 73
manifestation 50
member 56
meta-(scientific
    semiotic) 106
metasemiology 108
metasemiotic 104
mutation 44
object semiotic 105
obligatory
    (dominance) 80
operation 6
optional
    (dominance) 81
overlapping 49
paradigm 54
paradigmatic 67
part 57
particularity 33
partition 31
permutation 60
procedure 20
process 29
purport 69
rank 43
realization 34
reciprocity 18
relation 27
resolution 85
scientific
    semiotic 102
selection 39
semiology 107
semiotic 53
semiotic schema 58
semiotic usage 66
signal 100
solidarity 37
specification 38
substance 52
substitution 62
sum 45
suspension 48
symbolic system 97
syncretism 78
syntagmatic 68
synthesis 7
system 28
taxeme 94
text 90
unit 74
universality 32
variable 13
variant 64
variation 70
variety 71
virtuality 35
word 61

MEMORANDUM

TO : [Illegible]

FROM : [Illegible]

SUBJECT : [Illegible]

[Illegible]

[Illegible]

[Illegible]

[Illegible]

[Illegible]

[Illegible]

[Illegible]

[Illegible]

[Illegible]

[Illegible]

[Illegible]

[Illegible]

[Illegible]

[Illegible]

[Illegible]

[Illegible]

[Illegible]

[Illegible]

[Illegible]

[Illegible]

[Illegible]

[Illegible]

EFTERSKRIFT

Denne udgave af Omkring sprogteoriens grundlæggelse (OSG) er et fotografisk genoptryk af den første udgave fra 1943. Den omfatter, foruden den oprindelige tekst, noter om de ændringer af indholdet som man finder i den engelske oversættelse, Prolegomena to a Theory of Language (PTL) fra 1961 og i oversættelser til andre sprog foretaget på grundlag af den engelske. Disse ændringer var resultatet af diskussioner mellem Louis Hjelmslev og oversætteren Francis J. Whitfield. Lingvistikredsen er glad for at kunne vedføje et bidrag fra Francis J. Whitfield om de vigtigste forskelle mellem OSG og PTL samt et fotografisk genoptryk af den definitionsliste som Whitfield udarbejdede til den engelske oversættelse.

Una Canger
København, oktober 1993

Travaux du Cercle linguistique de Copenhague.

Published by The Linguistic Circle of Copenhagen.
Distributed by C. A. Reitzels Boghandel A/S,
Nørregade 20, DK-1165 Copenhagen K, Denmark.

- Vol. V.** Recherches structurales 1949. Interventions dans le débat glossématique (1949). 2nd ed. 1970. 307 p.
- Vol. X,1.** *H. J. Uldall*: Outline of Glossematics. Part I: General Theory (1957). 2nd ed. 1967. 92 p.
- Vol. XI.** La structure classique de la civilisation occidentale moderne: Linguistique. (= Acta Congressus Madvigiani vol. V.). 1957. 235 p.
- Vol. XII.** *Louis Hjelmslev*: Essais linguistiques (1959). 2nd ed. 1970. 275 p.
- Vol. XIII.** *Jacob Louis Mey*: La catégorie du nombre en finnois moderne. 1960. 149 p.
- Vol. XIV.** *Louis Hjelmslev*: Essais linguistiques II. 1973. 278 p.
- Vol. XV.** *Louis Hjelmslev*: Sprogssystem og sprogforandring. 1972. 159 p.
- Vol. XVI.** *Louis Hjelmslev*: Résumé of a Theory of Language. Edited and translated with an introduction by Francis J. Whitfield. 1975. 280 p.
- Vol. XVII.** *Peter Harder & Christian Kock*: The Theory of Presupposition Failure. 1976. 72 p.
- Vol. XVIII.** *Jens Elmegård Rasmussen*: Anaptyxis, Gemination, and Syncope in Eskimo. 1979. 152 p.
- Vol. XIX.** *Una Canger*: Five Studies Inspired by Nahuatl Verbs in *-oa*. 1980. 256 p.
- Vol. XX.** Typology and Genetics of Language. Proceedings of the Rask-Hjelmslev Symposium, held at the University of Copenhagen 3rd-5th September, 1980. 210 p.
- Vol. XXI.** *Knut Bergsland & Jørgen Rischel* (eds.): Pioneers of Eskimo Grammar. – Hans Egede's and Albert Top's early manuscripts on Greenlandic. 1986. 188 p.
- Vol. XXII.** Linguistique et Sémiotique: Actualité de Viggo Brøndal. Actes du colloque tenu à la Société Royale des Sciences, à Copenhague les 16 et 17 octobre 1987. Rédigés par Per Aage Brandt. 1989. 145 p.
- Vol. XXIII.** On Modality. Papers from meetings and discussions in the linguistic circle of Copenhagen. Michael Herslund (ed.).
- Vol. XXIV.** Louis Hjelmslev et la sémiotique contemporaine. Rédigé par Michael Rasmussen. 1993. 193 p.
- Vol. XXV.** *Louis Hjelmslev*: Omkring sprogteoriens grundlæggelse. 1993. 141 p.
- Vol. XXVI.** *Rasmus Kristian Rask*: Investigation of the Origin of the Old Norse or Icelandic Language. Translated by Niels Ege. 1993.